لەبارەی ئیکۆفەمێنیزم: هاڤپەیڤین لەگەڵ ماریا میس … جەریس لەڤرینک

لە ئینگلیزییەوە: نەبەز سەمەد...

ماریا میس (Maria Mies) لێکۆڵیار و چالاکوانێکی فەمێنیستە، ئەو بە تیۆرییەکەی لەبارەی پیاوسالاریی سەرمایەداری ناسراوە. ئەم تیۆرییە ژن و سروشت وەک کۆلۆنی (داگیرکراو)ی هەردوو سیستەمی پیاوسالاری و سەرمایەداری دەبینێت. ماریا میس پرۆفیسەری سۆسیۆلۆژییە لە زانکۆی کۆلۆن بۆ زانستە پراکتیکییەکان، بەڵام لە ساڵی ١٩٩٣ەوە لە وانەوتنەوە خانەنیشن کراوە. لە کۆتایی ساڵانی ١٩٦٠ەکانەوە بەشداری چالاکییە فەمێنیستییەکانی کردووە. پێش ئەوەی لەگەڵ ڤاندانا شیڤا (Vandana Shiva) بەیاربدەن پێکەوە کتێبی ئیکۆفەمێنیزم بنووسن، ماریا پێشتر کتێبی باوکسالاری و کۆکردنەوە لەسەر ئاستی جیهانی نووسیوە، کە ساڵی ١٩٨٦ لە لایەن دەزگای زێد بووکس (Zed Books)ەوە بڵاوکراوەتەوە. ماریا ئەم کتێبەی داوە بە ڤاندانا کاتێک ساڵی ١٩٩٠ یەکتریان بینیوە، دوای ئەوە بە یەکەم جار ساڵی ١٩٩٣ کتێبی ئیکۆفەمێنیزم بڵاودەبێتەوە.

جەریس: من پێم وایە ئایدیای کڕۆکی لە ئیکۆفەمێنیزمدا، بریتییە لەوەی کە زاڵبوونی پیاو بەسەر سروشتدا هاوتەریبە لەگەڵ زاڵبوونی پیاو بەسەر ژندا. لەبەرئەوە خەباتی فەمێنیستی و خەباتی ئیکۆلۆژی (ژینگەناسی) لە بنەڕەتەوە پەیوەستن بە یەکەوە. بۆ ئەو خوێنەرانەی لەگەڵ کۆنسێپتی ئیکۆفێمینیزم ئاشنانین، دەتوانی کورتەیەک لەبارەی ئیکۆفەمێنیزم و ئایدیا کڕۆکییەکانی باس بکەیت و هەروەها ڕوونی بکەیتەوە بۆچی ئیکۆفەمێنیزم بە تۆ سەرنجڕاکێشە؟

ماریا میس: تێگەیشتن لەوەی کە زاڵبوونی پیاو بەسەر سروشت لەگەڵ زاڵبوونی پیاو بەسەر ژندا هاوتەریبە، ئەو کاتە بۆ من ئاشکرا بوو کە سەرەتا دەستم کرد بەم پرسیارە: ‘بنەڕەتی کۆمەڵایەتی پەیوەندی هەڕەمی نێوان ژنان و پیاوان چییە و لە کوێوە سەرچاوەی گرتووە؟’ من وەک زۆر لە فەمێنیستەکانی دیکە لە ساڵانی ١٩٨٠کاندا ڕازی نەبووم بە وەڵامی وەک ئەمانە: ‘پیاوان لە ڕووی فیزیکییەوە لە ژنان بەهێزترن، لەبەرئەوە دەبێت ژنان لە لایەن پیاوانەوە

بپارێزرێن’ یان ‘ژنان لەبەر ئەوەی منداڵ دەخەنەوە، بۆیە زۆر زیاتر بە ماڵەوە پەیوەستن، یان پیاوان لە ژنان زیرەکترن’. تەنانەت سیگمۆند فرۆید جیاوازی نێوان ژن و پیاو لە ڕێگەی وتە بەناوبانگەکەیەوە روون دەکاتەوە کە دەڵێ: ”توێکاریی جەستە چارەنووسە”.

زۆرینەی فێمێنیستەکان ئەم بایۆلۆژیزمە ڕەت دەکەنەوە. من هەوڵم دا وەڵامێک بۆ پرسیارەکەمان بدۆزمەوە لە ڕێگەی لێکۆڵینەوە لە مێژووی دابەشکردنی ئیش لەسەر بنەمای سێکس (زایەند). لە کاتی لێکۆڵینەوە لەم پرسیارە، ئەوەم بۆ دەرکەوت ئیشکردنی ژنان بۆ نموونە ژن کاتێک منداڵێکی دەبێت وەکو ئیش دانانرێت بەڵکو وەکو ئەرکێکی سروشتی جەستەی مێینەی ئەو یان وەک کردارێکی سروشتی دادەنرێت. ئەمە واتای ئەوەیە کە پرۆسەی منداڵبوون بە بێ هیچ ئاگاییەک و بە بێ هیچ زانینێکی پێشوەخت لە بارەی ئیشەکە ڕوودەدات- زانینێک کە لە سەرەتاوە لە دەستی ”ژنە داناکان”دا، واتا لە دەستی مامانەکاندا بووە. لە ئینگلیزیدا ئەو ئازارەی کە لە لەدایکبووندا هەیە تاکو ئێستاش پێی دەوترێ ئیش، لە ئەڵمانیدا پێی دەڵێن ئازار.

لێرەدا پێشتر ئەمە تێگەیشتنی بایۆلۆژیمان بۆ ئیشی هەردوو ژن و سروشت هەیە. بەگوێرەی ئەم تێگەیشتنە بەرهەمهێنانی ژیان شتێکی زگماکییە. ‘توخمی ڕاستەقینەی مرۆڤ’ کە بریتییە لە ئاگایی، ئامادەیی نییە لە دروستکردنی ژیاندا. ئەم تێگەیشتنە هەر لە سەرەتاوە، پەیوەندی زاڵبوونی پیاو بەسەر ژن و سروشتدا لەخۆ دەگرێت.

نزیکەی لە هەمان کاتدا، فێمێنیستەکان دەستیان کرد بە پرسیارکردن داخۆ بۆچی ئیشی ژنان لە ماڵەکانیاندا، وەک: چێشت لێنان، پاککردنەوە، شوشتنی جلوبەرگ، بەخێوکردن و چاودێریکردنی منداڵان، ئاگالێبوونیان کاتێک نەخۆش دەکەون، خزمەتکردنی هاوسەرەکانیان کاتێک لە ئیش دەگەڕێنەوە ماڵەوە، بەکورتی: سەرجەم ئیشەکانی ناوماڵ کە ژن دەیان کات، بۆچی وەک ئیش ژمێرەیان بۆ ناکرێت؟ بۆچی ئەم ئیشانە هیچ کرێیەکیان بۆ دانانرێت؟ بۆچی تەنیا ژنانی ماڵەوە کاتێک دەچنە تەمەنەوە خانەنیشین ناکرێن و مووچەی خانەنیشینیان بۆ نابڕدرێتەوە؟

هەندێک لە ئێمە دەستمان کرد بە خوێندنەوە و لێکۆڵینەوەی مارکس بە دۆزینەوەی تێگەیشتنی ئەو بۆ ئیش چی بووە. ئێمە فێربووین بە مارکس، جیاوازی سەرەکی نێوان ئیشی ژنێکی ماڵەوە لەگەڵ کرێکارێکی کارگە ئەوە بوو: ئیشی پیاوی کرێکار شتومەک بۆ بازاڕ بەرهەم دەهێنێ، بریتی بوو لە ئیشێکی ‘بەرهەمهێنەر’، لە کاتێکدا ئیشی ژنی

ماڵەوە و دایک تەنیا بریتییە لە 'زایاندن' (دووبارە بەرهەمهێنانەوە). مارکس لە ئیشی 'زایاندن'ی ژن وەها تێگەیشت بوو کە پێویستە بە 'بەرهەمهێنانەوە'ی هێزی ئیشی پیاوان ڕۆژ لە دوای ڕۆژ و نەوە لە دوای نەوە. بەڵام مارکس لەوە تێنەگەیشت بوو کە سەرمایەدارەکان تەنیا کرێکارە پیاوەکان ناچەوسێننەوە و هێز و وزەکانیان بەکاردەهێنن، بەڵکو هەروەها ژنانی ماڵەوەش کە ئیشەکانیان هیچ کرێیەکی نییە دەچەوسێننەوە و هێز و وزەکانیان بە سوودی خۆیان بەکاردەهێنن. مارکس هەروەها لەوەش تێنەگەیشتبوو کە ئەو قازانجەی سەرمایەدارەکان بەدەستی دەهێنن بەشێکی گەورەی لەسەر بنەمای ئەم 'ئیشە بێکرێیە'ی ژنان بەدیدەهێنن. بۆ سەرمایەداری ئیشی ژنان لە ماڵەوە بە هەمان شێوەی ئیشی سروشتە کە بریتییە لە 'کەرەسەیەکی بەخۆڕایی'.

من و دوو هاوڕێی دیکەم ڤێرۆنیکا بێنهۆڵت تۆمسن و کلاودیا وێرلۆف بۆ ماوەیەک لە 'جیهانی سێیەم'دا ژیاوین. کاتێک ئەمە گفتوگۆ و دانوستانی ڕۆڵی ئیشی ماڵەوە و سروشتمان دەکرد لەژێر دەستی سیستەمی سەرمایەداریدا ئەمە ئەوەمان بۆ دەرکەوت کە کۆلۆنییەکان و ئەو وڵاتانەی لە لایەن کۆلۆنیالیزمی ئەوروپییەوە داگیرکراون بە هەمان شێوەی سروشت و ژن مامەڵەیان لەگەڵدا کراوە، واتا وەک ”کەرەسەیەکی خاوی بەخۆڕایی” کە دەتوانرێ لە لایەن پیاوی سپییەوە بەبێ هیچ تێچوویەک بەکاربهێنرێت و بچەوسێندرێتەوە.

جێریس: تێگەیشتنی ئیکۆفێمێنیزم بۆ کۆمەڵگەی ئایدیالی چییە، هەروەها لە چ ڕەگەیەکەوە تیۆرداڕێژەرە ئیکۆفێمێنیستەکان هەوڵ بۆ بەدەستهێنانی ئەم ئامانجە دەدەن؟ هەر لەم کۆنتێکستەدا، دەتوانی زاراوەی ”ڕوانگەی خۆژێنی” (subsistence perspective) زیاتر ڕوون بکەیتەوە؟

ماریا میس: کاتێک ئەمە بە دوای ئەلتەرناتیڤێکدا دەگەڕێین بۆ کۆمەڵگەی سەرمایەداریی باوکسالاری هەبوو، ئەمە بەمە دەڵێین ”ڕوانگەی خۆژێنی” (بەپێی پێویستی). ئەمە لەبارەی کۆمەڵگەی ئایدیالییەوە قسە ناکەین، چونکە خۆژێنی 'ئایدیال' نییە، بەڵکو زەروورییە. زۆر خەڵک ئەم زاراوەیە ڕەخنە دەکەن. ئەوان دەڵێن: ”ئایا ئەمە واتای ئەوە نییە کە جارێکی دیکە بۆ سەدەکانی ناوەڕاست بگەڕێینەوە؟ ئایا پێویستە جارێکی دیکە ئەمە ببینەوە بە جووتیاری بچوک؟ ئایا ئەمە دەبێت جارێکی دیکە بۆ پەیداکردنی بژێوی ژیانمان داس و پاچ بەکاربهێنینەوە؟” زۆر خەڵک پێیان وایە کە بەرهەمهێنان بەپێی پێویستی و خۆژێنی شتێکی مەحاڵە چونکە تەکنۆلۆژیای مۆدێرن توانستی ژیانێکی باشتری بە ئەمە داوە. هەروەها ئەوان پێیان وایە

گەشەکردن و زۆربوونی ژمارەی دانیشتوان فشاری خستەتە سەر جیهان کە گەشە بە تەکنەلۆژیای زیاتر بدات بە بەخێوکردن و خۆراک پەیداکردن بە گەشەکردنی ئەو ژمارە زۆرەی دانیشتوان. ئەوان پێیان وایە کە روانگەی خۆژێنی ئەمە وەک خەونێکی ڕۆمانسی نووسراوە، لەم جیهانەدا نەشیاوی جێبەجێکردنە.

لەم کتێبەدا، سەرەتا ئەوەم ناساندووە کە چی لە بەرهەمهێنانی خۆژێنی تێگەیشتووم:
بەرهەمهێنانی خۆژێنی یان بەرهەمهێنانی ژیان هەموو ئەو ئیشانە لەخۆ دەگرێت کە لە نێو ئافراندن، دووبارە ئافراندنەوە و نۆژەنکردنەوەی خۆرای ژیان فراوانکراوە، هیچ مەبەست و ئامانجێکی دیکەی نییە. بەرهەمهێنانی خۆژێنی بەرانبەر بەرهەمهێنانی شتوومەک و زێدە بەهای بەرهەمهێنان دەوەستێتەوە. ئامانجی بەرهەمهێنانی خۆژێن بریتییە لە ‘ژیان’، لە کاتێکدا ئامانجی بەرهەمهێنانی شتوومەک بریتییە لە ‘پارە’، کە دەبێت پارەی زیاتر بەرهەمبهێنێت یان سەرمایە کۆبکاتەوە. بە ئەم جۆرەی بەرهەمهێنان ژیان تەنیا کاریگەرییەکی لاوەکییە. ئەمە شتێکی ئاساییە کە سیستەمی پیشەسازیی سەرمایەداری ڕای بگەیەنێت هەموو شتێک کە ئەم سیستەمە دەیەوێت بەخۆڕایی بەکاریبهێنێت ئەوا دەبێتە بەشێک لە سروشت.

بەڵام ئەمە بە ژمارەیەک نموونە لە سەرانسەری جیهان پیشانماندا کە خەڵک پێشتر دەستیان کردووە بە ڕێکخستنی ژیانی خۆیان بەگوێرەی پرەنسیپەکانی بەپێی پێویستی، بە نموونە بەرهەمهێنان تەنیا ئەوەندە کە پێویستە؛ دروستکردنی کۆمەڵەی تازە، بەرهەمهێنان و بەکارهێنانی ئەو شتانەی کە لە ناوخۆ و لە ناوچەکەدا شیاو و پێویستن، بە دوورکەوتنەوە لە گواستنەوەی خۆراک لە ناوچە دوورەکانەوە و هەروەها ئەو کەرەسە پێویستانەی کە زەروورن بە ژیانی ڕۆژانەمان؛ چاودێریکردن، پاراستنی سروشت، لە بیرمان بێت نەوەکانی داهاتووش کەرەسە و سەرچاوەی تەواویان لەبەردەستدا بێت بۆ ژیانکردن.
لە ئەمڕۆدا هەموو جیهان بەتایبەتی ئەورووپای باشور لە قەیرانی ئابووریدایە. لە یۆنان، ئیسپانیا، پورتوگال و ئیتالیا ڕێژەی بێکاری گەنجان گەیشتەتە لە ٢٥%. دەوڵەت لە پێگەیەکدا نییە بتوانێت ئیش دابین بکات یان یارمەتی بێکاران بدات. لەم دۆخەدا ‘گەڕانەوە بۆ بەرهەمهێنانی خۆژێنی’ هیچی دیکە کارێکی نۆستالۆژی نییە بەڵکو زەروورە. زۆر لە گەنجان دەگەڕێنەوە بۆ کێڵگەکانی باوانیان لە گوندەکان یان جۆرێک لە بەرهەمهێنانی خۆژێنی لەناو

شارەکاندا دروست دەکەن بۆ ئەوەی بتوانن بمێننەوە.
لەجیاتی کۆمەڵگەی ئایدیالی من زاراوەی ژیانی باش بەکاردەهێنم بۆ ڕوونکردنەوەی ئەوەی کە مەبەستم لە بەرهەمهێنانی خۆژێنی چییە. هەروەها من لەبارەی کۆمەڵگەی بەختەوەرەوە قسە ناکەم، وەک ئەوەی کە پاشا بوتان (king of Bhutan) وەک ئامانجی سیاسی خۆی ڕایگەیاند بوو. بۆ پێوانەکردنی پلەی بەختەوەری خەڵکەکەی، ئەو ئیندێکسێکی بۆ گەشەکردنی بەختەوەری نیشتیمانی دروست کرد بوو.

ژیانی باش واتای ئەوە ناگەیەنێت ئێمە هەمیشە بەختەوەر بین. بۆ ڕوونکردنەوەی ئەوەی من مەبەستمە لە ژیانی باش و بەرهەمهێنانی خۆژێنی دەمەوێ دوو کورتە چیرۆک بگێڕمەوە:
دایکم کە دوازدە منداڵی ببوو و لە هەموو ژیانیدا هەر ئیشی کردبوو لە کێڵگە بچوکە پێویستەکەمان، لە تەمەنی ٨٧ ساڵیدا مرد. چەند ساڵێک پێش ئەوەی بمرێت ئەو سەیری ژیانی ڕابوردووی خۆی دەکرد و بەو ئەنجامە گەیشتبوو، بەڵێت: "ئایا ئێمە ژیانێکی باش نەبوو! بێگومان ئیشکردنێکی زۆر هەبوو، بەڵام من حەزم لە ئیشکردن بوو".
بۆ من ئەم ڕستەیەی دایکم ئەوە دەردەبڕێت کە من چۆن لە ژیانی باش تێگەیشتووم. خۆزگەی ئەوە دەخوازم هەموو کەسێک لەسەر زەوی پێش ئەوەی بمرێت بتوانێ بڵێت "ئایا ئێمە ژیانێکی باش نەبوو!"
من فێربووم بەرهەمهێنانی خۆژێنی واتای چی-نەک تەنیا بۆ تاکەکان بەڵکو بۆ هەموو جیهان- کاتێک من بۆ کۆنفرانسێک بانگهێشت کرابووم کە لە لایەن کۆمەڵەی کاسۆلیکی ژنانی گوندەوە ڕێکخرا بوو، داوام لێکرابوو لەبارەی بەرهەمهێنانی خۆژێنی قسە بکەم. من کەمێک سەرم لە شێوا بوو، ئایا دەبێ چی بە ژنانی گوند بڵێم لەبارەی بەرهەمهێنانی خۆژێنی؟ کاتێک چوومە نێو هۆڵی کۆنفرانسەکەوە ئەوەم بینی: ژنان هەموو جۆرەکانی میوە و سەوزەی وەک: کەلەرم، پەتاتە، گێزەر، سێو، هەرمێ و هەروەها هەندێک گۆشتیان لەسەر پلاتفۆرمەکە دانابوو. هەروەها لەسەر ئەو میوە و سەوزانەی کە بەرهەمی ئیشی هەموو ساڵێکیان بوو لەسەر پارچە کاغەزێک نووسیبویان: "جیهان بریتییە لە ماڵەکەمان!" ئێستا من دەتوانم چی تر لەبارەی بەرهەمهێنانی خۆژێنی بڵێم! ئەگەر هەموو خەڵک لەسەر زەوی، ژنان و پیاوان، وەک ماڵی خۆیان ئاگایان لەم جیهانە بێت و چاودێری بکەن، ئەوا جیهان دەبێتە شوێنێکی جیاواز و باشتر.

جۆریس: یەکێک لە تایبەتمەندییە سەرەکییەکانی هزری ئیکۆفێمێنیزم ئەوەیە کە باوکسالاری بریتییە لە بناغەی سەرمایەداری- نەک وەک ئەوەی زۆر دەوترێ: باوکسالاری دەرئەنجامی سەرمایەدارییە. لە

کتێبەکەتدا باوکسالاری و کۆکردنەوە لەسەر ئاستی جیهان: ژنان لەنێو دابەشکاری نێودەوڵەتی ئیشکردندا، تۆ ئارگومێنتی ئەوە دەکەی لەبەرئەوەی باوکسالاری بەرهەمی سەرمایەداری نییە، بۆیە بە لەناوچوونی سەرمایەداری ئەویش لەناوناچێت. تۆ ئەوەت ڕاگەیاندووە کە چەساندنەوەی سێکسوالێتی بناغەیەکی بنەڕەتی چەوساندنەوەی پیاوسالارییە، ئەم دابەشکارییەی ئیش لە ئەو مۆدێلەی پێی دەوترێ ‘پیاوی ڕاوکەر’ەوە سەری هەڵداوە. لەم تێگەیشتنەدا، دەمەوێ ئەوەت لێبپرسم ئایا بە بروای تۆ کام خەباتیان یەکەمییە: خەبات بۆ کۆتاییهێنان بە سەرمایەداری یان خەبات بۆ پێزانینی ئیشی بەرهەمهێنەری ژنان؟

ماریا میس: لە پەیوەندی نێوان پیاوسالاری و سەرمایەداریدا پرسیارەکە ئەوە نییە کامیان پێش ئەوەی دیکەیان دێت. چەوساندنەوە و ستەمکاری بەرانبەر بە ژنان لە لایەن پیاوانەوە بناغەی هەردوو سیستەمەکەیە. لە ئەمڕۆدا، تەنانەت من ل□ بارەی دوو سیستەمەوە قسە ناکەم، بەڵکو ل□ بارەی یەک سیستەمی سەرمایەداری-پیاوسالارەوە قسەدەکەم. هەروەها من هیچی تر مۆدێلی ‘پیاوی ڕاوکەر’ بەکارناهێنم بۆ دەربڕین و ڕوونکردنەوەی ئەوەی کە ئەم دوو سیستەمە چۆن بە یەکەوە پەیوەستن. من وا بیردەکەمەوە کە سەرمایەداری دواترین وێنەی پیاوسالارییە. لەبەرئەوە کەس ناتوانێت خەبات لە دژی پیاوسالاری و خەبات لە دژی سەرمایەداری لە یەکدی جیا بکاتەوە. خەباتکردن بۆ پێزانینی ئیشی بەرهەمهێنەری ژن بەدڵنیاییەوە پێویستە. بەڵام ئەگەر ئەم خەباتە تەنیا بۆ داواکاری کرێی یەکسان بۆ ژنان و پیاوان کورت بکرێتەوە ئەوا ئێمە ناتوانین بە ئاستە قووڵەکانی پیاوسالاری بگەین. بێگومان دیارکەوتن و مانیفێستی پیاوسالاری ئەمڕۆ وەک پیاوسالاری هەزارن ساڵ لەمەوبەر نییە، بەڵام لە جەوهەر و کڕۆکدا هێشتاش هەمان شتن: توندوتیژی دژی ژنان، تێکشکاندنی ژنان، و چەوساندنەوەی ژنان.

بۆ نموونە، کۆکردنەوەی ژنان لە شوێنی ئیشەکانیان تەنیا دەرکەوتنێکی مۆدێرنی پیاوسالارییە. ئەوە گرنگە تێبگەین نهێنی زاڵبوونی پیاوان بەسەر ژناندا چییە. نهێنییەکە جیاوازی توێکاری جەستەیی نێوان دوو جێندەرەکە نییە، وەک فرۆید باوەڕی کرد بوو، بەڵکو توندوتیژییە. پیاوان لە رێگەی جیناتەکانیانەوە وەک جەنگاوەر، دەستدرێژیکەری سێکسی، بکوژ یان ڕامبۆ چارەنووسیان دیاری نەکراوە. ئەوان دەبێ ڕابهێنرێن بۆ ئەوەی ببن بە مەکینەی کوشتن. پیاوان دەبێت فێرکرابن بۆ ئەوەی بەسەر خووە سروشتییەکانیان و ترسیان لە کوشتن زاڵ ببن. ئەوان دەبێت

ڕاهێنرابێن بە ئەوەی ببن بە فڕۆکەوان و ڕۆکێت فڕێبدەنە سەر ئامانجە مرۆڤییەکان، یان بە جۆرێکی دی بڕژین خەڵکی نەناسراو لەسەر زەوی. دوای تراومای دۆڕانی جەنگی ڤێتنام، پیاوە گەنجە ئەمریکییەکان نەیان دەویست جارێکی دیکە بە شەڕ بچنەوە. پاشان فیلمی ڕامبۆ هاتە سینەماکانەوە. ڕامبۆ پیاوێک بوو بە جلوبەرگی شەڕکردنەوە، بە تەواوی چەکدار بوو لە سەرییەوە تاکو پێیەکانی، هەموو جۆرە چەکێکی بە جەستەی خۆیدا هەڵواسی بوو، کڵاشینکۆفی لەناو دەستیدا بوو، لە دژی دوژمن شەڕی دەکرد و دەی کوشتن. ئەم فیلمە لە ئەمریکا زۆر باو بوو، بووە هۆی ئەوەی کە پیاوە گەنجە ئەمریکییەکان جارێکی دیکە ئامادەبن بە شەڕ بچنەوە. لە ئەمڕۆدا، وەزارەتەکانی بەرگری پێویستیان بە بەرهەمهێنانی فیلمی زیاتری وەک ڕامبۆ نییە بۆ ئەوەی گەنجان بە بەرەکانی شەڕ بگەڕێننەوە. ئەم ئیشە زۆر کاریگەرتر لەلایەن پیشەسازی بەرهەمهێنان و گەشەکردنی یارییە ئەلیکترۆنییەکانەوە دەکرێت.

جەریس: یەکێک لە بەشەکانی ئیکۆفێمێنیزم هەستە ڕۆحانییەکانە، کە پێشنیازی ئەوە دەکات ژنان زیاتر لە سروشتەوە نزیکن نەک لە پیاوانەوە، هەروەها داهێنانە زانستییەکان خزمەتی بەردەوامی زاڵبوونی کولتوور (هۆشەکێتی/پیاو) بەسەر سروشت (سۆزەکێتی/ژن) دەکات، لەبەرئەوە کاتێک لێی دەرباز دەبین ئەگەر کۆمەڵگەی یەکسانی ڕاستەقینە هاتبێتە ئاراوە. تۆ لە کوێی ئەم باسەدایت، دەتوانی ڕوونکردنەوەی زیاتر لەبارەی دوانەتی ئیکۆفێمێنیزمی ماتریالی و ڕۆحی بدەیت؟
هەروەها چۆن وەڵامی ئەو ڕەخنانە دەدەیتەوە کە لە ئایدیۆلۆژیی ئیکۆفێمێنیزم دەگیرێن، پێشنیازی ئەوە دەکەن ئیکۆفێمێنیزم لە ڕێگەی ئەو زمان و ستایلەی بەکاری دەهێنێ لەگەڵ ئەو پشتگیرییەی لە جیاوازییە بنەڕەتییەکانی نێوان ژنان و پیاوان دەیکات، دەبێتە هۆی بەرهەمهێنانەوەی ئەو دوانەتییەی نێوان ژن و پیاو کە هەوڵدەدرێت کۆتایی پێبهێنرێت؟

ماریا میس: من بەشێک نیم لە ڕوانگەی ‘ئیکۆفێمینیستی ڕۆحانی’، کە وا بیردەکەنەوە ژنان لە سروشتەوە نزیکترن تا لە پیاوان یان هۆشەکێتی کایەی پیاوانە لە کاتێکدا سۆزەکێتی کایەی ژنان. ئەمە ڕاستە گەشەکردنی زانست و تەکنەلۆژیی مۆدێرن بەزۆری بەرهەمی ئیشی پیاوانە. بەڵام ئەمە لەبەرئەوە نییە لە جینەکانیاندا وەک داهێنەر دیاریکراون. پیاوان بە هەمان شێوەی ژنان هەم هۆشەکی و هەم سۆزەکین. بەڵێ جیاوازییەکی بنەڕەتی لە نێوان ژنان و پیاواندا

نییە. ئەو فاکتەی ئەمڕۆ پیاوان وەک زۆر هۆشەکیتر لە ژنان دادەنرێن دەرەنجامی پرۆسەیەکی کۆمەڵایەتییە لە ڕێنیسانسەوە دەست پێدەکات دوای ئەوەی زانینی ‘ژنە داناکان’، مامانەکان کە دەیان زانی چۆن یارمەتی ژنان بدەن لە کاتی لە دایکبوونی منداڵەکانیاندا، لە ماوەی ڕاوکردن و کوشتنی جادووگەرەکان لە ئەوروپادا بە شێوەیەکی توندوتیژانە لەناوبران. ‘پیاوی نوێ’ وەک فڕانسیس بەیکن دەی وت، گریمانەی ئەوەی دەکرد لە ڕێگەی زانستی ئ□ب□ژ□کتیڤەوە فەرمانڕەوایی جیهان بکات. ئەرکەکەی ڕووخاندنی سەرجەم ‘سروشتی کێوی’یە بۆ ئەوەی ڕامی بکات، بە شارستانی بکات و زۆری لێ بکات بۆئەوەی بێتە خزمەتی ‘پیاوی هۆشمەند’. ئەگەر ئێمە سەیری ئەو دەرئەنجامە مۆدێرن و زانستە سادەکراوە بکەین، ئەوە دەبینین جیهانی نەکردووە بە شوێنێکی باشتر. وزەی ئەتۆمی، تەکنۆلۆژیی بەرهەمهێنانەوە و جینات، داهێنانەکانی بایۆتەکنۆلۆژی و تەکنۆلۆژییەکانی دیکەی پێشخستنی سروشت بوونەتە هۆی زیاتر وێرانکردنی سروشت. خەباتکردن دژی ئەو داهێنانە نوێیانە من و ڤاندانا شیڤای پێکەوە کۆکردەوە. ئێمە وانەکانمان لە ڕێگەی دانیشتن لە کتێبخانەکان و خوێندنەوەی کتێبەکانەوە ل□ بارەی ئیکۆلۆژی و فێمێنیزم فێرنەبووین، بەڵکو لە ڕێگەی بەشداریکردن لە خەباتەکانی دژی پیاوسالاریی سەرمایەداری جیهانی و ستراتیژییە نیولیب□□□□کانی کە دەیەوێت دەست بەسەر سروشت و خەڵک دابگرێت و لەپێناو قازانج و بەرژەوەندی خۆی کۆنتڕۆڵیان بکات و بەکاریان بهه□نێت. کتێبی ئیکۆفێمێنیزم بریتییە لە دەرەنجامی خەباتە هاوبەشەکانمان.

لەبارەی دوانێتی نێوان ئیکۆفێمێنیزمی ماتریالی و ڕۆحانی، ڕای دەگەیەنم من ئیکۆفێمێنیستێکی ماتریالیم. ئاخر ڕۆحانییەت ناتوانێ بە تەنیا بوونی هەبێت، بەڵکو دەبێت لەنێو بوونێکی ماتریالیدا بەرجەستە ببێت. ئەم دوانێتییەی نێوان ماتریال و ڕۆحانیەت بە شێوەیەکی سەرەکی ڕەگی لەنێو ئاینە یەکتاپەرستەکانی وەک جودایزم، مەسیحیەت و ئیسلامدا هەیە. خوای ناماتریالی نادیار، ڕۆحی پەتی، پیاوی لەسەر زەوی دروستکردووە. پاشان ڕۆحی خۆی بۆ ناردووە تاکو زیندوو بێت و بژیت. ئەمە واتای ئەوەیە سروشت، زەوی بە تەنیا خۆی توانای دروستکردنی ژیانی نییە. سروشت مادەیەکی مردووە. هەروەها ئەم مادە مردووە ناپاکژ و تاوانبارە. ئەم دوانێتییە لە نێوان ڕۆحی باش و ناماتریال لەگەڵ جیهانی ماتریالی خراپ و ناپاکژدا هاوتەریبە لەگەڵ دوانێتی نێوان ژنان و پیاوان. وەک پێشتر وترا: “پیاو هەڵگری زیرەکی و هۆشەکێتییە، ژن سروشتە، زەوییە، دەبێت لە لایەن پیاوەوە ‘دووگیان’ بکرێت بۆئەوەی منداڵ بخاتەوە، بەتایبەتی

کوڕ". ڕۆح توخمی ژیان بەخشە بێگومان بۆیە لە ما تەر (ئەستوو) باڵاترە. ئەم جیهانبینییە شارستانیەتی ئێمەی لە خۆرئاوا دروست کردووە: ئیسۆسەکەی، کولتوورەکەی، زانستەکەی، ئاینەکەی، دامەزراوە کۆمەڵایەتی، سیاسی و ئابوورییەکانی دروست کردووە. تەنانەت ڕۆشنگەری و سێکولاریزاسیۆنی ئاینیش ئەم دوانێتییەی نێوان ڕۆحی چاک و مادەی خراپی نەگۆڕیوە.
لەگەڵ ئەوەشدا، بۆ من مادە گرنگە. مادە مردوو نییە. هەسارەکەمان تۆپێکی مردووی مادە کیمیاییە جیاوازەکان نییە. بەڵکو هەسارەکەمان ئۆرگانیزمێکی زیندووە و بەردەوامە لە دروستکردنی ژیان. زەوی دایکی ژیانە. ئەوەی پێی دەوترێ دوانێتی نێوان ڕۆح و مادە لە جیاوازی نێوان ئیکۆفێمێنیزمی ڕۆحی و مادی قووڵترە. ئەگەر ئێمە بەڕاستی بمانەوێت خۆمان لەم بیرکردنەوە دوانێتییە ئازاد بکەین ئەوا پێویستە ئێمە لە ڕوانگەیەکی دیکەوە سەیری جیهان بکەین. ئەم ڕوانگەیەی دی هێشتاش لەنێو زۆر خەڵکی ڕەسەنی وڵاتان بوونی هەیە کە وەک دایکیان ڕێز لە زەوی دەگرن. ئێمە هەموومان، ژنان، پیاوان، ئاژەڵان، و ڕووەکەکان منداڵی دایکە زەوییین. ئێمە تەنیا یەک دایکمان هەیە. بۆیە پێویستە ڕێزی بگرین و بیپارێزین.

جۆریس: دەتوانی لە ڕوانگەیەکی ئیکۆفێمێنیستانەوە باس لە سەرهەڵدان و خۆپیشاندانەکانی ئێستای جیهان بکەی، سەرەڕای جیاوازییان هەموویان لە مەدا یەکدەگرنەوە کە داوای دیموکراسی ڕاستەقینە و ڕەتکردنەوەی سەرمایەداری نیولیبڕال دەکەن؟ لە ڕوانگەی تۆوە لەم داواکاری و کردارانەی بزووتنەوەی چالاکوانە هاوچەرخەکان چ شتێک ونە؟

ماریا میس: کاتێک من وەک ئیکۆفێمێنیستێک سەیری سەرهەڵدانەکانی ئێستای جیهان دەکەم، وەک: بزووتنەوەی ئۆکیوپای لە ئەمریکا، سەرهەڵدانەکانی جیهانی عەرەبی (میسر، لیبیا، تونس)، لە تورکیا و زۆر لە وڵاتانی دیکەی جیهان، لەوە تێدەگەم ئامانجی سەرەکی زۆرینەیان تەنیا 'دیموکراسی ڕاستەقینە'یە. من وا هەستدەکەم ئەم ئامانجە زۆر کورتبینانەیە. ئامانجی زۆر لەم خەباتانە تەنیا ڕووخاندنی دیکتاتۆر و دامەزراندنی ڕژێمێکی جیاوازە. من گوێبیستی ئەوە نەبوومە خۆپیشاندەران هەروەها لە دژی سەرمایەداری، وێرانکردنی ژینگەش خەبات بکەن، داوای سیستەمێکی ئابووری ئەلتەرناتیق بکەن.

بزووتنەوەی ئۆکیوپای لە نییڕک تابووی قسەنەکردن ل□ بارەی

سەرما یەداری شکاند. چالاکوانەکان هێرشیان کردە سەر نیولیبڕالیزم، بانکە گەورەکان و کۆمپانیا جیهانییەکان. بەڵام ئەوەندی من بزانم هیچ ڕەخنەیەکی ڕاستەوخۆ نەبووە بۆ سەر سەرمایەداریی پیاوسالار. لە تەلەفیزیۆن بینم لە خۆپیشاندانەکانی میسر و تورکیا ژمارەیەکی زۆری ژنان بەشدارییان کردووە، هەندێکیان ب□ سەرپۆشەوە و هەندێکیان ب□سەرپۆش. بۆ زۆربەی خەڵک لە خۆرئاوا پرسیارەکە ئەوەیە ئەو ژنانەی بەشداریان کردووە سەریان داپۆشیوە یان نا. سەرپۆش بووە بە ڕەمزێکی ئاینی و سیاسی. جگەلە تورکیا من پەیوەندی کەسیم لەگەڵ ژنانی خۆرھەڵاتی ناوەڕاست نییە. لەبەرئەوە ناتوانم بڵێم ژنان چۆن بیر لە ئامانجەکانی ئەم سەرھەڵدان و خۆپیشاندانانە دەکەنەوە، ئایا دانوستان و گفتوگۆ لەبارەی ‘پرسی ژن’ هەیە لەم سەرھەڵدانانەدا؛ هەروەها پیاوان چۆن لەبارەی ئازادبوونی ژنانەوە بیردەکەنەوە.

من ئەوە دەزانم لە تورکیا لە بزووتنەوەی پرۆتێستەکان فێمێنیزم کێشەیەکی گرنگە. دوو کتێبم وەرگێڕدراونەتە سەر زمانی تورکی و لە تورکیا بڵاوبوونەتەوە. هاوڕێ تورکەکانم پێیان وتووم کتێبەکانم لە تورکیادا زۆر ناسراون. ئەمە ئەوە پیشان دەدات سەرھەڵدانەکانی جیهان سەرەڕای کورتھێنانیان لە بواری ستراتیژی و بنەمای تیۆریان، ڕەنگە ببنە هۆی هێنانەگۆرێی پرسیاری قووڵی وەک ئەمە: ئێمە لەنێو چ سیستەمێکدا دەژین؟ ئایا مۆدێلی ژیانی خۆرئاوایی شتێکە شایەنی ئەوە بێت خەباتی بۆ بکرێت؟ لە داهاتوودا پەیوەندی نێوان پیاو و ژن چۆن دەبێت؟ بۆچی لە ئەمڕۆدا، شەڕەکان بوونەتە شتێکی زۆر باو؟ ئایا ئاین چ ڕۆڵێکی لەم شەڕە نوێیانەدا هەیە؟ ئەلتەرناتیڤەکان چین؟

جۆریس: لە کۆتاییدا، دەمەوێ بپرسم بە بڕوای تۆ تیۆرییەکانی ئیکۆفیمێنیزم چۆن دەتوانن بزووتنەوەی چالاکوانە هاوچەرخەکان دەوڵەمەند بکەن؟

ماریا میس: لە ڕوانگەی منەوە ئیکۆفێمێنیزم دەتوانێ ڕۆڵێکی گرنگ بگێڕێت لە سەرھەڵدانە تازەکانی گەنجان لە سەرانسەری جیهان، چونکە خەباتی پاراستنی سروشت و ئازادکردنی ژن لە ئەجێندادایە لە هەموو شوێنێک. تێگەیشتنە تیۆرییەکانی ئێمە ئیکۆفێمێنیستە کۆنەکان کە لە ماوەی خەباتە جیهانییەکەمان بەدەستمان هێناوە دەتوانێ خەڵکانی گەنج فێربکات کە شتێکی گرنگ و بەسوودە ڕووبەڕووی دەسەڵاتەکانی ئەمڕۆی جیهان ببیتەوە و پێیان بڵێی نەخێر. تیۆرییەکانمان لە ئەزموونەکانمانەوە سەریهەڵداوە، لە ماوەی خەباتەکەماندا

بەدەستمان هێناوە، ئەمە لە پراکتیکەوە فێریان بووین. ئەمە هەرگیز نەمان دەتوانی کتێبی ئیکۆفێمێنیزم بنووسین ئەگەر پێشتر ئەمە، ڤاندانا لە هیندستان و من لە ئەڵمانیا، یەکتریمان نەبینیبوایە و ئەوەمان نەدۆزیبوایەوە سەرەڕای جیاوازی جوگرافی، کولتووری و تەمەنەوە خەباتەکەمان هاوبەشە. ئەمە ئەزموونێکی گەورە، کاریگەر و هیوابەخشە. ئەمە پیشانمان دەدات سەرەڕای ئەوەش ئێمە جیاوازین بەڵام نابێت ئەو جیاوازیانە دابەشمان بکەن، چونکە ئێمە خاوەنی پرسێکی هاوبەشین. لەبەرئەوە ئێمە بزووتنەوەیەکمان دامەزراند: فرەیی ژنان بۆ فرەیی (DWD). ئەمە جەختمان لەسەر ئەوە کردەوە پاراستنی فرەیی لە نێوان مرۆڤەکان، هەروەها لە نێوان ئاژەڵان و ڕووەکەکانیش تاکە ڕێگەیە بۆ پاراستنی ژیان لەسەر ئەم هەسارەیە. تاککولتووری ژیان دەکوژێت.

ئامۆژگاریم بۆ گەنجە چالاکوانەکان لە هەموو وڵاتان ئەوەیە: کۆبوونەوەی نێودەوڵەتی ڕێکبخەن کە تێیدا خەڵک دەتوانن یەکدی ببینن و ئاڵوگۆڕی فرەیی ئەزموون، ئاستەنگەکان، ئایدیاکان، تیۆرییەکان بکەن، لە ئەنجامدا کۆمەڵەیەکی نێودەوڵەتی سەبارەت بە پرسێکی هاوبەش دروست بکەن. ئەمە بە سەدان کۆبوونەوەی نێودەوڵەتی بەم شێوەیەمان ڕێکخستووە و بەشداریمان تێدا کردووە، وەک کۆبوونەوەی ئیکۆفێمێنیزم، ژینگەیی، دژە-جیهانگەرایی و کۆبوونەوەی ئاشتی. لەم کۆبوونەوانەدا ژنان و پیاوان ئامادەبوون. کێشەی جەندەر هیچی تر بوونی نەبوو. ئەم جۆرە کۆبوونەوە نێودەوڵەتییانە زەروورن ئەگەر بمانەوێت خەڵک یەکدی بناسن، متمانە بە یەکدی بکەن و ببن بە هاوڕێی یەکدی. بەبێ ئەم جۆرە کۆبوونەوە ڕاستەوخۆیانەی خەڵک بزووتنەوەکە دەبێتە شتێکی بەبەرهەم- پەیوەندی دیجیتاڵی بەس نییە بۆ ئەم جۆرە بزووتنەوە زیندوانە. هیوادارم دووبارە چاپکردنەوەی کتێبی ئیکۆفێمێنیزم کاریگەری لەسەر چالاکوانەکان دابنێت و خەباتەکەیان دەوڵەمەندتر بکات، تاکو ئەوە ببینین خەباتکردن پێکەوە بۆ جیهانێکی باشتر تەنیا ئیشێکی قورس نییە، بەڵکو شادییەکی گەورەشە.

سەرچاوە:

Ecofeminism’: a talk about hard work and great joy‘

لە ئەزموونی کەتەلۆنیاوە, دیموکراسییەت کێشەی نەتەوایەتی چارەسەر ناکات

عەلی مەحمود محەمەد....

لە جیهاندا 5000 بۆ 7000 زمان بوونی هەیە,کە لە ناویاندا تەنها 20 زمان ڕێژەی لە 1%ی هاووڵاتیانی جیهان قسەی پێدەکەن کە 67 ملیۆنە, هاوکات تەنها 193 وڵات بوونی هەیە بە لە خۆگرتنی ئەو هەموو زمانە, بەشێك لە زمانەکان چەندین وڵاتیان هەیە وەك عەرەب 22 وڵاتی هەیە,هەر یەکە لە ئینگلیز , ئیسپانی , پورتوگالی, فەرەنسی و تورکی و فارسی و چینی و ...... چەندین وڵاتیان هەیە, هاوکات بەشێك لەو وڵاتانە لەسەر بنچینەی ئاینی دابەش کراوە نەك نەتەوایەتی وەك سرب و بۆسنە, جیاوازی ئاینی و مەزهەبیش ڕۆڵی هەیە لە زیادکردنی دابەشکارییەکان, گەلان بە دوای وڵاتی یەك نەتەوەو یەك ئاین تەنانەت یەك مەزهەبەوەن, هاوکات جیاوازی داهات و داب و نەریت و جاری وا هەیە مەزهەب و لقی مەزهەب و شێوە زاراوەی هەمان زمانیش کێشە بۆ دەوڵەتی هاونەتەوە و هاوئاینەکان دروست دەکات, ئەوەتە ئیتاڵییەکانی باکورو کالیفۆرنیا داوای جیابونەوە دەکەن بەهۆی دەوڵەمەندییەکەیانەوە, بۆیە مرۆڤایەتی زۆری ماوە تێر بێت لەو بوارەو ساڵ لە دوای ساڵ لیستی ئەو گەلانەی داوای ئازادی و پێك هێنانی دەولەتی سەربەخۆی خۆیان دەکەن زیاد دەکات, زیاتر لە دوو لەسەر سێی وڵاتانی جیهان , لە چەند نەتەوەو ئاین پێك هاتووە, تەنها کەمتر لە 10%ی وڵاتان هاوچەشنن لە جیهاندا و کێشەیان نییە لەو بوارەداو دەتوانین بڵێین سەقامگیرن, دەوڵەتی نەتەوایەتی ئەلتەرناتیفی دەوڵەتی شێوازی ئیپراتۆری رابردووە, کە فرە نەتەوەو ئاینە, وەلێ ئایا جیهان شوێنی ئەم هەموو دەوڵەتەی تێدا دەبێتەوە؟, ئەم هەوڵانە بۆ بوون بە خاوەند دەوڵەت تا کوێ دەڕوات؟,کەی مرۆڤایەتی دەگاتە قۆناغی تێر بوون بە دەوڵەت و دیموکراسییەتی ڕاستەقینە؟, وەڕای جیهانگیری و گەورە بوونەوەی بازاڕەکان وەلێ تا دێت هەوەی بچوکردنەوەی وڵاتە نیشتمانیەکان

دەدرێت, لە لایەن ئەو گەل و نەتەوەو ناوچانەی خەونیان هەیە,خەونی رزگاربوونی نەتەوەیی و رزگاربوون لە ستەمی ئاینی و مەزهەبی و پاراستنی کلتورو رزگار بوون لە ئاپارتاید و تەنانەت خەونی ئابوریش وەك ئاماژەمان پێدا لە کالیفۆرنیاو باکوری ئیتاڵیا…

لە ئەوروپا لە ئێستادا 107 بزوتنەوەی جودا خوازی هەیەو داوای سەربەخۆیی دەکەن, بەشێکی زۆری وڵاتانی ئەوروپای گرتۆتەوە, کە لە دورەوە وا دەزانین بەهەشتی گەلانە و سفر کێشەیە, چەند وڵاتێکی وەك لۆکسمبۆرگ و نەرویج و سویدی لە دەرچێت لە زۆرینەی وڵاتانی دی هەن بە سویسراو دانمارك و هۆڵەنداشەوە,هەرچەندە لە ئەوروپا لە زووەکەوە کێشەی فرە زمان و ئاین و کلتور چارەسەر کراوە, وەلە نەیتوانیوە کێشەی هەوڵ بە پێك هێنانی دەوڵەتی تایبەتی کۆتایی پێ بێنێت, لە خودی ئیسپانیا کە کەتەلۆنیا بەشێکە لێی و بابەتی نووسینەکەمانە 16 بزوتنەوەی جودا خوازی تێدا هەیە کە داوای جیابونەوە دەکەن لە ئیسپانیا ئەوانیش کە بریتین لە (Andalusia, Aragon, Asturias, Balearic Islands, Basque Country, Canary Islands, Cantabria, Catalonia, Castile, Galicia, León, Navarre, Valencia, Extremadura, Murcia, Aran Valley), ئەمە لە وڵاتانێك بوونیان هەیە بە پێوەری ئەوروپی دیموکراسیین و بەشێکن لە یەکێتی ئەوروپا و شنگن کە سنورەکانیان داخراو نین.لە ئێستادا چەند بزووتنەوەی بەرفراوان و ناسراو بە سەربەخۆیی لە ئەوروپا و ئیسپانیا هەیە لەوانە " کۆرسیکا, سکۆتلەندا, فلامان,دورگەی فارۆ, باسك, کالدیۆنیای نوێ و صربی بۆسنە".زۆر جار خەونە نەتەوەییەکان ئەوەندە گەورەن ئەو گەلانەی داوای سەربەخۆیی دەکەن زیانی ئابووری دەکەن , نموونە ئەرمینیا 2,5 جار زیاتری بەدەست دەهینا لەسەردەمی سۆڤیەت , جۆرجییەکان 3,5 جار زیاتریان خەرجە کرد لەوەی خۆیان بەدەستیان دەهێنا لە سەردەمی سۆڤیەت, ئەستۆنی 3 جار زیاتریان خەرج دەکرد وەك لەوەی بەرهەمیان دەهێنا, بۆرتریکۆ لە ئەمەریکا داوای سەربەخۆیی دەکات لە کاتێك جیا بێتەوە لە روی ئابورییەوە زیان دەکات.

سەربەخۆیی کەتەلۆنیا و پەرچە کرداری دکتاتۆریانەی ئیسپانیا چەندین ساڵە باسك و کەتەلۆنی و ئەندەلوسی و غالسکی و …. ئەوانی دی, داوای مافی چارەنوس دەکەن لە رێگای ریفراندۆمەوە, لە لایەن ئیسپانیاوە رێگایان پێ نادرێت, دەستور و دادگای باڵای ئیسپانی بونەتە مەتەکە بەیان, لە کاتێکدا ریفراندۆم پایەیەکی دیموکراسییە و را وەرگرتنی هاووڵاتیانە بە دەسیێك پەیوەندی بە ژیانیانەوە

هەیە, مەرجیش نییە سەرکەوتوو بن لەو خواستەیان, لە کۆی 600 ریفراندۆم کە تا هەنووکە لە سویسرا کراوە تەنها 10%ی سەرکەوتوو بووە و بە بەڵێ براوە بووە, نموونە لە کەتەلۆنیا هەوڵی پێشتریان لە ساڵی 2014 بە سەربەخۆیی لە رێگای ریفراندۆمەوە شکستی هێنا بەهۆی بەشداری کەمی هاووڵاتیان 37,1% لە راپرسییەکەدا, کە کەمتر بوو لە لانی کەمی پێویست, ئەمجارە راپرسییەکان دەریدەخەن رێژەی بەشداری لە راپرسییەکەی 1ی ئۆکتۆبەر دەگاتە ئاستی 70%, وەلە لایەنگرانی سەربەخۆیی نزیك 41,1% ن و 49,4% دژن, کە تەلۆنییەکان بە لایەنگرو دژەوە ریفراندۆم بە مافی خۆیان دەزانن بە یەکلا کردنەوەی پرسێکی گرنگی ئاوا, وێڕای ئەوەش لە لایەن دەسەڵاتدارانی مەدریدەوە بە حکومەت و کۆشکی پاشایەتییەوە, رێگا بە ریفراندۆمەکە نادرێت ئەنجام بدرێت, ئیسپانییەکان وەك رۆژنامەی نیورۆك تایمز ئاماژەی پێ دا , باشترین رێگا بیگرنە بەر ئەوەیە وەك سکۆتلەندا و کیبك رێگا بدرێت راپرسییەکە ئەنجام بدرێت, کەچی حکومەتی ئیسپانیا تەنانەت رێگا نادات هیچ گفتوگۆیەك لە بارەی ریفراندۆمەوە هەر بکرێت بە دیاریکردنی چارەنووسی سیاسی گەلان , ئێستا لە کەتەلۆنیا و پێشتر باسك, دەرکەوت دیموکراتیەتی ئیسپانیا ئەو بەهایانە پێشێل دەکات کە دیموکراسیەتی ئەوروپی لەسەر بنیات نراوە وەك بانگەشەی بۆ دەکەن, وەك بەریتانیا و کەنەدا هەڵوەست وەرناگرێت لە هەمبەر مافی راپرسی ئەو گەلانەی دەیانەوێت جیا ببنەوە لێی وەك کیبك و سکۆتلەندا,ئیتای باسکی راستتیکرد کە رایگەیاند “ئیسپانیا زیندانی گەلانە”, راستگەرا دەسەڵاتدرەکانی ئیسپانیاش پێیان وایە ریفراندۆمی کەتەلۆنیا گەورەترین هەڕەشەیە بۆ سەر وڵات لە دوای هەوڵی کودەتای 23-2-1981 ەوە. لە 6ی صێپتەمبەر پەرلەمانی کەتەلۆنیا بڕیاری پەسەند کردنی یاسای رێکخستنی راپرسی بە سەربەخۆیی کەتەلۆنیای پەسەند کرد بە زۆرینەی 72 لە گەڵ و 11کەس دەنگیان نەدا و 52ش بایکۆتی دانیشتنەکەیان کرد, بڕیاری پەسەند کردنی یاسای ریفراندۆم لە لایەن پەرلەمانی کەتەلۆنیاوە, وڵاتی بردە ناو قەیرانێکی دەستورییەوە, حکومەتی ئیسپانی هانای بۆ دادگا و دەستوری ساڵی 1978ی ئیسپانیا برد, کە پێش 39 ساڵە دەرچووە و لەو کاتەوە زۆر شت لە بۆچوونە سیاسییەکان و داب و نەریتە کۆمەڵایەتییەکان و بارو دۆخی ئابوری فەرهەنگی گۆڕاوە. بە دوای بڕیاری پەرلەمانی کەتەلۆنیا حکومەت هانای بۆ دادگای باڵای ئیسپانی برد, کە لە 12 دادوەر پێك هاتووە, 10یان پارێزگاری راستگەران راخۆی سەرەك وەزیران بە خۆی دایانی ناوە.هاوکات داواکاری گشتی خۆسێ مانوێل رایگەیاند لێکۆڵینەوە لە گەڵ بەرپرسانی پەرلەمانی کەتەلۆنیا دەکەم , ئەوان ریگایان خۆش کرد بە

دەرچونی یاسای رێکخستنی ریفراندۆم و سزا دەدرێن .

لای خۆیەوە جەنەراڵ فرناندیز جەنەراڵی خانەنشین سەرۆکی دەزگای دژ بە سیخوڕی فرانکۆ ی دکتاتۆر رایگەیاند " ئەمەی لە کەتەلۆنیا دەگوزەرێت خیانەتە, پێویستە یاساکانی شەڕ جێبەجێبکرێت" و هەموو سەرکردەکانیان دەستگیر بکرێن.دوای ئەم بڕیارانە, ئەو کاردانەوەیەی بینیمان لە فلیمی هۆلیود دەچوو, حکومەتی ئیسپانیا لە رێگای دادوەرەکانی خۆیەوە, یاسای بۆ بەرژەوەندی خۆی بەکار هێنا, ئیسپانیا دەتوت لەو رۆژگارەدا دەژێت کە جەنەراڵ فرانکۆ دەسەڵاتدار بوو, هەرچەندە زۆر نییە رۆیشتووە, حکومەتی راستگەرا شمشێری هەڕەشەی لە کێلان دەرهنا و کەوتە وێزەی ریفرادۆم خوازانی کەتەلۆنیا.حکومەتی ئیسپانیا پەلاماری بەناوی یاساو بەکارهنانی سامانی گشتی دەست پێکرد, پەلاماری دەزگاکانی راگەیاندنی دا و 57 پێگەی پشتیوانی لە ریفراندۆمی داخست , بڕیاری لێکۆڵینەوەی دا لە گەڵ 712 سەرۆك شارەوانی لە کۆی 948 سەرۆك شارەوانی هەرێمەکە کە زەمینەی ئەنجامدانی ریفراندۆمەکە خۆشە کەن , پەلاماردانی رۆژنامەی فالینکی داو دایخست, پەلاماردانی پارتی کوپ ی چەپگەرا بە بێ ئاگادارردنەوەی پێشوەخت و گەمارۆددانی, داوای زیندانیکردنی سەرۆك وەزیرانی کەتەلۆنیا کارلیس بۆیجیدیۆنت دەکات,هەڕەشە لەکۆکردنەوەی سەرجەم ئەوانەی بەشداری ریفراندۆمەکە دەکەن, 14 کەسی بەرپرسیاری لە حکومەتی کەتەلۆنی دەستگیر کرد, ئەنجومەنی باڵای دادوەری ئیسپانی ئەو رۆژنامەیەی داخست کە کە بانگەوازەکەی بۆیجیدۆمێنت سەرۆك وەزیرانی کەتەلۆنیای بڵاو کردەوە بۆ ریفراندۆم, هاوکات پەڵاماری بەرپرسانی کارگێڕی هەرێمەکەیان داو کەلو□پ□لی چاپکردنەکانیان تێك شکاند و دەستیان بەسەر 10 ملیۆن کارتی هەڵبژاردندا گرت,هاوکات بۆ دوبارە پێنج شەمە 28ی سەپتەمبەر پۆلیسی ئیسپانی دەستیان بەسەر 2,5 ملیۆن کارتی دەنگدان و 100 سندوقی دەنگدانا گرت, وەزیری دارایی مۆنتۆرۆ هەوڵی لەبار بردنی پرۆژەی حکومەتی کەتەلۆنی لە خزمەتی ه□زارانی دا کە داواکاری کوپ (پارتی یەکێتی گەلی چەپگەرا) بوو بۆ پشتیوانی لە پێکهنانی حکومەتی خۆجێی کەتەلۆنیا لە رێگای دەستگرتن بەسەر وەزارەتی داراییدا,ناردنی 4000 پۆلیسی حکومەتی ناوەند بۆ رێگاگرتن لە ئەنجامدانی ریفراندۆم,هەڕەشە کردن لە کارمەندانی کەرتی گشتی و دەرکردنیان لە کاتی بەشداریکردن لە راپرسییەکە و دادگاییکردنی بەرپرسانی ریفراندۆمەکە...... سەرباری هەموو ئەمانەو زۆری تریش کەتەلۆنییەکان بەردەوامن لە ئەنجامدانی ریفراندۆمەکە لە یەك شەمە ی1 ئۆکتۆبەر , هەرچەندە راخۆی رایگەیاند رۆژی راپرسی کارتی

دەنگدان و کەسەکان و ناوەندی هەڵبژاردن نابێت, وەلێ کەتەلۆنییەکان بەشێوەی پارتیزانانە راپرسییەکە ئەنجامی دەدەن و سنودقی دەنگدان و کارتی راپرسیان شاردۆتەوە, تەنانەت ماڵپەڕە ئەلەکترۆنییەکانی دەنگدانیش, سەربەخۆ خوازان کە لە لادێکان پشتیوانی زۆریان هەیە, لە ئێستاوە تراکتۆری جوتیارەکان ناوەندی شارەکان داگیر دەکەن و ڕێگا لە ئۆتۆمۆبیلی پۆلیس دەگرن.کەتەلۆنییەکان بۆ سەرخستنی ریفراندۆمەکەیان ئامادەی هەموو قوربانی و سزایەکن, 714 سەرۆکی شارەوانی ئامادەن واز لە پلەو پۆستەکانیان بهێنن لە پێناو سەرخستنی ریفراندۆم, یانەی بەرشەلۆنەش ئامادەی دەست بەردار بوونە لە یارییەکانی خولی ئیسپانی لە پێناو سەرخستنی ریفراندۆم و سەربەخۆیی, بڕیاری دا بچێتە پشت داواکارییەکە, بەمەش ئیلتزاماتی مێژوویی خۆی بۆ پشتیوانی لەسەربەخۆیی دەربڕی , تەنانەت کرێکارانی بەندەری بەرشەلۆنە بەرەو ڕووی هاتنی 4000 پۆلیسەکە بونەوەو نەیانهێشت کەشتییەکەیان ڕاوەستێت.

کێن ئەوانەی بەرەو ڕووی مافی راپرسی کەتەلۆنییەکان بونەتەوەحکومەتی ئێستای ئیسپانیا پارتی گەل – راستی پارێزگار پێکی هێناوە, 137 کورسی لە پەرلەمان هەیە, بە پشتیوانی پارتی سۆسیالستی کرێکاری ئیسپانی –چەپی ناوەند کە خاوەند 85 کورسی پەرلەمانە پێك هاتووە, لە دەرەوەی حکومەتەوە پشتیوانی دەکات, بە هەردوکیانە 222 کورسی پەرلەمانیان هەیە لە کۆی 350 کورسی پەرلەمانی وڵات, پارتی گەل بە بنکەو سەرکردایەتی بەرەو ڕووی کەتەلۆنییەکان بۆتەوە, وەلێ سۆسیالستەکان لە ئاستی باڵاو بەشێك لە بنکە, نموونە نیوەی ئەندامانیان لە کەتەلۆنیا لە ریفراندۆم بەشداری دەکەن, هاوکات پارتی سیودانۆس"هاووڵاتی" نیو لیبراڵی راستگەرا زۆر بە توندی دژ بە ریفراندۆم سەربەخۆیی کەتەلۆنیایە کە خاوەند 32 کورسییەو لە هەرێمی کەتەلۆنیا پێگەیەکی بەهێزی پەیدا کردووە بەهۆی ئەم هەڵوێستەیەوە. ئەم 3 پارتە کۆی گشتی 254 کورسییان لە کۆی 350 کورسی پەرلەمانی ئیسپانیا هەیە, بۆیە کەتەلۆنییەکان هیچ هیوایەکیان بە پەرلەمانی ناوەند و دانیشتنەکانی نەماوە بۆ بڕیاردانی خێر, هەرچەندە جار جارە نەك قسەی خێر بگرە شەڕی خێریشیان لەسەرە کرێت لە هۆڵی پەرلەمان, وەلێ پارسەنگی هێزەکان لە ئاستی قسەی خێرە نەك بڕیاری خێر.لە بەرامبەر هێزە راست و نیولیبراڵ و پارێزگار و سۆسیال دیموکراتەکان, چەپەکان پشتیوانی دەکەن لە بەشێکی دۆزەکەیان کە ئەنجامدانی ریفراندۆمە, ئەوان لە گۆڕەیان تا کۆتایی بەشی یەکەمی پرۆسەکە

دەڕۆن, وەك ئەنجامدانى راپرسى وەك مافى هاووڵاتى, وەلێ لە ناو خودى پرۆسەكە ئەوان دژ بە جيابونەوەن, پۆديمۆس كە گەورەترين پارتى چەپى ئيسپانييە, پێى وايە سستەمى سياسى ئيستا باش نييە و ئيسپانيا پێويستى بە گۆڕانى دەستور و سستەمى سياسى هەيە, داواى قەبوڵكردنى راپرسييەكە دەكات, وە ئەم داواكارييە رێگر بوو لە پێك هێنانى حكومەتى سۆسيالست- پۆديمۆسى چەپ, وەلێ لە گەڵ جيابونەوەى كەتەلۆنيا نييە, هاوكات ئەدا كۆلۆ سەرۆكى شارەوانى شارى مەزنى بەرشەلۆنە كە نزيكە لە پۆديمۆسەوە داواى داكۆكى لە دەزگاكانى كەتەلۆنيا كرد لە بەرامبەر پەلامارى حكومەتى ناوەندى, وە حكومەتى بەرشەلۆنەى خستە خزمەت راپرسييەوە, .

ئەو هەرچەندە لە گەڵ جيا بونەوەى كەتەلۆنيا نييە, وەلێ ئيدانەى هەنگاوەكانى راخۆى كرد و بە نا ديموكراسى ناوى برد.هەرچى حيزبى شيوعى ئيسپانى يە رايگەياند حكومەتى راستگەرا قەيرانەكە دەقۆزێتەوە بۆ پيادە كردنى دكتاتۆريەت لە وڵات , پێيان وايە رێگا گرتن لە راپرسى, رێگا گرتنە لە مافى رادەربڕين, هەرچەندە هەردوو حيزب شيوعى و سۆسيالستى يەكگرتو لە كەتەلۆنيا لە بەياننامەيەكى هاوبەشياندا, س□ بەخۆيى كەتەلۆنيا رەتدە كەنەوە, ئەمەش دژ بە پرنسيبەكانى لينينزمە كە دان بە مافى چارەنوسى گەلاندا بێ قەيدو شەرت دەنێت.بەڵام بەرەى چەپ رايگەياند, پێويستە رازى بن بە ئەنجامدانى راپرسى, لێ ئێمە هانى كەس نادەين بۆ بەشدارى لە ريفراندۆمەكە, وەلێ رێز لەوانەش دەگرين لە ريزەكانمانن بەشدارى دەكەن و سزايان نادەين, بەم شێوەيە دەبينين پارتە چەپگەراكان تا كۆتايى سەفەرەكە لە گەڵ كەتەلۆنييەكان ناڕۆن, كە مەبەستى كۆتاييە .هەرچى پارتى يەكێتى گەلە كە پارتێكى چەپى كەتەلۆنييە و لەسەر بنچينەى ديموكراسى راستەوخۆ دامەزراوە, كە ريفراندۆم پايەى سەرەكى سستەمى ديموكراسى راستەوخۆيە,لە لايەن چەپەكانەوە تاوانبار كرا بەوەى كوپ بووە بە سەربازى حيزبە بۆرژوازييە كەتەلۆنيەكان, كوپ هەرچەندە لە دەرەوەى حكومەتى خۆجێى كەتەلۆنيايە و رەتى كردەوە بەشدارى تێدا بكات, بەڵام زۆر بە توندى داكۆكى لە ريفراندۆم دەكات و چالاكانە هەوڵ بۆ سەرخستنى دەدات, بۆيەش يەكەم پارتى كەتەلۆنى بوو كەوتە بەر پەلامارى ئيسپانييەكان, لە زۆر ويست و داخوازى خۆى هاتۆتە خوارەوە لە خزمەت سەرخستنى ريفراندۆمى سەربەخۆيى كەتەلۆنيا .

تا كۆتايى ريفراندۆم

كەتەلۆنييەكان پەيگيرانە بەرەو يەكشم□ى مەزن دەڕۆن, گوێ بە

بڕیاری دادگای ئیسپانی و یەکێتی ئەوروپا و ناتۆ نادەن کە دژ بە ریفراندۆمەکەیان و سەربەخۆیی کەتەلۆنیا هەڵوێستیان وەرگرتووە، لە دوا هەنگاودا ترامپیشی هاتە سەر کە لە گەڵ یەکێتی خاکی ئیسپانیای عەزیمدایە، ئەم هەڵوێستەی ترامپ دژ بە رێبازی سیاسی سەرۆکی ئەمەریکی ولسونە کە لە ساڵی 1918 خستییە بەردەم کاری وڵاتان .وەزیری دارایی ئیسپانیا رایگەیاند ” کەتەلۆنیا ئۆتۆنۆمی بەرفراوانی هەیە، ئامادەشین سستەمی تەمویل بگۆڕین کە پێشتر ئەم داوایەی کەتەلۆنیەکانیان رەتکردبوەوە ” بەڵام کەتەلۆنییەکان وەڵامی دەم چەورکردنەکەیان نەدایەوە، پارتیزانانە لە ناو شارەوە بەرەو راپرسیەکەیان دەڕۆن، لیژنەی پارێزگاری لە راپرسیان پێك هێناوەو زۆریان لە پاڵ سندوقەکانی راپرسی شەویان بردە سەر بە پارێزگاری لەو 2315 سندوقەی دەنگدان، کە بڕیار وایە 1ی ئۆکتۆبەری کارتی هیواو ئامانجی چەند سەدەی خەیانی تێ فڕێ بدەن .

کەتەلۆنیا خۆی رادەگرێت ...

کەتەلۆنیا وڵاتێکی دەوڵەمەندو پێشکەوتووە ، تەنانەت نیوەی داهاتی کەتەلۆنیا بە ئیسپانیایە، بە تەنها 18,9%ی کۆی بەرهەمی نەتەوەیی ئیسپانیا بەرهەم دەهێنێت، پیسەسازی بەهێزی هەیە ناسراوە (بە کارخانەی ئیسپانیا)، کەرتی خزمەتگوزاری بەهێز، پێگەی بەهێزی لە بواری گەشت و گوزار هەیە، کەرتی پێشەسازی کەتەلۆنیا 16,7%ی ئابوری وڵاتە، کەچی لە ئیسپانیا 13,4% یە، خاوەند ئابووریەکی بەهێزە زەدەی بودجەی بە رێژەی 11,5% ە، خاوەند ئابووری ژمارە 13 ەیە لە کۆی 29 وڵاتی یەکێتی ئەوروپا .
دیموکراسیەت خەونی گەلان ژێر دەست بەدی دەهێنێتئیسپانیا بەشێکە لە یەکێتی ئەوروپا، پابەندە بە پرنسیبە ئەوروپییەکانی مافی مرۆق و دیموکراسیەت، کەچی بووە بە بەلقانێکی دی لە رۆژئاوای ئەوروپا بە گەلەکانی، زۆرینەی وڵاتانی دیکەی رۆژئاوایی هەمان کێشەیان هەیە، وەک وەك سکۆتلەند و کیبك هەڵوێست وەرناگرن، وڵاتانی دیکەی جیهان زۆریان ماوە بگەن بەم کۆمە دیموکراسییەی رۆژئاوا، بەیە ئەفسانەی دیموکراسیەت بۆ وڵاتان و چارەسەرکردنی کێشەی نەتەوایەتی و ئاینی و مەزهەبی و .... لەو وڵاتانە بەتاڵە دەبێتەوە، بە تایبەت لەو وڵاتانەی دەسەڵات لەسەر بنچینەی پیرۆزییەکان بەڕێوە دەچێت.هەرچەندە لیف لەفین پرۆفیسۆری زانستی سیاسی سوویدی دەڵێت ساڵی 2119 ساڵی چەسپاندنی دیموکراسیەتە لە هەموو جیهان، ئەگەر پاش ئەم 102 ساڵە خەونە گەورەیە بێتە دی، دیموکراسیەتی راستەقینەی سیاسی، کۆمەڵایەتی، ئابوری بەدی بێت، ئەوا لە ئێستاوە

با سەمای بۆ بکەین.دەنگدانی کەتەلۆنیەکان و بڕیاریان بۆ سەربەخۆیی هەنگاوێکی گرنگە بۆ بەهێزکردنی پێگەی دیموکراسیەت و بەرەو روبەونەوەی زوڵم و زۆرداری بەتاڵ کردنەوەی خەونی دیموکراسیەتی درێینە, با بزانین دوای ریفراندۆم کەتەلۆنییەکان چۆن بەرەو سەربەخۆیی دەڕۆین بۆ دوایاندا مل بنێین, گەلێکی هوشیارن ڕێگای بەردەمیان ڕۆشنە ناکەوینە تەڵەوە.

بۆ زانیاری زیاتر سەیری بابەتی پێشوترمان بکەن لەسەر ریفراندۆمی کەتەلۆنیا :
https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1156733641095446&set=pb.100002764626499.-2207520000.1506755554.&type=3&theater

---

هێما وەك ناسنامەی دەق …
سەروەر حەسەن محەمەد

دەقی: (حەزدەکەم ئەوەندە بژیم) ی سەباح ڕەنجدەر وەك نموونە (لێکۆڵینەوەیەکی شیکارییە) ......

ئاماژەی باس:…

چەمکی شیعری نوێ بریتییە لە گۆڕانکاری بنچینەیی لە ڕوانین و هزری داهێنەر و شێوازی مامەڵەکردنی لەگەڵ: زمان، بەرجەستەکردنی میتۆدی ئێستێتیکا تەکنیك، دەربڕینی شیعری، زەمینەسازی هەڵوێست، بەکارخستنی ڕوانگە، ڕەهەند و جیهانبینی ئەزموونی هزری، سایکۆلۆژیای گۆڕاو. لە گۆشەنیگای ئەم چەمکە و پێناسەیەوە شیعری نوێ پرسیارگەلێکی مەعریفییە، هەڵوەستە لەسەر: کۆی ستراکتۆری ڕوانین و هەڵوێستی هزر و بیرکردنەوە و ڕایەڵەی دەربڕین و سایکۆلۆژیای دەقی شیعری و شاعیر هاوسەنگ دەکات. سەرهەڵدانی چەمکی شیعری نوێش پەیوەست بووە بە یاخیبوون لە کۆت و بەندی شێوازگەرایی، کە فەزای تێڕوانینی شیعر و شاعیریان لە چوارچێوەیەکی ئاماژەی باس بەند دەکرد، بەبێ ئەوەی ڕەچاوی داهێنەرانەی شاعیر بۆ پرۆسێسی هزری گۆڕان و گۆڕانکاری لە هەست و

دەروونی و هزری ئەم بوونەوەرەی کە پێی دەگوترێت شاعیر بکرێت، چونکە چەمکی گۆڕان ڕوانین و هەڵوێستی ڕیشەییە لە بنیادی شیعری بە پێوەری چەمکی شیعری نوێ.

هەڵبژاردنی ئەم ناونیشانە وەك بواری لێکۆڵینەوەی ڕەخنەیی شیکاری، چەند پەیوەستە بە ئارەزوو و حەزی لێکۆڵەرەوە، ئەوەندەش پەیوەندی بە هۆکارگەلی کەڵەکەبووی تێڕوانینەوە هەیە بۆ ڕەخنە و شیکاری دەقی نوێ، چونکە ئەم گەڕانە شیکارییە پەیوەندی بە تەکنیکی شیعرییەوە هەیە، جووڵە و هێز دەخاتە سەر کاریگەری هێما لە خوڵقاندنی ئێستێتیکای زمانی شیعری و وێنەی هێمایی و بەستنەوەی بە فەرهەنگ و کولتوور و هەست و دەروونی و زەمینەی مەعریفی زیندووکردنەوەی یادەوەری ئەم فەرهەنگە مێژووییە، چونکە ئەم هێمایانە لە نەستی کۆی کۆمەڵگادا بووە بە بەشێك لە ڕوانینی چەسپاو ، کە دواجار لە سایەی ئەم چەمکە هونەریەی هێماکاندا ستراکتێری مێژوو و یادەوەری بابەتی دەردەبڕدرێ لە دەقێکی فرە ڕەهەندی ئاوێزانبوو بە ئەزموونی هەستی داهێنانی شاعیر، چونکە هێماش دیاریکراوێکە، یان ڕووداوێکی مێژوویی، یان نەتەوەییە…. ئەوە بەشێکە لە هزری کۆ و ئاوێتە بووە بە ئەزموونی هەستی و شێواز و ناوەرۆکی دەقەکەوە.

هێما لە دەقی: (حەزدەکەم ئەوەندە بژیم)دا

زمان و دەربڕینی شیعری زمانێکی سرووشکارییە، دەوڵەمەندە بە وشەگەلی پڕ لە واتا و مەبەستی هەمەچەشن، هۆکاری ئەمەش بۆ ئەوە ناگەڕێتەوە وشەکان دەربڕینێکی تایبەبن و بۆ ئەوە شیاوبن لە پرۆسیسی شیعرییەتدا، چونکە لە سروشتی فەرهەنگی وشەدا، وشەگەلێك نین شیعری بن و ئەوانەی تر ناشیعری، بەڵکو ئەو بویەرە لە ڕێگەی داهێنان و سروشتی ئەزموونی داهێنەردا بە دیدەکرێت، کە تا چ ڕادەیەك و ئاستێك بەکارهێنانێکی ئێستێتیکی تایبەتی بە وشەکان بەخشیوە، کە پێی دەگوترێت شیعرییەت، کە دەبێتە لەمپەر لە نێوان ئەگەری هەڵبژاردەی تاکڕەوی بابەت هەڵبەستنی خۆنەکر، یان لە ئەگەری پێکهاتەییدا لە هەرێمی باو و ئاساییدا، بەڵکو پێویستە ئەم وشانە ئەو هەرێمانە جێبهێڵن، لە ناوەند و پانتایی دەربڕیندا ئەم واتا و مانایانە لەسەر بە تاڵکردنەوەی واتا و مانا بەشەکی و گشتیدا ڕوا بن ، چونکە زمانی و دەربڕینی شیعری دوور دەکەوێتەوە لە شێوازگەرایی و بابەتگەرایی باو و ئاسایی، ئامادەدەبێت بە تێپەڕاندنی ئاماژەیی بۆ هەڵچوونی دەربڕین بۆ ئەوەی جیهانی دەرەکی وەك وێنەیەکی بینراوی خۆی وەربگرێ، لە جیهانی ناوەکیش ڕەهەندی

هەڵچوونی تێکەڵاو و ئاوێتە بێت ، کە تێیدا جیهانەکانی خەون و ڕاستەقینە و سوریالیستی ئاوێتە دەبن، هەوڵدەدا بۆ پێکهێنانی داهێنراوێکی ئاوێتەیی نوێ بە ڕێگای نوێ لە دەربڕیندا ، لێرەدا زمانی شیعری بە وێنەی شیعری پێنابێتەوە و تێر نابێ و کۆتایی پێنایەت ، بەڵکو وێنەی هونەری تێدەپەڕێنێ – لە گەڕان و لێکۆڵینەوەیدا بە دوای سرووشکاری و فرەوانی و گشتگیریدا – بۆ هێما (Symbol) ، بێگومان سروشتی هێماش سروشتێکی دەوڵەمەند و کاریگەرە و دەخرێتە سەر سیاقە(Context) کە تێیدا فرەوانی و قووڵی بۆ دەگێڕێتەوە( )، چوارچێوەکەشی، یان گۆڕەپانەکەی ((تاڕادەی تێگەیشتنی واتا دژبەیەك و پێچەوانەکانە))( )، زمانی شیعریش لە ڕێگای هێماوە وەڵامدەرەوەی ئارەزووی شاعیرە بۆ دۆزینەوە و داهێنانی شێوازێکی تایبەت بە خۆی، ئەو کەلێن و کەموکوڕییانەش پڕ دەکاتەوە کە لەوانەیە لە ئەنجامی هەڵچوونی ئەزموونی هەستکردنی شاعیر و ئاڵۆزی ئەم ئەزموونە سەرهەڵبدات، لەبەر ئەوە ناچار دەبێت هانا بۆ پێکهاتەی زمانەوانی دژیەك و پێچەوانەکان و تەنانەت ئەو پێکهاتەمیەش ببات، کە دوورن لە پێکهاتەی باو و ئاسایی، بۆ ئەوەی بتوانێ هەستی تایبەتی و وردی ئەزموونی خۆی بگوازێتەوە کە پێیوە دەناڵێنێ، بێگومان هێماش پشت دەبەستێ بە لێکچوونێکی سوسیۆلۆژیانەی و نێوان شتگەلێك، ئەو لێکچوونە سوسیۆلۆژیەش بەرێگای شاعیر لە ڕێگای هەستکردنی خەمڵێنراو لە پەیوەندییە قووڵ و شاراوەکانی نێوان دیاردە ماددییەکان و ئەو نهێنییانەی کە لە دیوی پشتەوەی ئەو دیاردانە شاردراونەتەوە دەیچنێتەوە و دەیهێنێتەوە، ئینجا وزەیەکی سرووشکاری داهێنەرانە لە بەیەکگەیشتنی شتگەلەکان بەکاردەخا بۆ ئاشکراکردنی ئەو نهێنییانە، بەڵام ئەو ئەزموونە شعوورییانەی کە شاعیر تێڕوانینەکانی بۆ گەردوون و بێیەری ئەرینییەکە(واقیع) لە بەرەکەیەوە هەڵدەچنێ کە کارامەیی و وشیاری دۆزەرەوەی سروشتی شتگەلەکانی پێدەبەخشێ و گەوهەری دیاردە ماددییەکانیش پەرش و بڵاو و ناڕێکن، لێکچوونی نێوانیان لە ڕێگای هێماوە بەیەکەوە گرێ دەدەن کە لەسەر ڕۆشنایی تایبەت لە تایبەت، یان گشتی لە تایبەت، یان گەردوونییەکی گشتگیر لە گشتیدا : بەڵام لە سەرووی ئەمانەشەوە ئەوە ڕۆشنی نەمرییە لە چرکەساتی هەنووکەییدا و ئەوەی پێیدا تێدەپەڕێ( ).

دەتوانین بڵێین: هێماکان شتگەلێکی ئامادەیی و هەنووکەیین، یان شتگەلێکی نا ئامادەیی و نەبوون، یان شتگەلێکن بوونیان بە مەحاڵ و گریمانە و خەمڵاندن دەکرێت، یان لەوانەیە بەکاربهێنرێن بۆ دۆزینەوەی شتگەلی نامۆ و نادیار و ون، بەو شێوەیەش هێماکان

میکانیزمی ئەبسم□ل□زین لە پرۆسیسی یادەوەری و پێشبینی و ناساندن و هەستکردنی هەنووکەیی مێژووی شتەکان و مێژووی بەهاکان بۆ خزمەتی فەرهەنگ و کولتوور و ژیاری مرۆیی ، کە ڕابینی و پێشبینی تێیدا دەبێتە سروشێك، کاتێك ئەگەر هێماکان ڕایاڵەی پەیوەندییەکان بگرێتەوە کە خاوەنی چوارچێوەیەکی یەقینین( ).

سەبارەت بە جیاوازی نێوان میتافۆر و هێماش ڕەخنەگرێك دەڵێ: (دەوڵەمەندی میتافۆر پەیوەستە بە نیشانەیەکی خودی تایبەت ، بەڵام دەوڵەمەندی هێما چۆنایەتی و چەندایەتییە پەرش و بڵاویەك و پەرتەوازییەك لە تاکەکان و دۆخەکان دەگرێتەخۆ، ئێمە دەتوانین لە دوو پێگەدا جیایان بکەینەوە ، یەکێکیان ئەندێشە دەبەستێتەوە بە تێڕوانین و هەست پێکراو ، بە شێوەیەك هەست پێکراو وابەستەیە بە ڕوانینی بیرکردنەوە لەناو چوارچێوەیەك پشت دەبەستێ بە بەستەرێك لە نێوان دوو شتدا ، دووانەکەش لە بەرانبەرماندا خۆیان دەنوێنن، بەڵام هێما وێنەیەکی سەربەخۆیە ، بوونێکی خۆکردەییە ، جووڵانەوەشی ئازادانەیە ، خاوەنی ڕەسەناتییەکی نامۆیە و ناچێتە ژێرباری چەمکە دەرەکییەکان، لێرەدا دەتوانین بڵێین هەموو ئەوەی پەیوەستە بە پەخشنامە، یان ڕیپۆرتی فیکرییەوە، یان وەسفکردنی جۆرێك لە داهێنان و خولقاندنی ناخەوە کە پێدەچێ نایابانەتربێ لەو وێنەیەی لەگەڵیدا چوارچێوەی گرتووە لە هێما دووریان بخەینەوە ، بەو شێوەیە هێما لووتکەیەکە ، یەکگەیشتنی لێ کۆتایی پێدێت ؛ لە میتافۆردا هاوبەندییەکی، یان جووتکردنێکی نادیارە، لە هێمادا یەکەیەکی خودییە و سەربەخۆییەکی جێگیر و پتەوە کە وای لێدەکات سەروەرێکی باڵا بێت لە دەقی شیعرییدا و یاخی دەبیٍ ت لە دووکەوتەییەکی بەشکراو، یان بەشەکی دیاریکراو، لە پێکهاتەی بەشەکانیدا.

دواتر دەبینی کە چڕی سرووشکاری نابێتە جیاکارییەکی لەمپەرئاسا لە تێکەڵاوکردنی هەردووکیان؛ میتافۆر وێنەیەکی سرووشکاری گشتییە و ڕواڵەتێکی پوختکراوی ڕوونە؛ بەڵام ئەمە بە تەنیا میتافۆر ناگۆڕی بۆ هێما.)( ).

لێرەدا گرینگە تیشك بخەینە سەر چەمکی هێما لای کارل گۆستاف یۆنگ کە دەڵێ : (هێما ئامرازی تێگەیشتنە لە شتێك کە ناتوانرێ دەرببڕێ تەنیا لە ڕێگای هێماوە نەبێ ، هێما باشترین ڕێگایە بۆ دەربڕینی شتێك کە هاوکێشەیەکی زمانەوانی دەربڕینی نییە، هێما ئەلتەرنەتیڤی شتێکە کە ئاستەنگیان مەحاڵە، تەنانەت لە خودی خۆشیدا دەرب□□( )) . لێرەدا دەتوانین بڵێین کە هێما میکانیزمێکی هەستی بایەخدار و گرینگە وەك ئامازەیەك بۆ شتێکی واتایی کە ناکەوێتە ژێر هەستەوەرەکان ، ئەو بایەخ و گرینگییەش لەسەر ڕووەکانی لێکچواندنی

دووشت، یان بەها، یان نرخ وەستاوە کە ئەندێشەی هێماگەر هەست پێکردووە، یان هەستی پێکردووە( ). ئەمەش لەسەر توانای شاعیر دەوەستێ لەسەر دۆزینەوەی خودیی بێهاوتا و چەسپاو لەسەر ڕێسا ناوەکییەکانی ئەم لێکچوونە، بۆ ئەوەی هێماکان توانا و کاریگەری و توانای سرووتکاری لە واتاکانی لە دەست نەدا. بێگومان ئەو پێشەکییە تیۆرییە گرینگە بۆ خوێندنەوەیەکی شیکاری پراکتیکی دەقەکانی: (حەزدەکەم ئەوەندە بژیم).

سەرەتای کارەکە بە دەقی (بانگەوازی گۆڕهەڵکەن) دەست پێدەکا، وشەی (گۆڕهەڵکەن) مانا و واتاییەکی فەرهەنگی سنوورداری هەیە ، بەڵام ڕەهەند و ماوەیی ئاراستەکردنی بانگەواز و پەیام و هەواڵی شاعیر ئەم وشەییەی کردووە بە هێمایەك کە بەشێکە لە پرۆسێسی جیگۆڕکێ و لە دنیادەرچوون، بانگەوازێك کە پێکهاتەکەی سرووتکارانەیە وەك پەیامێکی پیرۆزی و باڵایی داهێنەرانەی کەسایەتییەکی ئەفسانەیی کە پیشەکەی بریتییە لە جێگۆڕکێ پێکردن لە دۆخێکی سەرزەمینی بۆ لە دنیادەرچوون، یان ئاڵوێرکردنی جەستە لە ژیانەوە بۆ دۆخی مردن. واتە: (گۆڕهەڵکەن) ئامرازی یەکەمی جێگۆڕکێ کردنە، سەرەڕای ئەوەی ئەم دەقە ژمارەی (0 = سفر = هیچ)ی بۆ دانراوە لە کۆتیکستی (حەز دەکەم ئەوەندە بژیم)، ژمارە (0) یش هێمایەکی نێوەندگیرییە لە نێوان ژمارە نێگەتییقەکان و پۆزەتییقەکان و خاڵی وەرچەرخانە بۆ هەردوو بوارەکە و خەسڵەتی گونجاندن و جووڵە و کێشی هەیە( ). بە واتایەکی تر ناونیشانی ئەم دەقە پنتی گونجاندنی لەگەڵ مەودای جووڵەی دیاریکراوی دەقە، کە تێیدا شاعیر و دەقەکە یەك تەنی هاوکێش و هاوشێوەن و هیچ جیاوازییەك لە نێوانیاندا بەدیناکرێت.

(هەواڵی جێگۆڕکێی سەباح سابیر حەسەن
18/11/2045 – 11/11/1965
شادییەکان دەبیستێتەوە
هەشتا ساڵ دەزووی بە درزی وەکردنێکە
بە سەر ڕاوەشاندنی پێ خەمەوە( )).

ناوەرۆکی پەیامەکە بریتییە لە هەواڵی جێگۆڕکێی خودی (سەباح سابیر حەسەن)ە، بێگومان بەکارهێنانی ناو لێرەدا هێمایەکی خودییە و بریتییە لە هاوەڵی تاهەتایی شاعیر و ڕەهەندی ڕاستەقینەی کەسایەتی ئەبەدی. واتە: ناو وابەستەی ناولێنراوە و مەودای یەکگرتنی کەسایەتی شاعیرە، هەردوو مێژووەکە 18/11/1965 مێژووی هاتنە دنیا و ژیان. واتە: لە دایکبوون، کە بە ڕۆژ و مانگ و ساڵ دیاریکراوە، مێژووی دووەمیان جێهێشتنی دنیا و ژیان. واتە: مێژووی

کۆچی دوایی و مردن لە: 18/11/2045 مێژوویەك کە حەز و ئارەزووی و ویستی شاعیر بۆ ژیان و ماوەی نێوان ئەم دوو مێژووە هەشتا ساڵە. واتە: هەشت دەیە، کە ژمارە (0 = سفر) بەشێکە لەم پێکهاتە هێمایییە ژمارەییە. شاعیر لەبارەی ئەم دوو مێژووە دەڵێ: (لە نێوان ئەم دوو مێـژوودا 18/11/1965 – 18/11/2045 ، کـە دراو و داواکـراون مێژوویەکی تر نییە، یان هەوڵدان بۆ دروستکردن و قەوارەپێدانی مێژوویەکی لەم بارەییەوە نییە. بگرە وەهمێکی جوان و ناوەندێکی چالاك هەیە، بڕوای بە خۆشبەختی و خەڵاتی خودایی هەیە، دەشیەوێت ئاگر لە خوداوەند بدزێت، پاشان لە پەرجوویەکدا بمێنێتەوە، پەیجووی حەزی ژیان و داهێنان و مانا و بوونی کەسایەتی خۆی تێدا بپارێزێت.)( ). واتە: ئەم دوو مێژووە هێمان بۆ ویستی ژیان و حەزی داهێنان، مەودای مێژوویی ڕەهەندی کەسایەتی و گونجاندن و کۆش و جووڵەی (سەباح سابیر حەسەن)ە، کە چەق و پنتی نێوان ژیان و مردنە، ئەم پنتەی نێوان ژیان و مردن کە داهێنان و حەزی ژیان بە یەکیان دەبەستێتەوە و جاوییدانییەك دەبێتە ڕایەڵەی نێوانیان، (هەواڵی جێگۆڕکێی) هێمای پەیامی دڵنادڵنی لە دنیا دەرچوونە، وەك ویستی شاعیر و حەزی ژیان کە ویستێکی پەرجووە لە ئێستای شاعیردا کە پێشبینی مێژووی بەر لە دنیادەرچوونە کە لە ساتی هاتنە دنیاوە تا لە دنیادەرچوون (هەشتا ساڵ)ە، ئەمەش حەزی ژیانە و ویستی داهێنانە و هیچیتر، لە لایەکی تر ئەوەی (جێگەی سەرنجە ئەو خودبوونەوەی ئەم دەقە کە لە ژیانی شاعیرەوە وەکو لەو پارچەیەی سەرەوەدا دەیبینین کە شاعیر ناوی تەواوی خۆی خستۆتە نێو دەقەکەوە. هاوکات ئەمە پێداگری تەواوەتی شاعیرە لەوەی ئەگەر لە دەقەکانی تردا دووری لە نێـوان خۆی و دەقەکـەدا مەودایەکـی دیـاریکراو بێـت، ئـەوا لـەم دەقەکەدا تاڵەموویەکە و هیچی دیکە، هەر بۆیە هەست بە توانەوەی خودی شاعیر دەکەین لە نێو خودە شیعرییەکەدا..)( ). واتە: ئەم پەیامە موناجاتێکە ، کە تێیدا هێما و مەودای دیاریکراو لە دەقەکەدا هاوسەنگ و جێگیرە لە نێوان ناو و مێژوو و حەزی ژیان و پەرۆشی بە دیهێنانی ئارەزووی داهێنان بەم شێوەیە:

هەشتا ساڵ دەزوو بە دەرزی وەکردنێکە
بە سەر ڕاوەشاندنی پێ خەمەوە

لە بەردەوامی دەقەکەدا شاعیر چەند هێمایەکی سروشتی بە کاردەهێنێ کە مایەی هەڵوەستە لەسەر کردنە:

(مەلێکی کۆچەری لەسەر لکی درەختێك نیشتەوە
خوێنی لەسەر لکەکەوە جێما
چووم تەواوی درەختەکە و خوێنەکەم ماچ کرد
وەرە خەونم با ڕووگەنمام

خوێنی پێی باڵندەبێ و لە ئاگر ڕابمێنم
لە ئاگر ڕامان ئاشق وەك میوە پێدەگەیەنێ
بستە خاكە ماندووەكەش یەكپارچە دەبێتەوە
مۆسیقا و گۆزەی پێ
لە ئاكامدا هەر دەگەم بە باڵی باڵندەی بریندار و دڵی خۆم
ئێستا چاوەڕێی فەرمانم بفەرمووی
بۆ تاهەتایە سەرگەردان بە
ئا ئەوەتا من ئامادەم)( ).

لەم نواندنە هێما ئامێز كەناڵێك دەكاتەوە لە نێوان هەست و نەست، لەگەڵ یەك ئاوێتە و تێكەڵیان دەكا ، چونكە پشكۆی ڕووگەكانی فیكر و هەست لەنێو جۆشی بێسەیەكدا نقووم دەبێت، (باڵندە و درەخت) لە (مەلێكی كۆچەری لەسەر لكی درەختێك نیشتەوە) هێماگەلێكن لە هەرێمی هەستەوە لە دایكبوون (مەل) هێمای ئازادی و دڵنەوایی و ئارامبەخشی ، ئامانجی ڕزگاربوون لە كەوتن و ڕووخان دەگەینێ ، (لكی درەخت) كە پەلوپۆی مەعریفەییە، چونكە درەخت هێمایە بۆ مەعریفە و ئەپستمۆلۆژیای گەشەكردن لە ڕێگای پێشكەوتنی ژیاری و شارستانی، (خوێنیش) لەسەر لكە جێماوەكە، هێمای قوربانیدان و كۆشش دەبەخشێ، بێگومان هەر سێ هێما لە پروسێسی پیرۆزی پەیامی داهێنان بەشدارن (چووم تەواوی درەختەكە و خوێنەكەم ماچ كرد).

(وەرە خەونم با ڕووگەنمام
خوێنی پێی باڵندە بێ و لە ئاگر ڕابمێنم
لە ئاگر ڕامان ئاشق وەك میوە پێدەگەینێ
بستە حاكە ماندووەكەش یەكپارچە دەبێتە
مۆسیقا و گۆزەی پێ
لە ئاكامدا هەردەگەم بە باڵی بالندەی برینداری دڵی خۆم)( ).

لێرەدا هێما پەیوەندی نییە لەگەڵ جیهانی خەونی و ئەوانەی لە بازنەی خەوندا خولدەخۆنەوە، وەك وێنە و قسە لەبەرخۆكردن، بەڵكو هێمای كۆكەرەوەی نێوان هەست و نەست و نهێنییە قووڵ و نادیارەكانە، وەك دیارە هەندێك جار ئاڵۆز و دژیەكن، بەڵام هیچ دەرفەتێك نییە لەم ململانێیەدا تەنیا گەڕانەوە نەبێت بۆ ئەو كەشەی كۆدەقەكە (خوێنی پێی باڵندە) هێمای قوربانیدانە) ، (وەرە خەونم با ڕووگەنمام) خەون و ڕووگەنما (قیبلەنما) هێمان بۆ هیوا و حەزی ژیان كە شاعیر وەك سەیركەرێك دەچێتەوە ناخی خۆی و بە ئاگاییەوە حەزی ژیان، دەنەخشێنێ، ئەوەی جێگای سەرنجە شاعیر كارامەیی خۆی دەنوێنێ لە بەكارهێنانی هێمای ئاگر وەك هێمای جۆشدان و جووڵەندن و پێكهاتەییەكی گرینگی بوون و ژیان (لە ئاگر ڕامان ئاشق وەك میوە پێدەگەینێ). واتە: ڕامان لە ئاگر ئاشق و میوە جۆشدەدات و پێی

دەگەینێ، لەو وێنە لێکچوونەیەدا (لە ئاگر ڕامان) وەك هێمای گەشەسەندنی حەزی ژیان دەردەکەوێ و بە هۆکاری لێکچواندنی بە (ئاشق) بە (میوە) و هاوبەشی کردنیان لە گەییندا و بە بەکارهێنانی ئامرازی (وەك)، دوای جۆشدان و گەیینی حەزی ژیان و لە دایکبوون دەبێتە کەڵەنەڤال (مۆسیقا و گۆزەی پڕ) و ویستی شاعیر وەك پەیامێك سەر هەڵدەداتەوە و بە سووربوون و بەکارهێنانی کاری (هەر دەگەم) لەسەر حەزی ژیان، بەڵام ئەو حەز و ویستە دەبێتە ڕێسا و پنتی پیرۆزییەکی مەعریفی، کە ئەنجامی تێکوشینێکی مەعریفی بووە و بە قوربانی خودی شاعیر هاتووەتە دی (لە ئاکامدا هەردەگەم بە باڵی باڵندەی بریندار و دڵی خۆم). شاعیر وشەی بە هێما کۆڕمداوە و دەروازەکانی بە ڤیگەری ئێستێتیکی شیعری لێککردووە و قفڵی داون. ئەم دەروزە کۆڕمدراوەش بە کلیلی ڕۆشنی و سرووتکاری واڵا دەبێت، وەك چۆن (حەکیم مەلا ساڵح) لە شیکاری کۆشیعری: (خەون وا خۆی گۆڕایەوە دەڵێ: (شیعرەکان بە قوفڵی هێما و ئاماژە داخراون و کلیلی تایبەتی خۆیان دەوێت بۆ دەرگا لەسەر واڵاکردنیان، ئەمەش مەرجی شیعری تێکمە و چەند چین و قووڵە.)( )..

وەك چۆن ئەو کۆشمەکۆشانەی کە ڕەنجدەر لە نێوان ڕەهەندەکانی بنیادی هێماگەرایی و هێماکان دایناوە و دایمەزراندووە بە زاڵبوونی ڕۆشنی و بریقەداری بیرکردنەوە دەناسرێت کە لە فەزا و ڕەهەندی هەستییەوە دەدرەوشێتەوە ، بەڵام بە هەمان شێوە مەودا و قووڵی نەستیشی بەسەردا دەڕژێ لە شێوازی چەند دەستەواژەییەك کە قووڵی ناخ و خودیی شاعیر فراوانتر دەکا : (وەرە خەونم با ڕووگەنمام ، مۆسیقا و گۆزەی پڕ).

(هەتاو بێم دوا
نابێ هیچ ڕازێك لە تاریکیدا بمێنێتەوە
شوێنەواری هەموو ڕێگاکانیش دەربکەون
تەرمەکەم لەبەر هەیوانێك داندراوە
پوورەی شیعر دەوری گرتووم و ناوی شیعرم لەسەر لێوە
شیعر لە دڵەوە نوێژم بۆ دەکات( )).

لەم دەقە و لە کەشوهەوایەکی سۆفیانەدا شاعیر کارامەییەکی تر دەنوێنێ ئەویش بەکارخستنی تەکنیکی هێمایە و ئاویتەکردنیەتی بە چەند ئامراز و و تەکنیکێکی تری زمانی شیعری وەك گیان بە بەرداخستنی هێما و میتافۆری (هەتاو بێم دوا) و دژییەکی تاریکی و ڕووناکی و گەڕانەوە بۆ باکگراوندی ئەبستمۆلۆژیای مێژوو بە ڕەهەندی دڵنادڵنی و مەودای سۆفیگەرایی پیرۆزکراو و نواندنی ئەم تێرمە دیرۆکییە لە دووتۆی وێنەی شیعری ئاڵ و واڵا بە شێوەیەکی ئێستێتیکی مەعریفی خودییەوە . (هەتاو بێ دوا) مایەی هەڵوەستە

لەسەر کردنە هەتاو، یان خێر و ڕۆشنایی لە بیروباوەڕە کۆنەکان و ئەوانەی پەیوەستن بە باوەڕی ڕۆژهەڵاتییەوە، بەشێکە لە ئەدەبیاتی پیرۆزکراوی ئەو پنتە جوگرافیایە ، هێمایە بۆ ڕۆشنایی و ڕووناکی ژیان و ڕەنگی درەوشانەوەی فریشتەکانی خوداوەندە و زۆر جاریش سیمای دەرکەوتنی ڕووی خولقێنەری ئاسمانەکان و زەوی مرۆڤ و سەرجەم بوونەوەرەکانە، سەرەتا و سەرهەڵدانی بوونە، ئەم هەتاوەی ڕەنجدەر، دەرکەوتنی خێری مەعریفەیە و حەز و ویستی ژیانە. هیچ ڕازێك لە لێڵی و تاریکی ناهێڵێتەوە و بە ڕۆشنایی مەعریفەی تیشکی هەتاو شوێنەواری سەرجەم تولە ڕێگاکانی ژیان دەردەکەون. بە واتایەکی تر، تاریکی ڕادەماڵێ و ڕۆشنایی بە حەز و ویستی ژیاندۆستی شاعیر دەبەخشێ و هیواکانی بەم ڕۆشناییە دێتەدی، ئەم هەتاوە هەتاوی پاکی و بێگەردییە و ڕۆشناییەکی سۆفیگەرانەیە، لێرەدا هێمای هەتاو کە واتای پیرۆزی ڕۆشنایی مەعریفە و بێگەردی دەگەینێ بەکەس کراوە بە تەکنیکی Personification و خەسڵەتی دواندن و ئاخافتنی خراوەتە پاڵ. لە هەمان کاتدا میتافۆرە ، ئەگەر لە ڕووی شێوازگەریشەوە سەرنج بدەین دەبینین کاری (نابێ ، دەربکەون) :

نابێ هیچ ڕازێك لە تاریکیدا بمێنێتەوە
شوێنەواری هەموو ڕێگاکانیش دەربکەون

دوو کاری و دەلالەتی سووربوون و جەخت کردنەوە دەگەینن بۆ بەدیهێنانی حەز و ویستی ژیان بۆ گەیشتن بە هیوا و ئاوات و ئارەزووی و دەیەوێ پێمان بڵێ : ئەوە ڕۆشنایی هیوایە کە ڕووناکی مەعریفەی حەزی ژیان و ژیاندۆستی بە شاعیر دەبەخشێ و ڕازەکانی لە تاریکیدا سەر دەردێنن، شوێنەواری تاریکی ڕێگاکانیش لە ژێر چەپۆکی تاریکیدا بە ڕۆشنایی هەتاوی مەعریفە بە دیاردەکەون. ئەمەش لە دووتۆی نزایەکدا سەرچاوە دەگرێ نزایەك لە ناخی شاعیرەوە ئاراستەی (خودای سەد و یەك ناو) دەکرێ کە هێمایە بۆ خودای خولقێنەر ی مرۆڤ و خاوەنداری باڵایی و مەزنایەتی و هێزی لە ڕادەبەر، بۆ ئەوەی ئارامی بە تەرمی شاعیر ببەخشێ کە بە پوورەی شیعر دەوردراوە. هێمایە بۆ پاکی داهێنان و بێگەردی و جاویدانی و بیپارێزێ لە خراپەکاری :

(خودای سەد و یەك ناو
حیکمەتی وشەم تێدا بخرۆشێنە و لە شاعیرە
مەنگۆلی و
د[illegible]ەش و
بەدگۆ و
دەروونکلۆرەکان بمانپارێزە( )).

لە لایەکی تر گرینگە هەڵوەستە لە سەر هێمای مردن بکەین:

(تەرمەکەم لەبەر هەیوانێك
پوورەی شیعر دەوری گرتووم و ناوی شیعرم لەسەر لێوە
شیعر لە دڵەوە نوێژم لەسەر دەکات)

مردن لێرەدا پێوەرێکی میتافزیکی نییە بۆ دابڕان لە ژیان، بەڵکو پێوەرێکی سۆفیانەی ئێستێتیکییە بۆ حەزی ژیان، چونکە ئەو ساتە سۆفیگەرایی‌یەی مردن، جیهانبینینی شاعیر لەگەڵ شیعرە و شیعر دەوری شاعیر دەگرێ و ئەویش پیرۆزترین وشەی لەسەر لێوە کە (شیعرە) ، شیعر لێرەدا هێمای باوەڕە لە ناخی شاعیرەوە دەبێتە بەڵگەی ئیمان و پیرۆزی و .... تاد، بێگومان نابێ ئەوەشمان لەبیر بچێ شیعر لای سەباح ڕەنجدەر : (لە شیکلی جیهانێکدایە ، کە نە سەرەتای دیارە و نە کۆتایی، بەڵکو لە پەڵەی جوانیی، لە دەنگی نامۆ، لە بزاوتێك، لە ئاماژەیەك، لە ساتمەیەك، لە بیرەوەرییەك پێکهاتووە؛ لە کۆتاییدا ؛ هەموو شتێك لای شاعیر دەبێتە ماددە و مایەی شیعر. ڕەنگە باسی لە سەرەتایەك بکات، بەڵام سەرەتایەکی زەمەنی نییە، بەڵکو ئێستایەك پێکدێت کە زەحمەتیشە دەستی بەسەردا بگرین.)( ).

ئەوەی مایەی ئاماژە پێکردنە بنیادی هێما لە لای شاعیر لەسەر پەیوەندی تایبەت بنیاتنراوە لە نێوان هەندێك ڕواڵەت و دیاردەی هەست پێکراو و تەوژمی بیر و ڕوانینی خودی لە دواوییەتی و لە دەرەوەی چوارچێوەی دەقەکەدا دەڕووخێ و دادەڕمێ، چونکە شاعیر بە هێزی خەمڵاندن دەگاتە دامەزراندنی ئەم ستراکتێرە هێمایە لە دووتوێی هەڵوێستێکی دیاریکراوی شعوریدا، لەبەر ئەوەی هەستپێکراوە دیاریکراوەکانی واتا و کاریگەرییەکانیان لە دەستدەدەن، ئەگەر خاڵی بکرێتەوە لەم هەڵوێستە شعورییەی کە سرووتکاری لێ بە دەستهاتووە . لە وانەیە شاعیرێك جگە لە ڕەنجدەر هێمایێکی دیاریکراوە دابهێنێ، دواتر شاعیرێکی تر بە کاریبهێنێ بۆ مانا و واتایەکی تر و واتای ڕەنجدەری پێنەبەخشێ، لەو کاتەدا گرینگترین بنەماکانی خۆی لە دەستدەدا، کە بریتییە لە سرووشی هەڵوێستە نوێکراوەکە. (هەتاو) هێمایەکە ڕەنجدەر بۆ ڕۆشنایی ئەبستمۆلۆژیای هیوا و سەرەتا و دەستپێکی حەزی ژیان بەکاریهێناوە ، لەوانەیە شاعیرێکی تر وەك هێما بۆ زەنگی شۆڕش و بەرخودان و هێمای ڕاپەڕین بەکاریبهێنێ. ڕەنجدەر بە ڕێڕەوە پێچاوپێچەکانی مردن هەنگاودەنێ تا چارەنووسی خۆی بە پێی ڕیسا و بەها مەعریفییەکانی خۆی دیاری بکات. مەرگدۆستی بەشێکە لە ژیاندۆستی و ئێستێتیکی ئەزموونی هەستی و ڕەهەندیی باڵای دەق کۆدی باڵا دەست نیشان دەکات (کتێبی ئاسمانی) هێمای چارەنووسی رەنجدەرە بەهای بەڵێنی حەزی ژیانی تێدا شیکراوەتەوە و خودی شاعیر یاسای لۆژیکی ئەم ژیانە دەنەخشێنێ.

(دانانی ئەم سنوورە خودیەی ڕەنجدەر بۆ ئەوەیە ئەو سنوورە باو و ئیلاهییە بشکێنێت کە بەسەر هەموو بوونەوەرێکدا دەسەپێنرێت ئەویش دانانی خاڵی کۆتایی بوونە، شاعیر لەم دەقەدا دەیەوێت لە بری ئەو خاڵی نەبوو، بەڵام دەیەوێت دەرچوونی لە دنیای بە خواستی خۆی بێت و خۆی( )). خۆی ڕێسا و یاسا و مردنی دیاری بکات بۆ ئەمەش هێمای شوێن و کات و ڕەهەندی مردنەکەی دیاریکردووە.

(من پێوەری هەستەکاتی زەویم
بە پێ ڕێگایەکی دوور و درێژم بڕیوە
میوانداری ئەوانە دەکەم پێیان گەیشتووم
ڕەگی میوەی مەی چەترمە و هەوڵمداوە
بە تاو وەرن ئەستێرە شەوقدار و برای گیانی هەستەکانم( )).

(من) هێمایە بۆ باڵایی و بەرزی خود، لە دیدی ڕۆمانسیزمدا (من) چەقی هەڵوەستەکردنە و گەڕانەوەیە بۆ ناخ و جیهانبینینی مرۆڤ بۆ سروشت و کۆی پێکهاتەکان، (من) ڕوانینە و ڕانانی جیهانی شاراوەی ناخە، سایکۆلۆژیای یاریکەری داڕشتنەوەی جیهانە بەپێی پێوەری خودگەرایی، هەر بۆیە شاعیر ئاشنایە بە باڵانسی هەستی خۆی بەرانبەر زەوی و سروشت و بە پێچەوانەکەشی، (من) ی ڕەنجدەر ئامادەیی خودە بۆ گەیاندنی پەیام و بانگەوازی گەڕانەوە بۆ ناخ و ئەندێشە و ڕوانین بەرزکردنەوەی ڕەوتی تاکگەرایی دەگەینێ و ڕێژە لەسەر جیاوازی بە ڕێگای ئەزموون و بە کەسایەتی کردنی زمانی شیعری، (من) پنتێکی موتەعالی سۆفیگرانەی عیرفانەیە کە لە یەکێتیدایە لەگەڵ بوون و سروشت هەستەکانی زەوی دەپێوێ، کە زەوی پێرسۆنا کراوە و سیمایەکی مرۆڤایەتی وەرگرتووە ، بەو گۆڕەی سۆزە بە تینە و شەیداییەوە هاتووە تا میوانداری ئەوانە بکات، کە بەشێکن لە ڕوانین و یادەوەری، بە تینەوە هاتووە بۆ حەزی ژیان و ویستی ژیانکردن، کە هیچ دەرفەتێك ناهێڵێتەوە لە نێوان ژیان و مردن.

(ڕەگی میوەی مەی چەترمە هەڵمداوە).

(ڕەگ) هێمایە بۆ قوڵبوونەوە و یەکێتیی ناخ و هەست و هەڵوەستەکردنە لەسەر ناحی شاعیر بەرانبەر ژیان/مردن ، (مەی) هێمایەکی عیرفانی دەبەخشێت و هێمای باڵایی ڕۆحە، هەڵدانی چەتری ڕەگی مەی ئاماژەیە بۆ بەرگری لەو باڵلییە کە لە ئاسمانی درەوشانەوە و جیهانی بەرزی بووندا لەنگەریان گرتووە و نزاکار و بە دیهێنەری حەزی ژیانی ڕەنجدەرن و لە کەشوهەوای ڕۆیشتن و گەڕانەوە (مردن/ژیان و ئاسمانی/زەمینی) دەبن بە ئامرازی پیرۆزی حەزی ژیان و ویستی بوون لە چوارچێوەی شەیدایی سۆفیگەرانەی مانەوەدا.

(بە تاو وەرن ئەستێرەی شەوقداری و برای گیانی هەستەکانم
ئاسمانی ڕوون قووڵ و بێدەنگ و گوێڕایەڵ ماوەتەوە
تایبەت دیدارمان دەبێت
دەبین بە خاوەنی چاوەکانی
وەك چاوی ئەو و دڵی خۆمان
بە ڕێگادا یاری ڕۆیشتن و گەڕانەوە دەکەین
ماسوولکەکانی ڕێگا توندەبنەوە
کەپری پشوودان لەمبەر و ئەو بەری دەبەسترێ
هەر کاتێك تەماشای ڕێگا بکەین
هەموو شتێکمان بە بیر دێتەوە و بە ناو کاتێکی خۆشدا ڕێ دەکەین( )
.)

ڕەنجدەر لە ناو تین و تاوی ڕۆیشتن و گەڕانەوە بەردەوام دەبێ و هێماکانی زۆرتر دەکاتەوە، لە قووڵایی ناخیەوە بنیادی پێکهاتەیی ئەو هێمایانە دادەڕێژێ و داخوازی هاتنی (ئەستێرەی برای گیانی هەستەکان) دەکات ، کە هێمای بەرزی و مەزنایەتی داهێنان و داهێنەرانە و هاوسەفەری حەزی ژیانی ئەون. (ئاسمانی ڕوون و قووڵ) هێمای باڵایی و فراوانی دەگەینێ. دوو ڕەفتاری مرۆڤیان پێ بەخشراوە و بە میتافۆرێك بەکەس کراوە. پەیامەکەشی، یان بانگەوازە هەستیەکەی ئاراستەی ئەستێرەی ڕۆشتن و بریقەدارەکانی داهێنان و برای گیانی هەستەکانی دەکات ، چونکە ئەو پێوەری ژیاندۆستی هەستەکانی و هاوڕێی هەمیشەیی هەستی ئەستێرە، یان داهێنەرەکانی جوانی ژیانن ، ئەوەی مایەی سەرنجە کە هێز و جووڵە لەم دەقەدا هەمیشە پاڵنەر و خوڵقێنەری هێمای مەعریفی و عیرفانی مەزنن کە دواجار سات و کاتی حەز و ویستی شاعیر دەگەیێنن وەك چۆن لەم دەستەواژانە بە دیاردەکەون (بە تاو وەرن – تایبەت دیدارمان دەبێت – دەبین بە خاوەنی چاوەکانی – ماسوولکەکانی ڕێگا توندەبنەوە). "تایبەت" هێمای هێزێکی پیرۆز و خولقێنەرە و جووڵێنەرە، خاوەندارییەتی ڕوانینە بۆ پێکهاتەکانی ژیاندۆستی و داهێنەری ئاسوودیی و بەختەوەریێکی مەزنی پەیوەست بە ڕێسای جوانیناسی و ئاکارناسیە لە چوارچێوەیەکی عیرفانیدا کە هێماکانی بەم وێنانە ڕاڤەکراون، ڕێڕەوی دیدارەکە شاعیر و ئەستێرەکان (کەپری پشوودان لەمبەر و ئەو بەری دەبەسترێ – هەر کاتێك تەماشای ڕێگا بکەین / هەموو شتێکمان بە بیر دێتەوە و بە ناو کاتێکی خۆشدا ڕێ دەکەین). واتە: ئەو هێمای(تایبەت)ە. بنیادی هێمایەکی سۆفیگەرانە شیتەڵ دەکات، کە بریتییە لە شیکردنەوەی مردن وەك کۆچێکی ڕەمزی رۆح لە مەجەڕاتی کەونییدا، هاوتای گەڕانەوەیەکی وەجد ئامێزی سۆفییەکە بە تەعالییەوە بە پێی بنەما و ڕێسا بچێتەوە ئاسمانی دیداری هێما بۆ

كراوەكە كە هێما هێزی مەزن و پاك و بێگەرد دەگەیەنێ، كە خولقێنەر نهێنی هێز و جووڵەیە.

لە زەمینەی ئەزموونی شیعریدا، كە تێیدا ڕەگەزەكانی بنیادی هێمایی یەكدەگرن و دەچنەپاڵ یەك، یان پشتگیری یەكتردەكەن. هێزێكی سرووشكاری مەزن لە دایك دەبێت ، وەرگر/خوێنەر هەست بەوە دەكات لە پشت كۆتەڵی، یان پەیكەری هەستدا جیهانێكی شاراوە هەیە، لەبەر ئەوە دەست دەكات بە هەوڵی شیكردنەوەی نهێنییە پەردەدراو و نادیارەكان، بەڵام ئەم مانایانە بە سایە و سێبەر و سرووشە شاراوەكان و ئەوەی لە ئەندێشەی شاعیر تێدەپەڕێ و دەبەزێنرێت بۆ شتگەلێك، كە ڕێكدەكەوێ لەگەڵ ئەو ڕەهەندە سایكۆلۆژیانەی وەرگر/خوێنەر ئاوێتەیان بووە و كەڵەكە دەبێت ، لێرەشەوە توانای جۆراجۆری ئاستەكانی تێگەیشتن و شیكاری و ڕاڤەكردنی بۆ هێمای شیعری چەكەرە دەكات، لە ڕێگای نقوومكردنی هێماكە لەناو ژینگەی كەڵەكەبووی فەرهەنگی كولتووری و ژیاری وەرگر، چونكە هەستپێكراوە سنووردارەكان بەند ناكرێن. لەبەر ئەوە قەوارەیەك، یان ڕەنگێك، یان خودێكی باڵای نابێت، چونكە خەڵك جیاوازیەكی هەست پێكراو بەدی دەكەن لە مامەڵەكردن لەگەڵ ئەم هێمایانە جیاوازییەك كە هەندێك كات دەگاتە ئاستێك كە چاوەڕوان نەكراوە. شاعیر لەبارەی ئەو چاوەڕوانییە دەڵێ : (لە سەرەتاوە تا وەكو كۆتایی و هەڵ و هێمایدا ، شیعر ئاراستە و پرسیارێكی زمانەوانییە، خوێنەر لە سەرسوڕمان و سەرسامییاندا نیشتەجێ و سەرگەردانە، كە زمان وەك فۆرمێك لە خانەی باڵادا دابینی دەكات، یان وەك ڕووداوێك ئەنجامی دەدەات و دەیهێنێتە بەر زەین و هەستەكانەوە. لەم بارەدا زمان بە پێی وێنە لە جووڵە و كاری خۆیدا دەبێت و وریایی و ئەمەكداری خۆی ڕادەگەیەنێت. ئەم ڕاگەیاندنەش پەیوەستە بە دۆزینەوەی هێزی وشە لە ئەزموونی زمانەوانیدا ، یان ناسینەوەی تراژیدیای ڕەگەزەكانی ژیان لە فۆرمی زماندا)( ) . ئەمەش تایبەتمەندییەكە لە ستراكتێری هێماكانی ڕەنجدەردا هەیە، كە كارامەیی ئەزموونی هەستی لێ بەكارهێناوە.

(خودای سەد و یەك ناو ڕۆیشتن و گەڕانەوە
لەم ڕێگا و بانە بۆنخۆشەدا تا بێڕێی بۆ دڵەڕاوكێیە
فریشتەكانی فریاكەوتن ناهێڵن گورگ نزیكی ببنەوە
گۆرانی تێیدا دێتە سەر دەم و لە بیر ناچێتەوە
شاعیری گەڕاوەی شەڕی گورگیش
دوو دڵی خامۆش دەبێ و گوێ بۆ گۆرانی هێگری ڕادەدێرێ
یادەوەرییە بەخشندەكانی و بەهرە و سرووش و شیعر دێتە فریای

بەهرە و
سرووش و
شیعرم
ماندووم ماندووم ماندووم)( ).
کاروانی گەشتی جاویدانی ژیاندۆستی شاعیر ڕێدەکات، لە دەستپێکی ئەم دەقە موناجاتێك(soliloquy) دەبێتە میکانیزم و پێکهاتەی ڕاڤەکاری خودی. (خودای سەد و یەك ناو) کە هێمایەکی ئایینی/سۆفیگەرییە، (خودا) خاوەنی هێزی باڵای و مەزنایەتی دەگەیەنێ، بەڵام لە چوارچێوەیەکی کولتووری داڕێژراوە کە لە ئامرازی مامەڵکردنی ئیمان و باوەڕی ناوچەیی وەرگیراوە (تەسبیحی سەد و یەك دەنکڵەش هەیە) ، هەڵبەت لە دەقەکەدا و بە تایبەتی لە دەستەواژەی ژمارە (سەد و یەك = 101) بە ناونیشانی ژمارەیی دەقەکەشەوە ژمارە (0) سفر (خودای سەد و یەك ناو) سێجار دووبارەکراوەتەوە، جاری یەکەم: بۆ خروشاندنی دانایی و حیکمەتی شیعر و وشە لە ناخی شاعیر و پاراستنی لە شاعیرە مەنگۆلی و دڕەق و بەدگۆکان، کە ئەمانەش بە شێوەیەکی گشتی هێمای بەشەکین بۆ وێناکردنی دژە حیکمەت و نادانایی. جاری دووەم: بۆ بەدیهێنانی جێگیری و هێز و کێش و حەزی ژیان و ئارامی و ئاسوودیی لە گەشتی (ڕێیشتن و گەڕانەوە)، کە گەشتی ئاسوودەیی دوور لە دڕەڵاوکێ و ترس، (فریشتەکانی فریاکەوتن) هێمایە بۆ بوونەوەرێکی خودایی پاك و بێگەرد، کە ململانێکاری خراپەکارین و هێزی شاراوە و فریادڕەسی شاعیرن لە بەرانبەر ناپاکی و تاریکی کە بە (شەوی گورگ) هێمای بۆ کراوە. جاری یەکەم: ئەو هێزە ئەهریمەنییە خۆی لە شاعیرە (مەنگۆلی و بەدگۆ و دەروونکلێرەکان) ئاماژەی پێکرابوو. جاری دووەم: تەکنیکی دووبارە بوونەوەی وێنەکان و هێماکان ڕێ خۆشکەرن بۆ چەکەرەکردنی هێمای گشتی و چەمکی ژیاندۆستی و ململانێی خراپەکاری. جاری سێیەم: ئەنجام و سەلمێنراوی داوا و داواکراوە . ئەگەر بە ڕەهەندی هێمای ژمارەیی (خودای سەد و یەك ناو) ڕاڤە بکەین (101) کە تێیدا (0) ناوەند و ناوەڕاستی دوو ژمارەیە ، کە بریتییە لە هێز و کێش و گونجاندن وەك ئەو ئارامییەی کە باوەڕدارێك لە هەمان ژمارەی دەنکڵەکانی تەسبیحێك دەیبینێ لە زەمینەی ماتماتیکی باوەڕ و باوەڕداریدا.

(خودای سەد و یەك ناو ڕێیشتن و گەڕانەوە
لەم ڕێگا و بانە بۆ نخۆشەدا تا بێڵی بۆ دڕەڵاوکێیە
فریشتەکانی فریاکەوتن ناهێڵن گورگ نزیك ببنەوە).
ئەم شیکارییە سەرەڕای جیاوازی ڕاڤەکردنیان لە نێوان داهێنانی

خودی و ئەزموونی شیعری ڕەنجدەر و سایکۆلۆژیای هەستی لە لایەك و سنووورداری ڕۆشنبیری و فەرهەنگی سۆفیگەرییانە لە لایەکی تر دەڕژێنە نێو وێستگەیەکی یەکگرتوو ، کە چارەسەری پێکهاتە و ستراکتۆری هێمای شیعرین ، سەرەڕای گەڕان بە دوای سێبەری شوێنەواری دەلالەت و ماناکان لە گۆشەنیگای جۆراوجۆری فەرهەنگی و ئایینی، سنووورداری ڕۆشنبیری شاعیر سەبارەت بە هێما سۆفیگەرییەکان، بەڵام بە وردەکارییە ماددییەکان و ئەزموونی خودی تەریبیان دەکات ، لەم تەریب کردنەشدا پرۆسێسی سەرهەڵدانی سۆزی هەڵچوو و ئەزموونی شیعری لەناو هێما بۆ کراوەکان فەراهەم دەبن ، هێماکانیش دەبنە هەوێنی ئاوێتەبوونی جۆرایەتی ڕۆشنبیری و کولتووریی و سایکۆلۆژیای ئەزموونی خودی و دەرفەتێك ناهێڵێتەوە بۆ شەقڵی مەعریفی لە ئەزموونی شیعریدا، ژیاندۆستی و حەزی ژیان ئەنجامن و هێما گشتییە کە لە دووبارەکردنەوەی هێما (خودای سەد و یەك ناو)دا بۆ جاری سێیەم دەردەکەوێ .

(ئەی خودای سەد و یەك ناو ڕێبوارێکی ڕۆشنی
بەهرە و
سرووش و
شیعرم
ماندووم ماندووم ماندووم
دەستم بگرە با بچمە ماڵی ڕۆشن( )).

(ماڵی ڕۆشن) هێمایە بۆ ماڵی ئەبەدی و ژیاندۆستی شاعیر و فەلسەفەی و ئەنجامی ئەو کۆچەیە کە شاعیر دەستی پێکردووە بە پێی فەرهەنگی خودی پیرۆزکراو و ڕێساکانی ژیاندۆستی شاعیر، گرینگ لێرەدا ئەوەیە کە تیشك بخەینە سەر جۆرەکانی هێما و پەیوەندی نێوانیان، بێگومان هێماکان دوو جۆرن، جۆری یەکەم : هێمای بەشەکی (The Partial Symbols) : شێوازێکی هونەرییەکە تێیدا تاکە وشەیەك، یان وێنەیەکی هونەری بەشەکی بەهایەکی هونەری و ئێستێتیکی دەنوێنێ لە ڕێگای ئاوێتەبوونی لەگەڵ هێما بۆکراو بە دەستی دەهێنێ، ئەمەش دەبێتە هۆکاری سرووشکاری و هەژانی زۆرێك لە واتا شاراوەکان. ئەم وێنە و وشانەش دەبریسکێنەوە، یان دەدرەوشێنەوە بە هۆکاری پەیوەندییان، یان کۆنتاکتیان بە ڕووداوێکی مێژوویی، یان ئەزموونێکی سۆزداری ، یان بە هۆکاری هەڵوێستە کۆمەڵایەتییەکان و دیاردە سروشتییەکان ، یان شوێنگەلێك کە چەمکێکی هەستی تایبەتیان هەیە، یان ئاماژەگەلێکی ئەفسانەیی دیاریکراو، یان کولتووری گشتییان هەیە ، شاعیر لە مامەڵەکردن لەگەڵ وشە و وێنەی بەشەکی بەو مانا و ناوەرۆکە بچووکە بەرز و بڵند دەبێتەوە بۆ مانا و مەبەست و ناوەرۆکی هێمایەکەی.

هەر یەکە لە هێما بەشەکییەکان کاری ئێستێتیکی خۆیان جێبەجێ دەکەن بۆ ئەوەی هەڵوێستی تەواوکاری هێمایی وێنا بکەن، کە ئامادەیە بۆ گواستنەوەی ئەزموونی خودی بە هاوڕێیەتیی هەستەکان ، وەك چۆن ئەو هێمایانە دەبن بە پاڵپشتی دوانەیی هونەری بە هۆکاری گەشەکردن و پێگەیاندنی پێکهاتە و ستراکتێری ئەزموونەکە . سروشتی خەون و مێتەکەش کە بەسەر خەوبین زاڵ دەبێ بە سەر وێنەی هێماییدا ، ئەگەر چی لێرەدا خەون ئاراستەکراوە.

جۆر دووەمیش: هێمای گشتییە (The General Symbol) : بریتییە لە واتای میحوەری تەنك و بەرجەستە لە یەکێك لە ڕواڵەت و دیاردە ماددییەکانە، لە زەمینەی هێمای گشتیدا سەرجەم وێنە بەشەکییەکان کۆدەبنەوە. واتە: هێمای گشتی چەقی ئەنجام و لۆژیکی ڕاقەکاری دەقەکە و سەرجەم وشە و وێنە هێماییەکانە، وێنە بەشەکییەکان لە دەوری ئەم پنتەدا خولدەخۆنەوە کە سەرچاوەی دابەشکردنی کاری شیعرییە و بەرەو ئەنجامی ئێستێتیکی بینراو ئاراستە دەکرێ( ) . بێگومان لە دەقە سەرەکییەکەی ڕەنجدەریشدا هێما و وێنە بەشەکییەکان لە تاکە وشەیەکەوە تا واتا و دەستەواژەی هێمایی و وێنەی بەشەکی هێمایی ئاماژەیان پێکراوە ئامرازن بۆ پرۆسێسێکی میحوەری چەقگرتووی مەعریفی، یان هێمایەکی گشتین، یان بیرۆکەی سەرەکین بۆ ژیاندۆستی بە پێی ڕێسا و یاسا خودییەکانی شاعیر لە چوارچێوەی ململانێی لۆژیکی نێوان چاکەکاری و خراپەکاریدا.

(ماڵم لە سێبەری باڵندەیەك دانا
گوتی لەبەر خاتری تۆ بۆ ماوەیەك فڕین دوادەخەم
تا پشوو دەدەیت و تێر خەو دەبیت و خەونێك دەبینیت
خەونی
تەورات
ئینجیل
قورئان
ئەی شادی بێهوودە خەونەکانم چی لێ بکەم( )).

ئەم دەقە بە قەبارە و شێوازی دەربڕینی هاوسەنگ و ئەزموونی شعوری لە پێنج شوێنی تری ئەو بەرهەمە شیعریدا دووبارە دەبێتەوە ، لە دەقی ژمارە (0) و دەقەکانی تریش ئەم کتێبە ئاسمانییانە (تەورات ، ئینجیل ، قورئان) سەرچاوەی هێمایین بۆ کولتوورێکی ئایینی، ئەم کولتوورە ئایینییەش وەك بەشێك لە نەستی کۆ، بێگومان ئەو هێمایانە پێکهاتەی تین و تاوی باوەڕن، لێرەدا شاعیر لە سایەی باڵی هێمای مەعریفە و جیهانبینی زەینەوە، کە بە باڵی باڵندە هێمای بۆ کردووە، ماڵی ژیاندۆستی دادەنێ و حەزی ژیانی چێدەکا، باڵندەیەك،

یان مەعریفەیەك تین و توانا بە شاعیر دەبەخشێ. (گوتی لەبەر خاتری تۆ بۆ ماوەیەك فڕین دوادەخەم) تا لە سێبەر و سایەی باڵی ئەم باڵندەیە مەعریفەی باوەڕ و هیوای بۆ دەگەڕێتەوە (تا پشوو دەدەیت و تێر خەو دەبیت و خەونێك دەبینیت)، بەڵام خەونێكی ئاگایی زەینی ئاراستەكراو، ئەویش خەونی باوەڕێكی ئاسمانی (خەونی/تەورات/ئینجیل/قورئان)، چونكە لەم كتێبە ئاسمانییانە مەعریفەی ئیمان گەڵاڵە دەبێت و ژیاندۆستی و حەزی ژیان پیرۆز دەبێت ، دواجار پرسیارێكی مەعریفی دێتە ئارا كە ئاراستەی كەسایەتی، یان دۆخێكی مەعریفی دەكرێ (شادی بێهوودە) سەبارەت بە خەونی مەزنی ئیمان و ژیاندۆستی بە پێی ڕێسای شاعیر خۆی.
(ئەرێ شادی بێهوودە خەونەكانم چی لێ بكەم).

ڕەنجدەر لە دەقە سەرەكییەكەی پەیوەست نەبوو بە ڕێساكانی خاڵبەندی و یاساكانی دیسپلینكردنی دەقی نووسین، بەڵكو وەك سوریالیستێك یاخی دەبێ لەم یاسا و ڕێسایانەی نووسین و دەربڕینی شیعری، بەڵام وێنە خەونییەكانی، چونكە بەشێكن لە ئاگایی و ئەزموونی هەستی و هێمای بەشەكی لە لۆژیك و هێمای میحوەری و چەقگەرایی و گشتی پێكدەهێنن، بۆیە سەرجەم وشە و وێنە هێماییەكان و خەونییەكان لە دەوری پنتی هێما گشتی و سەرەكییەكە دەسووڕێنەوە. ئەوەی مایەی ئاماژە پێكردنە یەكێك لە تایبەتمەندیەكانی ئەم دەقە دووبارەبوونەوەیە بە تایبەتی دووبارەبوونەوەی هێماكان، كە وەك تەكنیكی شیعری مەغزادار و بە مەبەستی جوانیناسی و خولقاندنی وێنەی هەستی بەكارهاتوون، ئەم دیاردەیە، یان تەكنیكە مۆدێرنەی شیعری نوی بەشێكە لە ئەندازەی دەق و پێكهاتەی ئەزموونی دەربڕینی شیعری ، هەر بۆیە ڕەنجدەر سەبارەت بەم دیاردەیە دەڵێ: (لە بنەڕەتدا ئەم ئەزموونە، حەزدەكەم ئەوەندە بژیم، هەشت دەقی ئاستدارە، هەر دەقەی دە جار خۆی دووبارە دەكاتەوە. واتە: بە شاقووڵی دێتە خوارەوە و بە ئاسۆیی بڵاودەبێتەوە، خوێنەر دەتوانێت هەشت دەقە بنەڕەتییەكان بدۆزێتەوە و ئەوانی تر بە چێژی دووبارەبوونەوە، یان بە هونەری دووبارەبوونەوە، بخوێنێتەوە ئەم دیاردەی دووبارەبوونەوەیە دەبێتە شوێنی تێبینی لە دایكبوونەوەی چێژ و هونەر و بیرۆكەكان.

دەقە دووبارەبووەكانم بە دوای یەكدا ڕیزبەندەی نەكردوون. وەك ئامانج و مەبەست و تێكەڵاو سەرەو ژێرم ڕێكخستوون و بەتەواویی ڕووبەری كتێبەكەدا پەرتم كردوون. لە دووبارەبوونەوەشیاندا لە مانای ڕاستەقینەی پێشوویاندا نامێننەوە)( ) ، بە واتایكی تر

شاعیر ئامانجی لە دووبارە بەکارهێنانەوەی هێماکان بریتییە لە چێژ بەخشین و هونەری بەرز و خستنەڕووی بیرۆکەی گۆڕانی واتا بە گوێرەی پانتایی دەقەکە و هاوسەنگکردنی ئەم بوارانە و ئاوێتەکردنیان بە تیۆری ئەندازەی ئێستێتیکای ئەزموون و هەڵوەستە و ڕوانین و بوونی فیکری قووڵ لە لایەك و تێڕامانی تەکتیکی هێمایی واتا و دەلالەتی هێمایی وێنە و دەربڕینی شیعری و سایکۆلۆژیا و هاوسەنگی لە لایەکی تر، چونکە دواجار دووبارەبوونەوە هونەرێکی سایکۆلۆژی سەنگینە بۆ خستنەڕووی ئەزموونی هەستی شاعیر. لە بوارێکی تریش (دووبارەبوونەوە ژێر باری ئەو یاسا شاراوانەیە کە دەستەواژەیەك جڵەو دەکەن، یەکێك لەو یاسایانەش یاسای هاوسەنگییە، لە سروشتی هەر دەستەواژەیەك جۆرێك لە وردەکاری شاراوەی هاوسەنگی هەیە کە پێویستە شاعیر لە سەرجەم بارودۆخەکان بیپارێزێ …. تاد، دەستەواژەی کێشکراو سەربەخۆیی و چەقی سەنگایی و لایەکانە و دەچێتە ژێر باری جۆرێك لە ئەندازەی وشە و وردەکاری کە پێویستە شاعیر گرینگی پێ بدات کاتێك دەچێتە نێو تەکنیکی دووبارەکردنەوە..( )) ، ئەگەر نا بارودۆخی دەستەواژە و وێنەی شیعری لاسەنگ و نامۆ دەبێت و هیچ بەهایەکی ئێستێتیکی نانوێنێ، بۆیە دووبارەکردنەوە هاوسەنگی بوونی دەقی شیعری دەپارێزێ و ئامرازی جوانیناسی و دەربڕینی ئەزموونی شیعریشە، ڕەنجدەر لە پێشەکی کۆ شیعری: (سەد و یەکشەوە) دەڵێ : (ئەفراندن لە دووبارەکردنەوی جوانییەکاندا پەیوەستە بە فرەیی کولتوور و پاراوی ئەزموونی دووبارەکەرەوە. دووبارە کردنەوە جیاوازە لە جووینەوە، چونکە جووینەوە و لاساییکردنەوە هیچ داهێنانێکی تێدا بەرهەم نایەت، بەڵام دووبارەکردنەوە جیاکاری و داهێنانی لێوە بەرهەم دێت.

( ) بێگومان جووینەوە و کاوێژکردنی ڕەها و بێبەرابەری و دەقی شیعری دەشێوێنێ و لاسەنگی دەکات، چونکە ئەم جۆرە جووینەوە و لاساییە دووبارەبوونەوەیەکی ئەبستراکتە و دوورە لە ڕەهەندی ئەفراندن و داهێنان و جوانیناسی دەق و دەربڕینی شیعری ، لە بەرانبەردا دووبارە کردنەوە بۆ هاوسەنگی تەکنیکی شیعری و دەربڕین داهێنان و ئەفراندن و جوانیناسی مەعریفی ئەزموونی هەست دەخولقێنێ بە تایبەتی ئەگەر دووبارە کردنەوی هێما و وێنە بەشەکییەکان و وشەکان لە جووڵە و خولانەوەدا بێت بە دەوری هێما گشتییەکە، کە میحوەری دەقەکەیە. شاعیر لە وتەکانی بەردەوام دەبێ دەڵێ : (دووبارە کردنەوە هەمیشە جوانیی شێوەی نوێ دەڕژێنیتە ناو واقیعی نووسین و جوانبەخشی …. لە دووبارەکردنەوەی جوانیەکاندا دووبارەکەرەوە ڕوانینێکی تراژیدی لەبارەی ژیان لاپەیدا نابێت بۆ

کارکردن، چونکە بە تەنیا چاوگەی جوانییەکان مشتومڕ دەکاتەوە و کاری بەرهەمهێنانەوەی کولتووری جوانی لەناو کولتووری جوانی بەجێدەهێڵێ، هەروەها دووبارەکردنەوەی وشەش هێزێکی دیکە دەبەخشێت ، بە جۆرێك لە ناخێا پێ دەگاتەوە و دەردەپەڕێتەوە، وا دەزانی ئەم وشەیە سەرسوڕمانێکی دیکە ئاشکرا دەکات و دەیهێنێتە بوون و پانتایی کارتێکردن.

وشە لە شیعردا وزەی دەبینرێت نەك قەوارە ( )، ئەمەش ئەوەمان بۆ دەسەلمێنێ کە دووبارەکردنەوەی هێما، یان وشەی هێما بۆ کراو لای شاعیر وزەیەکی ڕاستەقینەی هەیە و بزوێنەری پەیوەندی هێمای وێنە و ناوەرۆکی شیعرییە و بەرهەمهێنەری بەش و پێکهاتەی سەرەکی کولتوور و فەرهەنگە، هەروەها بەشیکە لە سەلمێنەری ئەندازیی هاوکێشەی دەق بۆ هاوسەنگی شێوازی دەربڕینی هێما و وێنە بەشەکییەکان. سەرەڕای داڕشتنی لۆژیکی ئەزموونی هەست و سایکۆلۆژیای ئەزموون، زەمینەیەکی شیکاری دەخولقێنی و توانستی فیزیکی و جووڵەیی واتا و مانای شیعری و جوانیناسیەکی مشتومڕ و پوخت بەرهەمدەهێنێتەوە.
ئەوەی جێگای سەرنجە شاعیر بە لێزانی و کارامەیی تەکنیکی دووبارەکردنەوەی وشە و وێنە و هێمای بەکارهێناوە و لە دەقە شیعرییەکانی بەکاری خستووە وەك بەشێك لە ئێستێتیکای دەربڕین، نووسین کاریگەری ئەزموونی هەستی سایکۆلۆژیای خودی دەربڕ جا ئەم دووبارەکردنەوە هەر شێوەیەك بێت لە شێوەکانی دووبارەکردنەوە ، چونکە (دووبارەکاری شیعری بنەماییەکی سەرەکی بنیادی هێنراوەکانی سەباح ڕەنجدەرە و کەوا بە هێنیار – شاعیرێکی نوێخواز لە بواری زمانی شیعریدا ناسراوە( )). ئەوەش تێڕوانینێکی ڕەخنەگرانەی ڕاست و دروستە بۆ لێکۆڵینەوە و لێکدانەوەی هونەری دووبارەکردنەوە لە دەقەکانی ڕەنجدەردا، دەقەکانی ڕەنجدەر بنادێکی ئەندازەیی و فەزایەکی نەرم و پەلکەزێڕینەییان هەیە.

پوختەی باس:

1- هێما میکانیزمێکی هەستیی سەنگین و بەهادارە، وەك ئاماژەیەك بۆ شتگەلێکی مانایی، کە ناچێتە ژێر هەستەوەرەکان، ئەو سەنگ و بەهایەشی بەندە بە ڕووگەکانی لێکچواندنی دووشت. یەکەم: ئەندێشەی هێماگەر هەست پێکردووە. دووەم: هەست پێکردووە.
2- شاعیر لە نواندنە هێماگەرییەکەیدا کەناڵێك دەکاتەوە لە نێوان هەست و نەستدا. لەگەڵ یەك ئاوێتە و تێکەڵیان دەکات، چونکە پشکۆی ڕووگەکانی فیکر و هەست لەنێو جۆشی بێسەیەکدا نقووم دەبن، لێرەدا هێما پەیوەندی لەگەڵ جیهانی خەونی نائاگایی و ئەوانەی لە بازنەی

خەوندا خولدەخێنەوە. وەك وڕێنە و هەلوەسە، بەڵكو هێمای كێكەرەوەی نێوان هەست و نەست و نهێنییە قووڵ و نادیارەكانە، وەك دیارە هەندێك جار ئاڵۆز و دژیەكن.

3- ئەو كێشمەكێشانەی شاعیر لە نێوان ڕەهەندەكانی ستراكتۆری هێماگەرایی و هێماكان دایناوە و دایمەزراندووە بە زاڵبوونی ڕۆشنی و بریقەداری بیركردنەوە دەناسرێت، كە لە فەزا و ڕەهەندی هەستیەوە دەدرەوشێتەوە، بەڵام بە هەمان شێوە مەودا و قووڵی نەستیشی بەسەردا دەڕژێ، لە شێوازی چەند دەستەواژەییەكدا قووڵی ناخ و خودیی شاعیر فرەوانتر دەكات.

4- ستراكتۆری هێما لە لای شاعیر لەسەر پەیوەندی تایبەت بنیاتنراوە. لە نێوان هەندێك ڕواڵەت و دیاردەی هەست پێكراو و تەوژمی بیر و ڕوانینی خودی لە دواوییەتی و لە دەرەوەی چوارچێوەی دەقەكەدا دەڕووخێ و دادەڕمێ. چونكە شاعیر بە هێزی خەمڵاندن دەگاتە دامەزراندنی ئەم ستراكتۆرە هێماییە لە دووتوێی هەڵوێستێكی دیاریكراوی هەستیدا.

5- لە دەقەكەدا، هێما و وێنە بەشەكییەكان لە تاكە وشەیەكەوە تا واتا و دەستەواژەی هێمایی و وێنەی بەشەكی هێمایی كە ئاماژەیان پێكراوە ئامرازن بۆ پرۆسێسێكی میحوەری چەقگرتووی مەعریفی، یان هێمایەكی گشتین، یان بیرۆكەی سەرەكین بۆ ژیاندۆستی بە پێی ڕێسا و یاسا خودییەكانی شاعیر، لە چوارچیوەی ململانێی لۆژیكی نێـَوان چاكەكاری و خراپەكاریدا.

6- شاعیر ئامانجی لە دووبارە بەكارهێنانەوەی هێماكان بریتییە لە چێژ بەخشین و هونەری بەرز و خستنەڕووی بیرۆكەی گۆڕان. واتا: بە گوێرەی پانتایی دەقەكە و هاوسەنگكردنی ئەم بوارانە و ئاوێتەكردنیان بە تیۆری ئەندازەی ئێستێتیكای ئەزموون و هەڵوەستە و ڕوانین و وجودی فیكری قووڵ لە لایەك و تێڕامانی تەكتیكی هێمایی واتا و دەلالەتی هێمایی وێنە و دەربڕینی شیعری و سایكۆلۆژیای هاوسەنگی لە لایەكی تر.

ئەیلوولی 2017 هەولێر

سەرچاوەكان:

سەرچاوەكان بە زمانی عەرەبی:

1- خالده سعید ، حركیه الإبداع دار العوده – بیروت ، لبنان ، الگبعه الپانیه ، 1982.
2- روز غریب ، تمهید فی النقد الحدیپ ، دار المكشوف – بیروت ، لبنان ، الگبعه الاولی – 1971.
3- عاگف جوده نصر (الدكتور) ، الرمز الشعری عند الصوفیه ، دار

الأندلس – بيروت ، لبنان ، الگبعه الپالپه – 1983.
4- عدنان حسين قاسم (الدكتور) ، التصوير الشعرى ، رؤيه نقديه لبلاغتنا العربيه ، الدار العربيه للنشر و التوزيع – مصر ،.2000
5- محمد على كندى ، الرمز و القناع فى الشعر العربى الحديپ (السياب و نازك و البياتى) ، دار الكتاب الجديد المتحده – بيروت ، لبنان ، الگبعه الأولى – 2003.
6- مصگفى ناصف (الدكتور) ، الصوره الأدبيه ، دار الأندلس – بيروت ، لبنان ، دون الإشاره إلى سنه الگبع.
7- نازك الملائكه ، قچايا الشعر المعاصر ، دار العلم للملايين – بيروت ، لبنان ، الگبعه الرابعه عشره ،2007.

سەرچاوەکانی بە زمانی کوردی:
1- حەکیم مەلا ساڵح، زمان و بیرکردنەوەی شیعری، چاپخانەی ڕۆشنبیری – هەولێر، چاپی یەکەم، 2016.
2- سەباح ڕەنجدەر، حەزدەکەم ئەوەندە بژیم، چاپخانەی ڕۆشنبیری _ هەولێر، چاپی یەکەم، 2015.
3- سەباح ڕەنجدەر، سەد و یەکشەوە، چاپخانەی دەزگای ئاراس – هەولێر، چاپی یەکەم، 2008.

گۆقارەکان بە زمانی کوردی:
1- گۆقاری 23، گۆقارێکی ئەدەبی. هزری. ڕەخنەییە، ژمارە (8)، هاوینی – 2012، چاپخانە ڕۆژهەڵات – هەولێر .
2- گۆقاری هەڵمەت، گۆقارێکی تایبەتە بە شیعر، ژمارە (6)، بە بێ دیاریکردنی ساڵ و شوێنی چاپ.
3- گۆقاری هەنار، گۆقارێکی ئەدەبیی، هونەریی، ڕووناکبیرییە، ژمارە (77)، پووشپەڕ – 2712 ، یۆنیۆ – 2012، بەڕێوەبەرێتی چاپ و بڵاوکردنەوەی سلێمانی.

سەروەر حەسەن محەمەد
ماستەر لە ڕەخنەی ئەدەبی عەرەبی هاوچەرخ
هەولێر- ژمارەی مۆبیل : 07504613632
sarwarhassan09@gmail.com

-________

– محمد علي الكندي ، الرمز و القناع في الشعر العربى الحديث ، ص:51.
– خالدة سعيد ، حركية الإبداع ، ص :125.
– عدنان حسين قاسم ، التصوير الشعري رؤية نقدية لبلاغتنا العربية ، ص:.167

4- روز غريب ، تمهيد في النقد الأدبى الحديث ، ص:228.
– مصطفى ناصف ، الصورة الأدبية ، ص:157.
– الدكتور عاطف جودة نصر ، الرمز الشعرى عند الصوفية ، ص:23.
– عدنان حسين قاسم ، التصوير الشعرى رؤية نقدية لبلاغتنا العربية ، ص:167.
– الدكتور عاطف جودة نصر ، الرمز الشعرى عند الصوفية ، ص: 391.
– سةباح رِةنجدةر ، حةزدةكةم ئةوةندة بذيم ، لا:11.
– هةمان سةرضاوة، لا:6.
– ئارام سديق ، لة طةمةى زمانةوة بؤ طةمةى تةكنيك خويَندنةوةيةك بؤ كتيَبى (حةزدةكةم ئةوةند بذيم) ى سةباح رِةنجدةر ، طؤظارى هةلَمةت ، ذمارة (6) ، بة بىَ سالَى ضاث ، لا: 45.
سةباح رِةنجدةر ، حةزدةكةم ئةوةندة بذيم ، لا: 12.
– سةباح رِةتجدةر ، حةزدةكةم ئةوةندة بذيم ، لا:12.
– حةكيم مةلا سالَح ، زمان و بيركردمةوةى شيعرى ، لا:8.
– سةباح رِةنجدةر ، حةزدةكةم ئةوةندة بذيم ، لا : 12 – 23.
– سةباح رِةنجدةر ، حةزدةكةم ئةوةندة بذيم ، لا:13.
– ئةحمةدى مةلا ، باجى جيا نووسين ، ئةزموونى سةباح رِةنجدةر ، طؤظارى 23 ، ذمارة (8) هاوينى (2012) ، لا : 7.
– ئارام سديق ، لة طةمةى زمانةوة بؤ كتيَبى (حةزدةكةم ئةوةندة بذيم) ى سةباح رِةنجدةر ، طؤظارى هةلَمةت ، ذمارة (6) ، لا : 47.
– سةباح رِةنجدةر ، حةزدةكةم ئةوةندة بذيم ، لا : 14.
– سةباح رِةنجدةر ، حةزدةكةم ئةوةندة بذيم ، لا : 14.
– سةباح رِةنجدةر ، حةزدةكةم ئةوةندة بذيم ، لا : 7-8 .
– هةمان سةرضاوة ، لا : 14- 15 .
– سةباح رِةنجدةر ، حةزدةكةم ئةوةندة بذيم ، لا : 15.
– عدنان حسين قاسم ، التصوير الشعرى ، رؤية نقدية لبلاغتنا العربية ، ص :192.
– سةباح رِةنجدةر ، حةزدةكةم ئةوةندة بذيم ، لا : 16.
– سةباح رِةنجدةر ، حةزدةكةم ئةوةند بذيم ، لا :8 – 9 .
– نازك الملائكة ، قضايا الشعر المعاصر ، ص: 277.
– سةباح رِةنجدةر ، سةد و يةكشةوة ، لا : 6 .
– هةمان سةرضاوة ، لا : 6-7 .
– د. عادل طةرميانى ، تةكنيكى دووبارةكردنةوة لة هؤنراوةكانى سةباح رِةنجدةر (ليَكؤلَينةوةيةكى شيكار رِةخنةيية)، بةشى دووةم ، طؤظارى هةنار ، ذمارة (77) ، سالَى حةوتةم ، يؤنيؤى 2012، لا : 29.

بیست و شەشەمین یاد و ڕێزنان لە تێکۆشانی یەکێک لە هونەرمەندانی کاروانی بەرەو جیهانێکی ناچینایەتی (کاروان عوسمان)

هەژێن
٣٠ی سەپتەمبەری ٢٠١٧.....

بەرایی، ئەوەی کە لێرەدا من دەخوازم بیڵێم و دەریبڕم، بەس هەستی کەسیی خۆم و داکۆکیکردنە لە قوربانییەکی سیناریۆ ڕامیارییەکانی دیکتاتۆریی و بەرەهەستکارە چەکدارەکانی، داکۆکیکردنە لە کاروان ئوسمان و هاوڕێکانی، بە دیاریکراوی کاروان ئوسمان چ وەك کەسێتی تایبەت و چ وەک هونەرمەند. دەکرێت من هەڵەبم و هەر کەس ئازادە ئەم هەوڵەی من چۆن دەخوێنتەوە، بەڵام من ناتوانم خۆم گێلبکەم و گوێ لە هەست و هاوارەکانی ناخی خۆم نەگرم، کە کاروانەکان پێکرا من بە دەنگهەڵبڕین بانگەوازدەکەن. پێویستە ئەوەش بڵێم، کە من کاروان ئوسمان وەک کەسێک لە نزیکەوە ناناسم و هیچ نزیکایەتییەکی خێزانی لەنێوان من و ئەو نەبووە و تاکو ئێستاش هیچ پەیوەندییەك لەنێوان من و ئەندامانی خێزانەکەی ئەو نەبووە و نییە، ئەوەی بە کاروان و هاوڕێکانی ئەنجامیدەدەم، ئەرکێکی ویژدانی و مرۆیی سەر شانی منە بە هەر قوربانییەکی دیکەی دەستی بەعس و بزووتنەوەی چەکداری و جەنگ.

ئەی هاوئامانج و هاوچین و هاودەری منی بە زیندوویی هەڵەاو بە زیاتر چێشتنی خەمی مەرگی ئازیزانی وەک تۆ و دیتنی زیاتری دیمەنی ورد و خاشبوونی ئێسک و پرووسکی نەداران و بێدەسەڵاتانی جیهان، ئەی ئەو کەسەی کە تاکو ئێستاش پاش بیست و شەش (٢٦) ساڵ، هێشتا خەت و ئەندامانی خێزانەکەت و ئازیزان و هونەر و هزری ئازادیخوازانە و یەکسانیخوازانە و دادپەروەریخوازانە و خیاڵ و

خەونبینت بە کۆمەڵەی ناچینایەتی، بەردەوام باجی تاوان و تۆمەتێک دەدەن، کە ڕۆژگارە ڕەشەکان و دەستە شاردراوەکانی (ئەو دیوی چیا) زەمینەسازی بوون و ئامانجی ئاوا سیناریۆیەک بەس تەنیا دەست و پەنجەی هونەریی تۆ نەبوون، بەڵکو هەر ئاوا ئامانجی لێدان بوو لەو ڕێبازە هونەرییەش بوو؛ کە تۆ تازە خەریکبووی دەتهێنایە نێو کۆمەڵەی کوردان. ئاوا تاوان و تۆمەتێک بۆ ناشیرینکردنی تێکۆشان و جیهانێک بوون، کە تۆی بێباوک؛ کە تۆی هەژار؛ کە تۆی کرێچی؛ کە تۆی ئەویندار؛ کە تۆی هونەرمەند؛ کە تۆی ئازادیخواز؛ کە تۆی خەمخۆری منداڵانی ڕووتەڵە و برسی جیهان؛ کە تۆی شەیدای پیاسەی کاتی خۆنیشتنی کەناری دەریا لەتەک دڵدارەکەت؛ کە تۆی هاندەر و بانگەوازکەری یاخیبوون و گۆرانیگوتنی منداڵان بۆ ئازادی لەسەر شانەی شەقامی شارەکان و بەری ڕوبار؛ کە تۆی پەیامدەری دونیای ناچینایەتی؛ دونیایەک بەبێ خاوەنکار و سەروەر؛ بەبێ سەرۆکی خێڵ و سەرۆکی پارتیی و سەرۆکی وڵات و بەبێ جەنەڕاڵ؛ دونیایەک کە هەمووان لەوێدا تەنیا مرۆڤن و بەس، بەبێ ئاوەڵناوە ئایینی و ئێتنیی و ڕەگەزیی و نەژادی و شوناسە دەستکردە ڕامیارییەکان، مرۆڤایەتی بەرەو لووتکەی ڕۆشنبیری و کولتوورێکی بەرزی مرۆیی دەبات، تەنیا حەز و ئارەزوو و داخوازییە هاوبەشەکانیان کۆیاندەکاتەوە و کۆمەڵە پێکهاتەیەکی ئارەزوومەندانە دەبێت و “سەر سەریشمان تاکو چاوبڕکا، بێجگە لە ئاسمان هیچی دیکە نییە”.

ئەم ڕۆژ و ئەم ساڵ وەک بیست و پێنج ساڵی ڕابوردوو لە هەر شوێنێکی دونیا بم و تاکو دەمێنم، بۆ ئامانجەکانی تۆ کڕنووشدەبەم و سەری ڕێز و ستایش بۆ خەت و هونەر و هەڵوێستە ئازادیخوازییەکانی تۆ دادەنەوێم و بە هەموو ئەوانەش کە لە دەمی دەسەڵات و قەرەباخییەوە بڕیاردەدەن و ئەوانەی لەنێو بڕیاری دادگە و لێکۆڵەرانی بەعسی بە ڕاستییەکان دەگۆڕن، بە دەنگی بەرز دەڵێم خۆزگە هاوڕێ کوژراوەکەی تۆ، ئازیز و قوربانی نەخشەی ڕامیاران (موحەمەد خۆرشید) برای من و باوکی من بووایە، تاکو بە هەموو دەمهڕاشەکانی بازاری نەزمی چینایەتی بڵێم و نیشانبدەم، سەرباری هەموو تۆمەتەکان و هەموو گومانەکان و هەموو هەوڵە ڕامیارییەکان بە بەعسیانە دادگاییکردنەوەی هەر سات و هەر ڕۆژە و هەر ساڵەی ئەوە (کاروان ئوسمان) و (ئیسماعیل سەکران)، لێرەوە هاوارمدەکرد (کاروان ئوسمان) باجی بیرکردنەوە و هەڵوێست و هونەرە یاخییەکەی خۆی داوە و بێجگە لەوە هیچ شتێک نییە، مرۆڤێکی ئاوا بەرز بکاتە بکوژی یەکێک لە هاوڕێ و هاوبیر و هاوکار و خۆشەویسترین هاوڕێی خۆی، کەسێک (موحەمەد خۆرشید)، کە تەنیا کاروان ئوسمان و ئیسماعیل

سەکران و گیتار و هونەرە شۆڕشگێڕییەکەی ئەوان دەکاتە هاوڕێ و هاودەمی خۆی.

من نازانم، ئەو هەڵبەستە|هۆنراوەی خوارەوە هی چ نووسەرێکی بوێر و شۆڕشگێڕ و بە ویژدان و خۆهوشیارە، بەڵام بە سروودکردن و چڕینی ئەو هەڵبەستە لەو ڕۆژگارەدا کە [نا]گوتنێک بەس بوو بە لەسێدارەدان و تاوانبارکردنی هەر عێراقییەک. ئەودەم بەپێچەوانەی ئەو هونەرمەندانەی کە دوا ئومێدی خۆیان بە لوولەی چەکە هەڵهاتووەکان گرێدابوو بۆ (هێ برای کاروانچی) و (هێ کاکی پێشمەرگە) چەکدارە ئاشبەتاڵکردووەکان بە بردن لەتەک خۆیان بانگدەکەن. ڕێک ئا لەو کاتەدا (کاروان ئوسمان) و هاوڕێکانی (ئیسماعیل سەکران) و (موحەمەد خۆرشید) و …تد کۆمەڵێک سروود و گۆرانی ئامادەدەکەن و سروودی (بهێنە پێش چاو، سەر سەریشمان بێجگە لە ئاسمان هیچی دیکە نەبێت)، کە (ئەلف تاکو یا) دژایەتکردن و هاندانە بە بەرەنگاریکردنی کردەوەکانی بەعس و سیستەمی داگیرکاری و بانگدانە بە ماف و ئازادییە سرووشتییەکانی مرۆڤ و هەڵکردنی ئاڵای ئازادی و یەکسانی و دادپەروەریی و خۆشەویستییە لە ڕۆژگارێکدا، کە کیمیاباران و ئەنفال جوتیاران و گوندنشینان قڕدەکەن و بزووتنەوەی چەکداری وەک پێشینە مێژووییەکەی بەرەو باوان ڕەودەکات و ئا لەو کاتەدا بەداخەوە بە سیناریۆیەک مۆزیکژەنی ئازادخواز (موحەمەد خۆرشید) دەکوژرێت و هاوڕێ و هاوبیرەکانی (کاروان و ئیسماعیل) بە تۆمەتی کوشتنی ئەو تاوانباردەکرێن و بە سێدارە سزاوادەکرێن، بکوژ وەک بەرزەکی بابان دەردەچێت و تاجی کوردایەتی لەسەر دەنرێت و بە وجەرە "بە بەردەک چەلەکە ئازادیخوازەکان دەکوژرێن*"، بەداخەوە ئەو کات و ئێستاش هەر ئاوا، نەک هەر هەڵوێست و بیرکردنەوە و ئامانجی کاروان و ئیسماعل بەو تۆمەتە لەبیربردرانەوە، بەڵکو ئامانج و هەڵوێست و بیرکردنەوەی ئازادیخوازانەی جوانەمەرگی قوربانیکراو (موحەمەد خۆرشید) کەوتە ژێر تەپوتۆزی ئەو ڕۆژگارە تاریکە، کە ئەویش هاوبیر و هاوئامانج و هاوخەونی (کاروان ئوسمان) و (ئیسماعیل سەکران) بوو و بەشداری کارەکانی ئەوان بووە**.

لێرەدا ناچمە سەر وردەکاریی دیتن و بۆچوون و هەستی من، بەداخەوە بەو جۆرەی کە بە خۆم و کاروان ئوسمان و موحەمەد خۆرشید و ئیسماعیل سەکران و خوێنەران بەڵێنمدابوو، کە ئەم ساڵە بە ئەم ڕۆژە بابەتێکی شیکاریی ئامادەبکەم، نەمتوانی و لەبەرئەوە داخوازیی بەخشین دەکەم، چونکە گرفتاری دوو هەفتەی ڕابوردوو و ئازاری دەست

و پەنجەکانم و هەندێک کاتگیریی چاوەڕوانەکراو لە ئەنجامدانی بەڵێنەکەم دوایخستم. بەڵام بەدڵنیاییەوە هەر ئەو بەڵێنە ئەنجامدەدەم و وەک ئەرکی سەرشانم و وەفاداریی خۆمم بۆ کاروان ئوسمان و هاوڕێکانی کە پێشەنگ و تەنیا تیپی موزیکی و هونەرمەندانەکی شۆڕشگێڕی هزر سۆشیالیستیی کوردی-زمانی ئەو ڕۆژگارە بوون و تەنیا کەسنێک بوون، کە ڕەخنەریان لە ئاشبەتاڵەی بەرەی کوردایەتی هەبوو و گۆرانی و سروودەکانی کاروان ئوسمان [نموونەیە ئەو سروودەی خوارەوە]، هەم ڕەخنەبوون لەوانەی پێش پاسدار دەکەون و هەڵەبجە دەکەنەن بەرەی جەنگی عیراق-ئێران و خەڵکی قەرەداخ و گەرمیان و دەشتی هەولێر و بادینان دەخەنە بەردەم تەڵەی ئەنفال و بەخششیان وەک بەرزەکی بانان و لە شێوەی ئاشبەتاڵەکەی ساڵی ١٩٧٥ بەرەو ئوردووگەکانی ئێران و تورکیە و سوریە هەڵدەن و خوێنی پێنج هەزار هەڵەبجەیی و نزیکەی سەد و هەشتا (١٨٠) هەزار گوندنشین و جوتیاری ئەنفالەکراو دەکەنە سەرمایەی ڕامیاریی و ئامرازی کۆکردنەوەی ملیۆنان دۆلار بەناوی کۆمەک بۆ ئاوارەکانی هەڵەبجە و گەرمیان و بادینان …تد

کاتێک هەڵەبجە کیمابارانەکرێت، کاتێک گەرمیان و بادینان ئەنفالەکرێن و سەرانی بزووتنەوەی کوردایەتی بەرەو هەندەران ڕەودەکەن، کاتێک شەقامەکانی شاران دەبێنە شانۆی نمایشی ئەنفالکرانی جوتیاران و گوندنشینان و چەکی نائومێدی گشت سەردەمە تاریکەکان لەسەر سنگی خەڵکی نەدار و بێدەسەڵات دەچەقێت، لەو کاتەدا کاروان و هاوڕێکانی خەڵک و هونەرمەندان بۆ بەرەنگاریکردن و هەڵبژاردنی ئەڵتەرناتیفی گونجاوتر و شۆڕشگێڕانەتر بانگەوازدەکەن:

خوێن لە چاوی ماتی شەوا [١]
لە شەقامی چۆڵی خەوا [٢]
خوێن لە لاشەی شەهیدەکان [٣]
خوێن لە پێستەی ڕەشەباکان [٤]
مارتان نەکوشت [٥]
کاتێ بەردتان لە دەستا بوو
ماریش پێپەی لەسەر بەردی ئاشپەستە بوو [٦]
بۆ نەتانکوشت

* * * * *

لوولەی تفەنگی چەوساوان

ڕاستیڕێیەکیش هەڵناکا [٧]
ئەی ئەوانەی کە دڵتان [٨]
ئەوەندە خۆی خواردەوە
هەتاکو کرمی هەڵهێنا [٩]
هەر نەتاندی شەوی ڕەشی هەڵەبجەمان
چ خۆرشیدێکی داهێنا [١٠]

* * * * *

لـە شارەکان، بەری ڕوبار
بەردی شانۆی گەمارۆیە [١١]
هەموو مناڵانی برسی
فێربوون کە گۆڕانی بڵێن [١٢]
بەڵام کوانێ دەست و پەنجەی هونەرییتان [١٣]
لـە کاتێکا لوولەی تفەنگ ڕاستی ڕێیەکیش هەڵناکا [١٤]

---

* سیناریۆی کوشتنی جوانەمەرگ (موحەمەد خۆرشید) و تاوانبارکردنی هاوڕێکانی خۆی (کاروان ئوسمان) و (ئیسماعیل سەکران) لـە هەمان سیناریۆی کوشتنی نووسەری تورکی-زمان (سەباحەدین عەلی) دەچێت، بە کەمێک دەستکارییەوە و دەشکرێت لـەو سیناریۆیە کەڵکوەرگیرا بێت؛ [نووسەری بەناوبانگ (سەباحەدین عەلی) کە بەرهەڵستکارێکی ئیمپراتۆریی ئوسمانییەکان بوو، بە فێڵ و تەڵەکە لـەسەر سنووری بولگاریا لـە کاتی هەڵهاتنی، ئەویان کوشت. ئەوەندە (سەباحەدین عەلی) خرایە ژێر فشاری دەروونی و فیزکی ئەوەندە، تاکو دوا جار ناچاربوو، کە بەرەو هەندەران ڕابکات و ئەو کات لـەسەر سنووری تورکیە- بولگاریا بەدەستی یەکێک لـە بەکرێگیراوانی دەوڵەت ئەو کوژرا و پیلانگێڕان، بەسەرهاتی کوشتنی (سەباحەدین عەلی) ئاوا نیشاندەدەن، کەسێک ئەوی کوشتووە، کە هاوڕێ و هاوگەشتی ئەو بووە و لـ□ بەر چاوبڕینە پارەیەکەی ئەوی کوشتووە!

[١] کوژرانی سەدان هەزار هەزاران کەس بە کیمیاران و ئەنفال

[٢] بێدەنگیی ناچارییانەی شەقامی شارەکان بە هۆی سەرکەوتگەریی ئەو سەردەمە

[٣] کوشتنی خەڵک

[٤] کیمیاباران و ئەنفال وەک پەیامی بەعس بۆ خەڵکی ئازادیخواز

[٥] مار ئاماژەیە بۆ دەوڵەتی عیراق و فەرمانداریی بەعس

[٦] گیرۆدەبوون و تێکشکانی فەرمانداریی بەعس لە ساڵ و مانگەکانی کۆتایی جەنگی عیراق ئێران

[٧] ئاماژەیە بۆ بەرەنگاری ڕزگاریخوازانەی خەڵک لە شێوەی بزووتنەوەی چەکداری و بە شێوازێکی تێکشکاو و نیگەتیقی دەبینێت و هیچ ئومێدێک لە ئەو بەدیناکرێت

[٨] ئاماژەیە بۆ کەسانی ئازادیخواز

[٩] نائومێدی و کوژران و زیندەبەچاڵ بوون لە بیابان

[١٠] دەنگدانەوەی کیمیابارانی هەڵەبجە و دەرکەوتنی فاشیزمی دەوڵەت و دیکتاتۆریی بەعس و سەدام حوسەین

[١١] تێپەڕبوونی کاروانی ئەنفاڵکراوان ب□ نێو شاری کەرکووک

[١٢] منداڵانی برسی هوشیاربوونەتەوە و هوشیاریی چینایەتی سەریهەڵداوە

[١٣] ڕەخنە لە بێدەنگی هونەرمەندان و نووسەران و بانگەواز بۆ شێوازێکی دیکەی تێکۆشان ل□ نێوەندی شارەکان

[١٤] تێکشکانی بەرەنگاریی گوندەکان و ئاشبەتاڵی بزووتنەوەی چەکداری و زیانبەخشیی بزووتنەوەی چەکداری

** زانستکاران بە ئاوا سەرەنجامێک گ□یشتوون، کە دەنگ ل□ نێو چینەکانی هەوا دەمێنێتەوە و هەرگیز وننابێت، خۆزگە کاتی کوشتنی ئازیز و جوانەمەرگ (موحەمەد خۆرشید) و لەسێدارەکانی (کاروان ئوسمان) و (ئیسماعیل سەکران) و ئێستا مر□قایەتی بەو تەکنۆلۆجی و توانایە بگەشتایە، کە دەنگەکانی ئەو ڕوداوانە بگێڕدرێنەوە و بکرێنە بەڵگەی شکارکردنی تاوانەکە، تاکو ڕاستی و درد□یی زۆربەی تاوانە بێ ئەژمارەکانی ئەم سەردەمە پڕ دڕندایەتییە دەربکەوتایە.

بۆ گوێڕاگرتن لەو سروودەی سەرەوە بە دەنگی هونەرمەندی جوانەمەرگ (کاروان عوسمان)، لەسەر ئەو لینکەی خوارەوە کرت□ بکە
http://www.dengekan.com/karwan/gorani/xor_le_chawi_mati_shewa.mp3

دیدێکی ڕەخنەیی بۆ کتێبی_ کورد لە دیدی سوێدییەکانەوە … سەدیق سەعید ڕواندزی

زۆرجار ڕێککەوتووە، ناونیشانی وتارێك یاخود کتێبێك، سەرنجمان ڕادەکێشێتو لەو ڕوانگەیەشەوە، دەچینە نێوکتێبەکەو دەیخوێنینەوە. لە هەندێ کاتدا، ناونیشانەکان جوانو واتادارنو لە هەندێ کاتیشدا، ناونیشانێکی سادەو ئاسایین. بەڵام ئەوەی لێرەدا گرنگە ئەوەیە، کە ناویشان، کلیلی کردنەوەی هەر دەقێکەوسەرەتاو دەسپێکی گرنگو سەرنج ڕاکێشە، بۆ ئەوەی خوێنەر کتێبەکە بخوێنێتەوە. زۆرجار ڕووبەڕووی ناونیشانی وادەبینەوە، کە خوێنەر سەرسام دەکاتو حەزدەکات لە زووترین کات کتێبەکە بخوێنێتەوە. کاتێکیش دەست بە خوێنەوە دەکەین، دەبینین کتێبەکە لە ئاست ئەو ناونیشانە گەورەیە نییە کە بۆی دانراوە. ناوەڕۆکێکی سادەو ساکاری هەیە. کورد لە دیدی سوێدییەکانەوە، ناونیشانی کتێبێکە، کە کاوە ئەمین ئامادەی کردووەو ناوەندی توێژینەوەی مێژوویی جەمیل ڕۆژبەیانی لەوماوانەی ڕابردوودا،چاپی کردووە. خوێنەر کەئەوناونیشانە دەبینێت، بیری بۆ ئەوە دەچێت کە ئەو کتێبە، لێکۆڵینەوەیەکی سیاسیو سۆسیۆلۆژیو فەرهەنگییە، کە تیایدا سوێدییەکان لە بارەی کوردەوە نووسیویانە. یاخود دیدی فیکریو ڕەخنەییو کلتووری سوێدییەکانە بۆ جالیەی کوردوئاوێتەبوونی تاکی کوردییە، وەك تاکێکی ڕۆژهەڵاتی لە گەڵ کلتووری وڵاتێکی خۆرئاوادا.

کەچی کە کتێبەکە دەخوێنینەوە، دەبینین بە پێچەوانەوەیە. ناوەڕۆکی ئەو کتێبە، زنجیرە چاوپێکەوتنێکە لەگەڵ چەند کەسایەتییەکی سیاسیو ئەکادیمیو حزبیوئایینی، کە دۆستی کوردنو نووسەر لە میانەی چاوپێکەوتنیاندا، لەو کتێبەدا کۆی کردوونەتەوە. ئەوەی جێگەی سەرەنجە،بە شێکی زۆری وەڵامی ئەو کەسایەتییانەو هەڵسەنگاندیان بۆ نەتەوەی کورد، وەك گەلێکی بێ دەوڵەت، هیچ پەیوەندییان بە ئێستای ئەزموونی کوردیو دۆخی سیاسیو کارگێڕیو ئابووریانەی هەرێمی کوردستانەوە نییە. بەڵکو زۆربەیان پەیوەندییان بە ڕووداوەکانی ساڵانی شەستو شۆڕشی ئەیلولو

کارەساتەکانی گەلی کوردەوە هەیە، لە هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا.

نازانم ئەو وەڵامو پرسیارانە، چ پەیوەندییان بەخوێنەری کوردو تاکی کوردەوە هەیە لە ئێستادا؟ ئەگەر خوێنەرێکی کورد مەبەستی بێت لە بارەی ش□شی ئەیلولەوە زانیاریی هەبێت، پێویست بەوە ناکات لە دەمی بەساڵاچووێکی سوێدییەوە بیزانێت.چونکە ئەوەندە سەرچاوە هەیە، لە بارەی ڕووداوەکانی ئەو سەردەمە، کە خوێنەری کورد بە ئاسانی دەتوانێ ل□ک□ینەوەیان لەبارەوە بکات. هەر بۆنموونە:دووبەرگ لە کتێبەکەی مام جەلال، گێڕانەوەی مێژووی نزیکەی هەفتا ساڵی سەدەی ڕابردووە. خۆشی وەك سیاسیەك لە نێو ڕووداوەکان دابووە. لەلایەکی ترەوە،ئامادەکاری کتێبەکە، هەندێك پرسیاری ئاراستەی ئەو کەسایەتییانە کردووە، کە هیچ پەیوەندییان بەکوردو دیدی سوێدییەکانەوە بۆ کورد نییە.بۆنموونە پرسیاری ئەوەیان لێدەکات، ژنەکەت ناوی چی بوو؟ کەی یەکترتان ناسی؟ بە خۆشەویستی بوو ؟ زەماوەندەکەتان چۆن بوو؟ یاخود پرسیاری کێشەی فەلەستینو ئسرائیلیان لێدەکات.

یاخود باسی قڕکردنی جووەکان دەکات لە سەر دەستی نازییەکانەوە.نازانم ئەو پرسیارو سادەو نابابەتییانە چ پەیوەندییان بە کوردو خوێنەری کوردەوە هەیە؟ ئەو دیدەسادەو ساکارانە، هیچ بایەخێکیان لە ڕووی سیاسیو کلتوورییەوە بۆ کورد نییە. و□ڕای ئەمەش ئەگەر لەناوەڕۆکی وەڵامەکانی ئەو کەسایەتییانە بڕوانین، دەبینین هەندێکیان زانیارییەکی ئەو تۆیان لە بارەی کوردەوە نییە. بۆنموونە: لە ڵاپەڕە 119دا، ئامادەکاری کتێبەکە دەربارەی ئۆلف پاڵمە پرسیار لە یەکێکیان دەکات، ئەویش لەوەڵامدا دەڵێت:(من خۆم هیچ کاتێك دەربارەی کوردەکان قسەم لەگەڵ پاڵمە نەکردووە). بەهەمان شێوە لەڵاپەڕە 174دا پرسیار لە بارەی ئۆجەلانەوە دەکات. ئەویش لە وەڵامدا دەڵێت:(زۆرشت لەبارەی ئۆجەلانەوە نازانم!). دیسانەوە لە ڵاپەڕە 184دا پرسیار لە بارەی تۆمەت بارکردنی کورد لە کوشتنی ئۆلف پاڵمە دەکات،ئەویش لە وەڵامدا دەڵێت: (نازانم بۆچی کوردیان تۆمەتبارکرد).ئەگەر کەسێك ئاگاداری کێشەی کورد بێت، دەبێ بزانی بۆ ئەو تۆمەتەیان بۆداپاڵ کورد.

لە شوێنێکی دیکەش پرسیار لە یە کێکیان دەکات، ئەویش دەڵێت:(تا ئێستا سەردانی کوردستانم نەکردووە). بێگومان ناونیشانی ئەو کتێبە، زۆر لە ناوەڕۆکەکەی گەورەترە. دیدی سوێدییەکان، مەبەست هەموو گەلی سوێدە. بۆیە دەبوو ئامادەکاری کتێبەکە ناونیشانی(

کورد لە دیدی چەند کەسایەتییەکی سوێدییەوە) بۆ کتێبەکەی دانابا. یاخود نووسەر لە بڕی پرسیارکردن لە بارەی هەندێك بابەتی لاوەکیو سادە، دەیتوانی پرسیاری ئەزموونی حوکمرانیەتی کوردیودیموکراسیەتو دیدی سوێدییەکان بۆ حوکمڕانی کورد بکات. دەیتوانی پرسیاری ئاوێتە بوونی مرۆڤی کورد لە گەڵ گەلی سوێدی بکات. پرسیار لە بارەی بەریەککەوتنی کلتوورەکان بکات. یاخود بۆ بەشێکی زۆری مرۆڤی کورد کە دەچنەخۆر ئاوا، ناتوانن ئەو ئەقڵیەتە ڕۆژهەڵاتییە لە خۆیان دابماڵن، کەلە ڕۆژهەڵاتەوە پێی گۆشکراون.

دەبوو لە بارەی کلتوور، زمان، ناسنامە،ئۆپۆزسیۆنو حوکمڕانیەتی کوردیو چەندین بابەتی دیکەی مێژووییو کلتووری فەرهەنگی، دیدی سوێدییەکانی بۆ کورد شیبکردایەتەوە. نەك پرسیاری ڕووداوێکی ساڵانی شەستییان لێبکات. کە بۆ خوێنەری کورد لە ئێستادا کۆنبوونو بوونەتە بە شێك لە مێژوو، بایەخیان نەماوە.منی خوێنەر کارم بە ژیانی تایبەتیو کەسی ئەو کەسایەتییانە چییە. وێڕای هەموو ئەو سەرنجانەش، کتێبەکە لە ڕووی زمانەوانییو ڕێنووسو هەڵەی چاپ، چەندین کەمو کورتیو هەڵەی تێدایە. وشە هەیە بەچوارجۆری زمانەوانی جیاواز نووسراوە. وەك:(حکومڕانی_حوکومڕانی_ حووکومڕانی_حوکوڕانی).

هاوکات چەندین هەڵەی زمانەوانی دیکەش هەن، کە ئاماژە بە هەندێکیان دەدەین. لا 52 نووسراوە(مەسحین)ڕاستکردنەوە(مەسیحی)لا55نووسراوە(بوخوادی)ڕاستکردنەوە(بەخوای)لا68نووسراوە(شەقڵاوا)ڕاستکردنەوە(شەقڵاوە)لا72نووسراوە(داکێکێی)ڕاستکردنەوە(داکێکی)لا78نووسراوە(حەمدید)ڕاستکردنەوە(حەمید)لا80نووسراوە(وگت)ڕاستکردنەوە(گوت)لا121نوسراوە(بەکارلیێس)ڕاستکردنەوە(بەکالێریێس)لا129 نووسراوە(سەفر)ڕاستکردنەوە(سەفەر)لا148نووسراوە(تەماشی) ڕاستکردنەوە (تەماشای) لا189نووسراوە(تەموز)ڕاستکردنەوە(تەمموز). کە ئەگەر خوێنەران کتێبەکە بخوێننەوە ڕەنگە درك بە زۆر هەڵەی دیکەش بکەن.

پەراوێز/ کورد لە دیدی سوێدییەکانەوە/ ئامادەکردنی کاوە ئەمین_بڵاوکراوەی ناوەندی توێژینەوەی مێژوویی جەمیل ڕۆژبەیانی/ ساڵی 2017.

تەتوان بۆنی وەنەوشە دەکات … دەق: ئیمان ئەلخەتابی

دەق: ئیمان ئەلخەتابی **/ مەغریب
وەرگێڕان: ئەمین بۆتانی/کوردستان…

نۆستالژیا

-1-
دەچمەوە خزمەت درەختی منداڵیی
هەست بە رووشانی قەدەکانی دەکەم
برینۆچکەی چڵ وچرۆکانی دەبینم،
ئای لە رۆح چەند بە سەبرە
بەرگەی ئەو هەموو بایە دەگرێ؛
جۆلانەی منداڵیمان
هەردوو شانەکانتی خوێناوی کردووە ئەی درەخت
دارهەنجیر و زەیتوونیش لەمەدا قوتاریان نەبوو.
بەردبارانی با و میوەکانمان کرد
ئازاری زەیزەفوونمان دا،
هیچمان لە
حیکمەتی رووناکی و سێبەر نەدەزانی،
ئێمە ئەوسا
خەریکی لێکردنەوەی منداڵێتی خۆمان بووین؛
کەچی کات لە نێو لەپماندا سیس هەڵگەڕا و
تەمەنمان
لە چرچ و لۆچەکانی قەدەر
ترسی لێ نیشتووە.

-2-
دەچمەوە خزمەت رووباری منداڵیی،
خۆم بە
یادەوەریە دێرینەکان تەڕ و وەڕ دەکەم و
رۆحی خۆم لە شادومانیی ئاودا هەڵدەکێشم،

ئای لە دەنگی ئاو.. ئای لە سەمای ئاو
ئای لە جوانیی ئاو
هێشتا دڵم بۆ مەرگ دەچێ بە تەڵیی و
حەزم لە جیواربوونە
لە ئامێزی پڕ میهری ئاو.
سووتان؟ تینوێتی؟
وشکهەڵگەڕانی رۆح یان گەرمەسێری دڵ؟
بەرەو لێوارم دەبا
پێی دەڵێم: من وشك بووم
لەسەر رێگای خۆت
بمگەیەنە لای ئاو.

-3-
دەچمەوە خزمەت هەیڤی منداڵیی
بۆ ژماردنی
خاڵەکانی جوانیی سەر گۆنای ئاسمان.
لە دوای هەر چیرۆکێك
گورگی دارستان راومدەنێ،
بەئاگا دێمەوە
کاتێك ئەسپی میرزادە دەمخاتە خوارەوە و
خۆم لەناو نوێندا دەبینمەوە،
بکرێوە ئەی دەرگای ئاسمان
بەر لەوەی فێری گوناه بم؛
خەونە پێچراوەکانی خۆم
بە کاغەزی دیاری
بۆ فریشتەکان دەنێرم و
پێیان دەڵێم: بێزار بووم
بەرزم کەنەوە تاوەکو بفڕم.

-4-
دەچمەوە خزمەت بای منداڵیی،
کۆلارە هەڵدەدەم و
کەشتییە بچووکەکانم دەخەمە نێو ئاو،
مشتی خۆم توند
لە چەپکە لاسارەکانی رۆشنایی وەردێنم و
گلەیی لەو هەورانە دەکەم
رەنگی رۆژەکەمیان هەڵبزڕکاند،

دە ساڕێژبنەوە ئەی زامەكانی ئاسمان
بۆ ئەوەی
خۆم و بینایيم ساماڵ بینەوە،
هێشتا دەستەكانم
بەردیان پێ ماوە بۆ رووبار
ئەژنۆكانیشم با بۆ راكردن،
ئێستاش كراس و كەوا
بۆ بووكەڵە قامیشەكەم دەدرووم و
خەون و خۆزگەكانم
دەخەمە نێو دەغیلەی
تلۆڤە هەنارەكانی زستانەوە.

لەجەنگدا

زەوی
درەختەكانی خۆی ریز كرد و
جەنگیش
بۆردومانی دەستپێكرد.
لە كۆتا جەنگدا
كەس قوتاری نەبوو.
ئەوانەی لە خوێنی خۆیاندا نەخنكان
لە دەریادا بەسەریان هات.
لە جەنگدا
بكوژان لە شێوەی دارودرەخت
خۆیان شاردبۆوە و
نشتیمانیان مینڕێژ كردبوو.
چۆلەكەكان لەم زستانەدا
پەناگەیان دەست نەكەوت
گشت دارستانەكان خوێنیان لێ دەچۆڕا.
لەبەر هەڵاتی جەنگ
هەر بە رێگاوە
بوخچەی خەونەكان و
كلیلەكانی نشتیمانمان لەدەست كەوتە خوارەوە.
لە جەنگدا
گشتمان لەسەرەدا ریز بووین و
وەك هەر تیترواسكێك
لەو چۆڵەوانییە رۆژمان كردەوە.

پۆلیسەکانی سنوور
سەرگوزشتەی پەنابەرانیان نەخوێندەوە و
لە راز و نیازی ئەوانیان نەڕوانی،
ئەو ئاپۆرایە گشتی بەرد و چەون
بۆ داخستنی ڕێڕەوی رووبار بەکەڵك دێن.
جەنگ نشتیمانێکی سەوزی هاڕی و
توورەکەیەکی پڕ لە خۆڵەمێشی دایە دەستمان.
لە جەنگدا زانیمان
دێوەکە لەگەڵماندایە و
لە نێو چیڕۆکەکاندا نەبووە.
لە ڕێگادا بەرەو ئەو سەرزەمینەی
گۆی بەرنەکەوتبێ،
پۆلیسی سنوور ئاگربارانی کردین.
لە ڕێگادا بەرەو نشتیمانێکی نوێ
بە تۆمەتی ئەوەی پارچەی تەقینەوەین
ریگایان نەدایین بچینە ژوورەوە.
چ لە جەنگ و چ لە ئاشتیدا
ئەوانەی دزەیان کرد و
خۆیان گەیاندە وڵاتی بیانی،
لەو بڕوایەدان
کە لە دیوی دواوەی نشتیمان دەژین.

کەوتمە داوی گەردوونەوە

بولێڵی نوتەك
منیش وەك تۆ؛
بوونەوەرەکان لەسەر دەنکە ڕۆشناییەك
لەگەڵما نایبڕنەوە و نایبڕنەوە.
ئەی دەریا
منیش وەك تۆ
لە هەڵەتی تەوژما
شەپۆل ناپاکیی لەگەڵدا کردم.
ئەی خەمباریی
منیش وەك تۆ
بۆ ناسینی ڕۆح
هەور دەکەمە پێوانە.
ئەی شەو

هاوشێوەتم؛
منیش وەك تۆ
خۆم دەسپێرمە خیوەتی چۆڵەوانیی.
ئەی پەپوولە
منیش رێك وەك تۆ وام؛
دوورایی پەڕینەوەکەم
لە نێوان قۆزاخە تا رووناکییە.
ئەی پایز
منیش وەك تۆ
رەشەباکان دەورووژێنم و
رەنگەکان دەشارمەوە.
منیش وەك تۆ
ئەی داربەڕوو
حەزم لەوەیە باڵا بکەم
بەڵام شوێنم دەستناکەوێ.
ئەی خەون
منیش وەك تۆ
سەرم دەخەمە
سەر سەرینێکی نەرموشل.
ئای درەخت
منیش وەك تۆ سەوزم و
ناتوانم رێ بکەم.
ئەی شادومانی
منیش وەك تۆ
تاوێ پێدەکەنم و
تاوێکیش چاوم لەسەر رێگایە.
ئەی مەل
منیش وەك تۆ
کەوتمە داوی گەردوونەوە.

پەپوولە

هەر قۆزاخەیە و
رادەستی قۆزاخەیەکی دیم دەکا،
منیش هەموو هەوڵێکم بۆ ئەوەیە
باخەکان گریەوزارییم نەبینن.
کێ بڕوا دەکا

ئەو شادیەی لە باڵەکانمدایە
تەنیا ڕەنگێکە و هیچی تر،
ئەو ئاوریشمەش کە منداڵێتیمی هێنییەوە
ژانێکە و بەس.
هەرچی شێکە و پێکەی ماومە
کۆیاندەکەمەوە و دەڵێم،
هیچ تەما و ترووسکاییەك بەدی ناکەم؛
لەوانەیە هەموو ماناکانم بەکاربردبێ
لەوانەیە کاتەکەی من بەشی مانای نەکردبێ،
یان لەوانەیە ئەو مانایەی لە خەونمدا بوو
لە ئاڵتوون بووبێ.
من زۆر قەشەنگ و ئێسك سووکم؛
من بە وریاییەوە
هەر هەمووی دەهاوێژمە
نێو توونی ڕۆشنایی و
ڕۆژگارە گەندەڵەکان دەکەمە سووتماك،
با ئەو گوڵە مێخەکەش لێم ببوورێ
کە زۆر لێم پاڕایەوە:
سێبەرەکەم..سێبەرەکەم.. سێبەرەکەم…

نەبوونیی

ئەمڕۆ بەئاگا هاتم و
نیازی فڕینم لە دڵدا بوو،
بەڵام کە سەیری شتەکانی خۆم کرد
ئازادی پێویستی تێدا نەبوو
بەشی ئەوەی بکردایە.

بووکەڵە

زارۆیەك
بە بووکەڵەکەی خۆی
رووخساری دیوار دەڕازێنێتەوە،
زارۆیەك
بە بووکەڵەکەی خۆی
ساتەکانی ڕۆژ شادومان دەکات،
زارۆیەك
لە ژێر داروپەردووی کاولکاریدا

بەدوای بووکەڵەکەیدا دەگەڕێ.

ریسایکل

بەدەم رێگاوە بەرەو ژیان
هەر شتێکم لێ بکەوێ
هەڵیدەگرمەوە و
دەرخواردی پەیڤەکانی دەدەم.

نەزۆکیی

ژیان
شادیێکی بچووکی بۆ نەخستمەوە
بۆ ئەوەی
هەرچی سۆزە پێی ببەخشم،
ناچار
خەم و خەفەتی زۆڕم گرتە خۆ و
خستمنە سەر ناوی خۆم.

دۆخ

هێشتا لەوێم
بە قەدی ئازارەوە بەستراومەتەوە،
ئای رووخساری پەشیمانیی
پێم بڵێ
دوو بەیانی چارەنووسم چی دەبێ
ئەگەر دەستەکانم بۆ خۆشەویستی رانەگرم و
داوای سۆز و بەزەیی لێ نەکەم!.

هاوشێوە

بۆ باوك
وەك عیسا وام،
بەڵام
هیچ سرووشێك چاوەڕێم ناكات.

دڵڕەقیی

باوكم وەك با وایە،
تەمەنی منیش

درەختی چۆڵەوانیی،
دەستەکانی ئەو منیان پیتاند و
بۆ بیابانەکان جێیان هێشتم.

کۆڵدان

یەك لەدوای یەك
خەونەکان لەدەست دەدەم و
لە خۆم دەپرسم:
دوای ئەوە چیم بۆ دەمێنێتەوە؛
ئەگەر ناولەپی خۆم بۆ تاریکی راخەم و
ئەو تاقە ئەستێرەیەش رادەست بکەم
کە دەستەکانمی رۆشن کردەوە!.

کۆشش

من کە شەوگار زۆرم بۆ دێنێ و
بەدیار “ساتە بریندارکەرەکان”مەوە
دەبمە پەرستار،
لێی دەپاڕێمەوە: تو خوا دووبەیانی وەرەوە؛
تاوەکو خەونێکی نوێ ئامادە دەکەم
لە جیاتی ئەو خەونەی دوێنێ وردوخاشت کرد.!

سەرسوڕمان

دەستەکانم تووشی حەپەسانیان کردم
کاتێك خەریکی
کردنەوەی دوگمەی ژانێکی کۆن بوون؛
شوێنی گوللەیەکی شاراوەیان
بە نەشتەرگەرەکە پیشاندا.

راسپاردن

ئەی کەناریەکە
هانێ ئەوە سترانەکەمە لێمی وەرگرە،
چڕینەکەی من سوێرە و
گەرووشم پڕیەتی لە زام.

شایان

ئەستێرەیەك سەروزیادە
بۆ ئەوەی کاپتنی دەریاوان
ناوی خوای لێ بێنێ،
هەڵبەت تاقە ئاسمانێکیش
کە سێبەرەکەی خۆی دەبەخشێ
بەشی شینهەڵگەڕانی دەریا دەکات.

سنوور

لای دەروازەی دەرگاکەوە
دەستێك ناوبڕێکی دانا و ئەم ئاماژەیەی نەخشاند:
لێرەوە جیهان کۆتایی دێ و
دارستان دەستپێدەکات.

Eau de parfum

باخەکان گوڵ گوڵ دەڕننەوە
هەوری گوڵستانەکان دڵۆپ دەپارزنن،
دەیانپاڵێون و
لەناو شووشەکان بەندیان دەکەن،
دواجار دەیانفرۆشنە ژنێکی بێتام.

ڕێگاوبانەکان

خۆشەویستیی
ئەوە تۆی جارێکی دی!
ئێمە تازە
گەنجینەکانی ئەڤینمان گەسکدا و
هەرگیز ریگا نادەین هەمدیس
دڵەکان زەرەر و زیانیان بەرکەوێ!.

....

ئیمان ئەلخەتابی

– هەڵبەستڤانی مەغریبی/ تەتوان 1974.
– دکتۆرا لە زمان و ئەدەبی عەرەبی/ زانکۆی عەبدالمالك ئەلسەعدی لە شاری تەتوانی مەغریب.

– ئەندامی یەکێتی نووسەرانی مەغریب.
– ئەندامی ماڵی شیعری مەغریبی.
– لە ساڵی 1992 هێنراوە و چیڕۆکەکانی خۆی بڵاوکردۆتەوە و هەڵبەستەکانی لە گۆقار و بڵاوکراوە ئەدەبییەکانی مەغریب و نێودەوڵەتی بڵاوبوونەتەوە.
– لە زۆر کۆڕی هەڵبەستخوێندنەوە و دیدار و فێستیقاڵی ئەدەبی و رۆشنبیرییدا بەشداریی کردووە.
– دوو دیوانی چاپکراوی هەیە:
* دەریا لە سەرەتای شەپۆلچووندا/مەغریب 2001
* کۆڵبەری جەستە/مەغریب 2014.
– هەڵبەستەکانی بۆ زمانەکانی ئەسپانی و فەرەنسی و ئنگلیزی و کوردی وەرگێڕدراون و بە هاوبەشی لە نێو کتێب و نامیلکە ئەنتۆلۆژیای شیعریدا بڵاوبوونەتەوە.
– لەبارەی ئەزموونی شیعریی ئیمان ئەلخەتابی؛ گوتراوە:
عبدالرحمن مجید ربیعی: ئیمان ئەلخەتابی خانمە شاعیرێکی راستەقینەیە.
هەموو هەڵبەستەکانی پڕن لە ئاگاییەکی زیرەکانەی لێوانلێو لە سەیریی و نامۆیی و تەمێکی رۆشن و مانادار، یان چڕبوونەوەیەکی دەوڵەمەند بە داڕشتنێکی رند و زیندوو. بەدوورن لە درێژدادڕیی و ئەم رستانەی بە ئاسانی نەئافرێندراون، خەمێکی قووڵ لە پشتەوەی ئەو ئەندێشانەوە رادەوەستن، تەنانەت تاقە وشەیەکیش لەختوخۆڕایی نەهاتووە.
نجیب العوفی: هەر کە یەکەم دیوانی ئیمانم خوێندەوە، زۆر بەخۆشحاڵییەوە گوتم؛ لێرە خانمە هەڵبەستقانێك هەیە لە هەناویدا مژدە و برووسکەی شیعر دەگرمێنێ…”.
یاسین عدنان: ئیمان ئەلخەتابی یەکێکە لە دەنگە هەرە زولاڵە شیعریەکانی خانمە هەڵبەستقانانی مەغریب و دەنگی هەرە بەهێزیان بۆ ئافراندنی تێکستێکی ئینسانی کاریگەریی لەسەر خوێنەر بەجێ بێڵێ…”.

چاپکراوەکانی ساڵی 2017 …

عەبدولموتەڵیب عەبدوڵڵا

کتێبی (جەوهەری زمان و فەلسەفەی تەئویل) لە عەرەبییەوە کردوویە بە کوردی و پەراوێزی بۆ داناوە و چاپخانەی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم- سلێمانی چاپی کردووە

ئەو کتێبە (دکتۆر سەعید تۆفیق) نووسیویەتی، نووسەر لە پێشەکیدا دەڵێت ئەو کتێبە لە سێ توێژینەوەی بە یەکەوە گونجاو پێکهاتووە، کە پانتاییەکی بە پیتی فیکری فەرەنسی هاوچەرخ تێیدا رەنگ دەداتەوە، بەڵام ئەو پانتاییە لە رۆشنبیریی فەلسەفی ئێستای ئێمەدا فەرامۆش کراوە.
لەو کتێبەدا توێژینەوەی یەکەم ناونیشانی "زمان و بیرکردنەوەی شیعریی لای هایدگەر"ی لەخۆگرتووە، ئەو بوارە لە فیکر و فەلسەفە نەك هەر پشتگوێ خراوە، بەڵکو دووچاری بەدحاڵی بوون و بەد نیازیش بۆتەوە. لە بیرکردنەوەی توێژەرانی فەلسەفی زانکۆکانماندا (فەلسەفەی زمان) تەنها لەو لێکۆڵینەوە فەلسەفییە هاوچەرخە باوانەدا خۆی دەبینێتەوە، کە نوێنەرایەتی زمان لە دنیای ئەنگلۆساکسۆنی و بە تایبەتی لە فەلسەفەی شیکارخوازیدا دەکات. ئەو شێوە بیرکردنەوە باوەش بۆ مامۆستا پێشەنگەکانی زانکۆکانمان دەگەڕێتەوە، ئەوانەی گرنگی بە فەلسەفەی زمان دەدەن، هەر ئەوانیشن کە بیرکردنەوەیان بەو ئاراستەیەدا بردووە، پاشان قوتابیەکانیشیان بەرەو ئەو ئاراستە پاڵ ناوە.

بەڵام لە دەرەوەی ئەو ئاراستە و ئەو بایەخە، پانتاییەکی بە پیت و بەرفرەوان لە فەلسەفەی زمانەوانی بەجێ ماوە، وەك: لێکۆڵینەوەی زمانەوانی لە فەلسەفەی دیاردەگەراییدا، فەلسەفەی تەئویل، فەلسەفەی مارتن هایدگەر بە شێوەیەکی تایبەتی. بۆیە کاتێك مامۆستایەك لە مامۆستا بەرێزەکانمان-ئەویش خوالێخۆش بوو دکتۆر عوسمان ئەمین- بوو، هەوڵیدا لە رێگای تەرجەمەکردن و نووسینی پێشەکیەك بۆ لێچەرێکی هایدگەر لە بارەی (هیلدرین و جەوهەری شیعر، یان ماهیەتی شیعر) لەو پانتاییە نزیك بێتەوە، هەڵبەتە ئەو هەوڵە یەکەمین هەوڵێکە کە خۆی لە دووتوێی کتێبێك بە ناونیشانی "لە بارەی فەلسەفە و شیعر" بەرجەستە کردووە، ئەو هەوڵەی دکتۆر عوسمان ئەمین سەرکەوتوو بوو، سەرەرای ئەوەی پەیڕەوی لە رێبازێکی جیاواز لە رێبازی ئەنگلۆساکسۆنی دەکرد، کەچی سەرکەوتنی تەواوی بە دەست هێنا، بەڵام هۆکاری سەرەکی پەردەپێشکردنی ئەو هەوڵە سەرەتاییە، ئەوە بوو کە باسمان کرد، ئەوە بوو کە پانتاییەکە تەواو خاڵی بوو،

لە لێکۆڵینەوەیەکی بە پیت و جیدی، یان پانتاییەکی نوێ بۆ فەلسەفەی زمان بوونی نەبوو، تاکو زەوییەکی پتەو بۆ ئەو بوارە پێکبهێنی و بشێ لێکۆڵینەوەی دیکەی لەسەر دابمەزرێنرێت. بۆ گەواهیدانی پەردەپێشکردنی ئەو هەوڵە، ئەوە بەسە کە دکتۆر عوسمان ئەمین فیکری هایدگەر بەو شێوەیە وەسف دەکات و دەڵێ “چیا دەهەژێنی و وەك مشك دەزێ” بە دڵنیاییەوە ئەوە وەسفێکە هێزی دەرککردن دەردەخات و دکتۆر عوسمان ئەمین خۆی دانی پێدادەنێت.

لەو رووەوە وتاری “زمان و بیرکردنەوەی شیعریی لای هایدگەر” هەوڵێکە بۆ نزیکبوونەوە لە فیکری هایدگەری دواکەوتوو –واتە کە ئێمە درەنگ پێی ئاشنای بووین- لە بارەی زمان و ئەرکی فیکر و بوون. ئەوەی بۆ ئەو لێکۆڵینەوەیە ئاراستەی کردم و پاڵی پێوەنام، هەر تەنها راستکردنەوەی تێگەیشتنی هەڵەئامێز و پێنەگەیشتوو و بەشداریکردن نەبوو لە فیکری هایدگەر، بەڵکو پاڵنەری بەهێز و گرنگ، بە راستی خۆشەویستی من بوو بۆ ئەو فیکرە، کە بشێ لە میانی لێکۆڵینەوەکانی پێشوو رێگای بۆ خۆش بکرێ و گومانی لە سەر کەم بکرێتەوە و لەسەرەخۆ دروست ببێ، بۆیە من لەو لێکۆڵینەوەیە هیچ ناخوازم، تەنها ئەوە نەبێ، کە بمانخاتە سەر رێگایەك بشێ لە فیکری هایدگەر (کە لەو دواییە بە ئێمە گەیشتووە) نزیکمان بکاتەوە و لە رێگای جۆرێك لە تێگەیشتنی نزیك و سۆزئامێزانە، کە ئێمە بۆ هایدگەر بەدوایدا دەگەڕێین، بەرەو ئەو فیکرەمان بەرێت و لەو فیکرە ئاگادارمان بکاتەوە.

بێگومان هەوڵی هایدگەر بۆ تێگەیشتن لە ماهیەتی زمان دەکەوێتە بواری هیرمینۆتیکای فینۆمینۆلۆجییەوە، هەوڵێکە بۆ تێگەیشتن لە ماهیەتی زمان وەك ئەوەی کە دیاردەیەکی هاوژیانییە، دوور لە میتۆدی توێژینەوەی باو، کە وەك بابەتێك لە زمان دەکۆڵێتەوە وەك ئەوەی بکەوێتە دەرەوەی ژیانی ئێمەوە، وەك ئەوەی بابەتێك بێت، هەر تەنها لە نێوان بابەتەکاندا بشێ کردەی توێکاری و شیکاری و هەڵوەشانەوەی بۆ بە ئەنجام بگەیەنین –نەك لە نێو ژیان-. ئەو هەوڵەی هایدگەر کاریگەرییەکی زۆری لە ناوەوەی فیکری فەلسەفی هاوچەرخ و دەرەوەی ئەو فیکرە هەبوو: لەلایەك دەکرێ بڵێن هەوڵی هایدگەر ناشێ هەر تەنها وەك تیۆرەیەك لە تیۆرەکان چاوی لێبکەین، کە لە چوارچێوەی فەلسەفەی زماندا دەخولێتەوە، بەڵکو بۆخۆی فەلسەفەیە، یان رێبازێکی فەلسەفییە و هەوڵدەدات ماهیەتی زمان لەسەر بنەمای (فیکر و بوون) دابمەزرێنێ، بۆیە کار بۆ تێکشاندنی دیدی تەقلیدیانەمان بۆ زمان و ئەرکی بیرکردنەوە و سروشتی گوتاری

فەلسەفی دەکات. ئیتر لێرەدا کاریگەری هایدگەر بۆ ڕێبازە سەرەکیەکان لە فیکری فەلسەفی هەنووکەدا درێژ دەبێتەوە و کۆمەڵێك فەیلەسوفی بەناوبانگی وەك: هانز جۆرج گادامێر، پۆل ریکۆر، جاك دریدا.. ئەوانیدیکە نوێنەرایەتی ئەو ڕێبازە دەکەن. بەڵام لە دەرەوەی فەلسەفەدا کاریگەری هایدگەر دەکەوێتە سەر کۆمەڵێك ڕێبازی پەیوەست بە تیۆری ئەدەبی و ڕەخنەی ئەدەبییەوە.

رەنگە ڕێبازی هیرمینۆتیکای فەلسەفی (یان تەئویلی فەلسەفی) کە گادامێر نوێنەرایەتی دەکات، یەکێك لە ڕێبازە فەلسەفییە هەرە هاوچەرخەکان بێت، کە بە فەلسەفەی هایدگەر کاریگەرە. لێرەوە بایەخی وتاری دووەمی ئەو کتێبە دەردەکەوێت، کە ناونیشانی “بنەماکان و ئاسۆی هیرمینۆتیکای فەلسەفی لای گادامێر” لەخۆ دەگرێ، ئەو وتارە وێنەیەکی سادەکراوە و کورتەیەك لە پرۆسەی تەئویلی فەلسەفی لای ئەو فەیلەسوفە پێشکەش دەکات، کە ئەمڕۆ بە پیری فەیلەسوفانی هاوچەرخ دەژمێردرێت، چونکە یەك سەدەی لە زەمەن دیووە و بەشداری لە پێکهێنانی رووخساری نیوەی دووەمی زەمەنی ناوبراو کردووە. ئەمڕۆ فەلسەفەی تەئویل نوێنەرایەتی ڕێبازێکی بنەڕەتی و بەرفرەوان لە فەلسەفەی هاوچەرخ دەکات، کە هەر تەنها لە گادامێر کورت ناکرێتەوە، بەڵکو کۆمەڵێك فەیلەسوفی بە ناوبانگی دیکەش بەشداری تێدا دەکەن. لە راستیدا ئەو ڕێبازە بە پلەی یەکەم بە تەئویلکردنی دەقەوە بەندە: دەقی فەلسەفی و ئایینی و ئەدەبی… هتد، بەڵام لەگەڵ ئەوەش درێژ دەبێتەوە بۆ تەئویلکردنی هەموو ئەو شتانەی کە قابیلی تێگەیشتن و بیرلێکردنەوەن: وەك ڕەمز و ئەفسانە و دیاردە هونەرییەکان. لەبەر هەندێ تەئویل لە فەلسەفەی هاوچەرخدا بۆتە “مۆدە” وەك گادامێر دەڵێت هەموو ڕێبازەکان دەیانەوێ چەشنی (هیرمینۆتیکا) خۆیان وەسف بکەن.

بێگومان هیرمینۆتیکا بۆتە داواکارییەکی پێویست لە ژیانی فیکری و مەعریفیمان، کە بە هۆی پەیوەستبوون و پارچە پارچەبوونی مەعریفە تێیدا و دوور کەوتنەوەی نێوان ڕۆشنبیریی ئەمڕۆ و دوێنێ، ململانێی نێوان ڕۆشنبیرییەکان و بیروباوەڕە شەعبییەکان، ئەوە و سەرەڕای ئەو شتانەی لە بارەی سوودەکانی جیهانگیری و هۆکارە تەکنۆلۆژییەکانەوە دەیڵێن کە کار بۆ لەیەکنزیککردنەوەی کلتورەکان دەکات، وێڕای کۆمەڵێك پەیمانی ساختە یان داپۆشراوی ژێر پەردەی ئایدیۆلۆجی یان سیاسی، کەچی هیرمینۆتیکا بۆتە خۆوەتێك لەیەك دوورەکان بەیەکەوە کۆ دەکاتەوە. هەروەها ئامرازەکانی هیرمینۆتیکا لە ناو ڕۆشنبیریی ئیسلامی سەدەی ناوەڕاستدا نەناسراو نەبووە و

هەتا ئەمڕۆش کەسانێك بەکاریان دەهێنن، ئەو ئامرازانەش ئامرازی دیاریکراون کەم فروفێڵ لەخۆ دەگرن، ئەوانەن کە بە لێکدانەوەی دیاردەکانی ژیانی هاوچەرخمانەوە بەندن. بۆیە ئەوەی کە ئێستا بە ئەرکی لێکدانەوە رادەبێتەوە پێویستە سەرەڕای فەلسەفە، خۆی بە مەعریفەیەکی بەرفرەوانی بواری زانستە مرۆییە هاوچەرخەکانی وەك: زانستەکانی زمان و مێژوو و ئەنترۆپۆلۆجیا و سۆسیۆلۆجیا و سایکۆلۆجیا، پڕ چەك بکات.

لەبەر بایەخی ئەو ڕێبازە لە فیکری فەلسەفی هاوچەرخدا، دەبینین بۆ ئەو کتێبە وتاری سێیەمم ئیزافە کردووە، کە پارادیمێك لە چەمکی هیرمینۆتیکا لە بوارێك لە بوارەکان، کە ئەویش بواری دەقی ئەدەبییە پێشکەش دەکات. ئەو وتارە کە ناونیشانی “هیرمینۆتیکای دەقی ئەدەبی لە نێوان هایدیگەر و گادامێر”ی لە خۆداهەڵگرتووە، تەرجەمەکردنە لەگەڵ هەندێك لە دەستکاری بۆ وتاری بڵاوکراوەی ساڵی 1998 “هۆسرەلیانە” (کتێبی ساڵانەی هۆسرەلی لە بارەی فینۆمینۆلۆجیاوە) لە ژێر ناونیشانی (The Phenomenological Motives of Heideggers and Gadamers Hermeneutics of the (Literary Text Husserliana, vol, L11

وەك دەبینن وەرگرتنی ئەو پارادیمە بۆ تێگەیشتن لە تەئویل لەو شێوەیەدا خۆی دەبینێتەوە، کە هایدگەر و گادامێر نوێنەرایەتی دەکەن، چونکە ئەوە بەرەو تەواو کردنی هەر دوو وتاری بەیەکەوە گونجاوی پێشوومان دەکەنەوە، لە هەمان کاتتدا بەرەو ئەوەمان دەبەن، کە هاوپەیوەستبوونێکی پتەو لە نێوان فەلسەفەی زمان و فەلسەفەی تەئویل بوونی هەیە، وەك ئەوەی ئەو دوو فەیلەسوفە نوێنەرایەتی دەکەن.

*** دکتۆر سەعید تۆفیق**

دکتۆر سەعید تۆفیق ساڵی 1954 لە قاهیرە لە دایکبووە، لە زۆربەی نووسینەکانیدا لە ژێر ئاراستەی فینۆمینۆلۆجیاوە و درێژە بە فەلسەفەی تەئویل دەدا، بە تایبەتی لە بواری ئەدەب و رەخنەی هونەریدا. لە ساڵی 1982 تێزی ماجیستێرەکەی لە بارەی (میتافیزیکای هونەر لای شوبنهاوەر) پێشکەش بە زانکۆی قاهیرە کردووە، بەڵام تێزی دکتۆراکەی لە بارەی (ئاڕاستەی فینۆمینۆلۆجی لە راڤەکردنی شارەزایی ئیستێتیکیدا) لە ساڵی 1987 پلەی یەکەمی باڵای لە کۆلیژی ئاداب- زانکۆی قاهیرە لە فەلسەفە بە دەست هێناوە.

بۆ زۆتر پێشخستنی فینۆمینۆلۆجیا لە بواری فەلسەفەدا بایەخی خۆی بۆ فەیلەسوفی بە ناوبانگ گادامێر و دواتر پۆل ریکۆر گواستۆتەوە و

لەوێشەوە بەرەو فەلسەفەی تەئویل و ڕەنگدانەوەی لە بواری لێکۆڵینەوەی ئەدەبی لای هایدگەر و بە تایبەتی گادامێر… هەموو ساڵێك لێکۆڵینەوەیەك لە بارەی فینۆمینۆلۆجیاوە پێشکەش بە (کتێبی ساڵانەی هۆسرەل، لە بارەی فینۆمینۆلۆجیاوە) دەکات. دواتر ئەو کتێبە زۆر بە نرخەکەی (هانز جۆرج گادامێر) بە ناوی (تەجەلی ئەلجەمیل) تەرجەمەی زمانی عەرەبی کردووە و ڕاڤە و لێکدانەوەی بۆ کردووە، لە ساڵی 1997 چاپ و بڵاو بۆتەوە، هەر لە سەرەتای حەفتاکانەوە سەرنووسەری گۆڤاری (الفکر المعاصر) بووە، جگە لەوە دەیان کتێب و لێکۆڵینەوەی لەو بوارەدا پێشکەش کردووە.

دوو ڕێگاچارە بۆ سەربەخۆیی کوردستان! … وەستا سابیر

یەکەم / ڕێگە چارەی شۆڕشگێڕانەی مارکسیستانە

تێکۆشەرانی مارکسیستە ئینتەرناسیۆناڵەکان و خودی خەڵکی کرێکار لەو باوەڕەدان کە پێویستە کوردستان لە دەسەڵاتداریەتی بۆرژوازی دەسەڵاتداری کوردی سەرمایەدارە چاوچنۆکەکان پاکبکرێتەوە ، وە ئەم ناوچەیە ببێتە سەنگەری تێکۆشەرانەی کرێکاران و زەحمەتکێشان بۆ گشت ناوچەکە و بۆ پشت ئەستووری بۆ بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانەی سۆسیالیستی لە ناوچەکەدا .
بەدیهێنانی ئەم ڕێگاچارەیە بۆ درێژەدانی خەباتی سۆسیالیستی و تێکۆشەرانەی ناڕەزایەتیەکانی خەڵک کە بەدرێژایی ٢٧ ساڵە لە بەرامبەر سەرمایەداران و دەسەڵاتداریەتی بۆرژوازیانەی حیزبە کوردیەکان دەستیانداوەتێ و هاتونەتە سەرپێ لە پێناو بۆ قووڵکردنەوەو ڕێکخراوکردنی ئەم خەباتە .
ئەوکاتە کرێکاران و زەحمەتکێشان لە سایەی دەسەڵاتداریەتی شۆڕشگێڕانەی خۆیان توانای ئەوەیان هەیە کە بەرینترین زەمینەکانی دیموکراتیەت فەراهەم بکەن ، بەرینترین ئازادیەکان فەراهەم بکەن ، هەلومەرجی گونجاوو لەبار بۆ بردنە پێشەوەی خەباتی سۆسیالیستانەی کرێکاران دژ بە سیستەمی سەرمایەداری و گەیشتن بە زەمینەکانی

سۆسیالیزم شانبەشانی کرێکاران و زەحمەتکێشانی ناوچەکە .

دووەم / ڕێگەچارەی ڕیفۆرمیستانەی بۆرژوازیانە ئەم ڕێگەچارەیە بە سەربەخۆیی کوردستان دژە دانە بە هەمان مێژووی کۆنەپەرستانەی حیزبە قەومییە کوردیەکان کە بەدرێژایی نزیکەی سەت ساڵە لە ئارادایە و وەک بەشێک لە دەسەڵاتداریەتی ئاغاکان و ستەمکاران و بۆرژواکوردیەکان بەسەر ژیانی خەڵکی کرێکار و زەحمەتکێش و ڕەنجدەرانی ئەم ناوچەیە هەبووەو خۆیان بە زەبری چەک ڕابەرایەتی درۆزنانەی ئەم ئاوات و خواستە ی خەڵکی کوردتانیان کردووە وە لە پەناو ئیمتیازات و بەرژەوەندی حیزبەکانی خۆیان و چینە دەسەڵاتدارەکان و بۆرژوازی کوردیدا بەکاریان هێناوە و بازرگانیان پێوە کردووە.
ڕێگەچارەیەکی کۆنەپەرستانە کە ئێستا ئاڵتەرناتیڤی(ڕیفڕاندۆمی) خستۆتە بەردەم کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان و بە هەر شێوەیەک کە بەیان بکرێت و بتوانن جەماوەر ناچار ئەکەن کە پشتیوانی ئەم ئاڵتەرناتیڤە کۆنەپەرستانەیە بکەن وە بە (بەڵێ) هەژموونی دەسەڵاتداریەتی خۆیان بەسەر جەماوەردا بسەپێنن .

ئەم پرسە نادیمۆکراتیکەی کە ئێستا بە زۆر ئەبێ جەماوەر ملکەچی بێت ، سەرەتای بینيني فاشیزمێک بەسەر ئاسمانی ناوچەکەدا دێت و ئەچێت ئەبینرێت .
خۆگێلکردنی بەشێکی دیاریکراو لە چەپە ڕیفۆرمیستەکان ئیتر حیزب بن یان تاکەکەس لەم ڕاستیە کە پەیوەندی بە مێژووی کۆنەپەرستانەو سەرکوتگەرانەی دەسەڵاتداریەتی ئەم حیزبە قەومی و ئاینیانەی هەرێمی کوردستانە ، زۆر ڕوون و ئاشکرایە کە کە بەرژەوەندی توێژە ووردە بۆرژوازیەکان کە بنبەستبوون لە خەباتی ڕیفۆرمیستانەی خۆیان کە چەندین ساڵە بە نیازبوون لە ڕێگەی (فشار) ی جەماوەریەوە بە ڕیفۆرم و چاکسازی بیسەپێنن بەسەر بۆرژوازی کۆنەپەرستی حیزبە قەومیە کوردی و عەرەبیەکاندا .

بەواهێنان و هاندانی جەماوەر بە ڕۆێشتن لە ژێر ئاڵای پارتی و یەکێتی و حیزبە قەومی و ئاینیەکانی کوردستان ، نیشاندان و تەبلیغات بە ئەوەی کە ئەم ڕیفڕاندۆمە بە قازانجی جەماوەری کرێکار و زەحمەتکێشە ، نموونەی قێزەونترین و گەمژانەترین سیاسەتێکی گرگنانەی ووردەبۆرژوازیە کە بە ناوی و بەدرۆزنی باس لە مارکسیزم و کۆمۆنیزم ئەکات .

هەر جۆرە ئاڵتەرناتیڤێک کە بۆرژوازی ڕابەرایەتی ئەکات بە ناوی (

دەوڵەتی عیلمانی) و (دەوڵەتی سێکۆلار) ، وە (دەوڵەتی مۆدێرنی) دوور لە مەزهەب و لە هەڵـــاواردنی قەومـــی و ، وە دەوڵـــەتی دیمۆکراتیانە و ئازادی بەرفراوان بە ڕێگە خۆشکردن و سازکردن بۆ خەباتی چینایەتی ، هیچی تر نییە تەنها کلکایەتی و بەهێزکردنی دەسەڵاتداریەتی بۆرژوازی کوردی و عەرەبی لە ناوچەکەدا ، هیچی تر نییە تەنها قووڵکردنەوەو داسەپاندنی هەژموونی دەسەڵاتداریەتی چەند سالەی ئەم دەسەڵاتدارانەو ، درێژە دانە بە برسیەتی و نەداری و چەوساندنەوە و بێمافی و سەرکوت و بەکارکردنی زیاتر و کەڵەکەی سەرمایەی زیاتر وبەکرێگیراوی زیاتر بە بۆرژوائیمپریالیستەکانی ناوچەکەو گۆڕینی کوردستانە بە مەیدان و بنکەی ڕەسمی و جێگیری کۆمپانیا و دەوڵەتە ئیمپریالیستەکانی جیهان و دەرهێنانیەتی لەم هەلومەرجە ئاوەڵەیەی کە ڕەنگە لە داهاتوودا ببێتە مەترسی بۆ سەر بەرژەوەندی بۆرژوازی ناوچەکە و جیهـان و تیایـدا بـزووتنەوە ناڕەزایەتیەکان ڕێکخراوترو بەهێزتر بن و لە ژێر سایەی ئاسۆی قەومـی و چەپـی ڕیفۆرمیسـتانە و ئاینیەکـان بێنەدەرەوە کـارکردی گەورەیان هەبێت بە بنیاتنانی ئاڵتەرناتیڤی یەکەم کە ئاڵتەرناتیڤی گۆڕینی کوردستانە بە بنکەو قەڵای دژ بە سەرمایەدارای و بۆرژوازی لە ناوچەکەدا و بە پشتیوانی کرێکارا ن و زەحمەتکێشانی تورکیا و ئێـران و نـاوچەکە بلۆکـی دژ بەسـەرمایەداری جیهـانی پێکبهێـنـن و هەنگاو بنێن بەرەو کۆمەڵگای سۆسیالیستی .

تــا دوێنێ بــوو ئەمە لە گۆڕێ دەســەڵاتداریەتێکی کۆنەپەرســتانەو بۆرژوازیەکــی ســەرکوتگەر ڕووبەڕوو ئەبــوینەوە ، ئەمڕۆ بە هۆی قووڵبونەوەی خەباتی سیاسی و جەماوەری خەڵکی کرێکار و زەحمەتکێش و ڕودانی دابەشبوونی قووڵتری چینایەتی توێژە ووردەبۆرژوازیەکان هەرچی زیاتر و بەرچاوتر چوونەتە سەنگەری بۆرژواکانی کوردستان و لایەنگیری خۆیان بۆ ئاڵتەرناتیڤی کۆنەپەرستانەی (ڕیفەراندۆم) نیشانداوەو ئەدەن .

نمایەندەو ڕێکخەری بەرژەوەندی چینە ووردە بۆرژوازیەکانی کوردستان و عێـراق دووجۆر لە ڕیفۆرمـی سیاسـی وحیزبـی ئەنجـامی ئەدەن ،
یەکێکیان “ڕیفۆرمیزمی میللی (شەعبەوی)” ح.ش.ع ، و ح. ش . ک ؛
و دووەمیان “ڕیفۆرمیزمی کرێکاری” کە ڕەوتی (کۆمۆنیزمی کرێکاری) ،
ئەنجـامی ئەدەن ، وەڕای جیـاوازی بۆچونەکانیـان سـەبارەت بە ئاڵتەرنـاتڤی کۆنەپەرسـتانەی بۆرژوازی کـوردی سـەبارەت بە (ڕیفەراندۆم) .

بەرەیەکی تری بۆرژوازی کوردی کە بە وەڵامی (نەخێر) بۆ خودی ئاڵەتەرناتقی □یفڕاندۆم نیشانیان داوە ، بەرەیەک نییە دژ بە بۆرژوازی کوردی و دەسەڵاتە کۆنەپەرستەکەی لە پێناو سۆسیالیزم و دەسەڵاتداریەتی شۆڕشگێڕانەی خەڵکی کرێکار و زەحمەتکێشی ناوچەکە ، بەڵکە بەرەیەکە بۆ دژایەتی چۆنیەتی بەڕێوەبردنی ڕیفڕاندۆم ، نەک خودی بۆرژوازی ودەسەڵاتەکەی ، وەئەم ناڕەزایەتیە ڕیفۆرمیستانەیە خۆی لە لێبڕالیزمی بۆرژوازیانەدا ئەبینێتەوە کە خوازیاری ئازادکردنی سەرمایەی کوردستان و هەرێمە لە هەموو ڕێگریە قانونیەکانی ، بۆ بەدیهێنانی بازاڕێکی یەکگرتوی ئازاد و چەوساندنەوەی هەرچی زیاتری کۆمەڵانی خەڵکی چەوساوەی کوردستانە .

لای مارکسیستە ئەنتەرناسیۆناڵەکان ڕۆڵی هەرکوام لەم باڵانەی بۆرژوای ڕۆشنە و لەوە زیاتر کە خەبات بۆ تێکشکاندنی دەسەڵاتەکەیان هیچ پاساوێکی تر هەڵناگرێت .

بەڵام بە توندی و ڕوحیەتێکی شۆشگێڕانەی مارکسیستیەوە دژ بە هەموو ئەو ڕەوت و لایەن و کەسایەتیانە ئەوەستێتەوە کە ئەیانەوێت مارکسیزم بکەن بە قوربانی سۆسیال دیمۆکراتی جیهانی و بە ناوی کرێکاران و زەحمەتکێشانی کوردستانەوە ئەیانەوێت ببن بە شەریکە حوکمی بۆرژوازی کوردی و خۆڵ بکەنە چاوی ئەوان لە پێناو پێکهه□نان□کی ئاڵتەرناتیڤێکی بۆرژوازیانەی سۆسیالدیمۆکراتیانە بەناوی دەوڵەتی عیلمانی و سۆکۆلاریستی .

سەرکەوتوبێت خەباتی درێژخایەنی کرێکاران و زەحمەتکێشانی کوردستان بۆ بنیاتنانی دەسەڵاتداریەتی سەربەخۆو شۆڕشگێڕانەی خۆیان بەرەو سۆسیالیزم !

و.صابر
١٧ / ٩ / ٢٠١٧

حەلال و حەرامی ئیستیعمار سەلام ناوخۆش

زۆر ڕەوشی سیاسی هەیە ئاراستەی حەلال و حەرام دەگۆڕێ ! حەلال و

حەرام تەنیا لە خواردن و خواردنەوە نییە. لە ئیسلام حەلال و حەرام تەنیا لە دوو چەمکی (ئەرێ) و (نەرێ) کورت نەکرایتەوە ، بە واتای فلان شلە و ئاو بخۆ و بخۆوە ، فیسار مەخۆ و مەخۆوە . لە فۆنەتیکی هەردوو وشەدا (گۆکردنی هەردوو وشەی حەلال و حەرام)دا دەردەکەوێ بەشی حەلال زۆر زیاترە لە پشکی حەرام! پێش ئیسلام ، ڕاهیب و ئەحبارەکان بە ئارەزووی خۆیان سنووریان بۆ حەلال و حەرام دەکێشا ، بە جۆرێك لای هەندێ پیاوی پەرستگا حەلال و حەرام پەیوەندی بە ئیقتیصادە هەبوو !

کوردەواری جوانی وتوە ” دینی موحەمەدی بە ئاشکرا خۆشە” ، بۆیە ئەم دینی موحەمەدە بە ئاشکرا و ڕاشکاوی دەڵێ : ئەوەی بۆ تۆ حەلالە ، بۆ منیش حەلالە ، بە پێچەوانەکەشی دروستە!

دوای ئەوەی ئیستعماری نێودەولەتی چەندەها ئیستعماری لۆکەلی بەرهەم هێنا ، شەرمی لە ئیستعماربوونی خۆی کرد و بارگەی خۆی تێکنایەوە ! ئیستعماری لۆکەلی وەك دەسەڵاتی تورکی و عەرەبی و فارسی نەوعی ئیستعماری نێودەوڵەتی نییە : ئەوە هەموو شتت داگیردەکات و لە ڕواڵەتیش خۆی بە دیندار دەزانی !

لە 25ی نۆ زۆربەی کوردی باشوور لەگەڵ پێکهاتە ئایینی و نەتەوەی تر بە ڕێژەی (92%) بڕیاریدا ماڵی لە عەرەبی عێراق جیا بکاتەوە ، قیامەت قەوما! چۆن دەبی میللەتێك خاوەن جیوگرافیەکەی داخراو بی ، داوای سەربەخۆیی بکات؟ لە مێژە هەرسێ حوکمرانی هاوسێ ، کە بە نیسبەت کورد ئیستیعماری لۆکالین، تۆمەتی ئیسرائیلی دووەم بۆ کورد دادەتاشن ، ئەمجارە وتیان نەمانگوت : سەیرکەن کوردەکان لە دەرەوە و هەندەران ، ئاڵای ئیسرائیل بەرز دەکەنەوە!! شەناوی ڕەحمەتی لە نێوەدەکان دەیوت : الاکراد یتامی المسلمین ! بۆچی ژمارەیەکی کەمی کورد ئاڵای ئیسرائیل بەرز دەکەنەوە؟! لەو هەموو دەوڵەتە موسڵمانانشینە یەکێ وەك ئیسرائیل بە ئاشکرا وتی : من لایەنگیری کوردانم؟! ئێوە سەننە و شیعە و سەلەفی و ئیخوانگی خوێنی یەك فڕێ دەکەن ، بۆ لەمەدا بوونە یەك؟!

ئەمڕۆ مامۆستایەکی زانکۆی جوولەکە لە ئیسرائیل لە دیدارێك وتی : دوێنی ئەمیرێکی سعودی لە ئیسرائیل بوو ؟! چی دەکرد؟ دەعوەی لەگەڵا سەرۆکی ئیسرائیل دەکرد! دەوڵەتەکەی سیسی هەتا پێیکرا موسڵمانی گەنجی کوشت و ئەوەنیتری لە زیندان رزاندەوە ، دوێنێ وتی : من لەگەڵا عەبادیم ، ئامادەم ئابلوقەی فڕین لە سەر کوردستان پەسەند بکەم ! لەو وڵاتەش نەك ئاڵای ئیسرائیلی بەڵکو پیاوی ئیسرائیل تەڕاتێن دەکەن!

ئەو هەموو دەوڵەتە ئیستعماریە زۆربە لە ئایدیۆلۆژیا لە ستراتیژیەت ، لە بەرانبەر کەسی تر لە بەرانبەر دینی خودا ، لە ئیسرائیل خراپترن ! کام دەوڵەت لەو دەوڵەتانە بە ڕاشکاوی دەڵێت : من لە سەر بەرنامەی قورئانم ؟ ئیسرائیل بە ڕاشکاوی دەڵێ : من دەوڵەتێکی تەوراتیم!

بوونی ئەو هەموو دەوڵەتە ئیستعمارییە بوونەتە بار بە سەر ئیسلامەوە و تەواو پێچەوانەی گوتاری قورئانەوەن ، بوونەتە ڕاهیبی زەمانە هەر خۆیان حەلال و حەرام دیار دەکەن و دەڵێن : بۆ ئێمە ئاساییە چەندان دەوڵەتمان هەبێ ، بەڵام کورد بۆی نییە دەوڵەتێکەیەکیشی هەبێ! نووسەری

The First Muslim

دەڵێت : موحەمەد زیندووبێتەوە ئەوەندەی شەڕی ئەوانە دەکات ، شەڕی کافران ناکات!!!

گەمەی دوای ڕیفراندۆم . . . چالاک ئاغجەلەری

دواجار ئەم گەمەیە یەکەم ئامانجی سیاسی خۆی پێکا، پارتی دیموکراتی کوردستان لە یەکەم هەنگاوی یاریەکەدا پۆشەکی ڕاستەوانەی بۆ ئاراستەی نفوز و قەڵەمڕەوی هەرێمی کوردستان دا هاودەم هەلێک بوو بۆ ڕەوینە و بیرچوونەوەی مێژوویەکی ناشیرین کە پڕ بە باڵای ئەم هێزە بوو بەلای کەمەوە بۆ ماوەیەک هێمنی و دوور لە توانج و ڕەخنەی پێدە بڕێت، هەروەها بارزانی بە شێوەی دکتۆرێکی نەفسی توانی زۆربەی ڕکابەرە سیاسیەکانی وەکو نەخۆشێکی سایکۆلۆژی هەڵیانسوڕێنێت بیانکات بە هاوکار و هاوهەڵوێست لە پەیوەند بەو پرۆژەیەی مەبەستەتی کە بەی مەیسەر بێت، دیارە ئەم هەوڵانە هاوڕاو و پشتیوانی هەرێمیی لە پشتە لەسەروو هەموویانەوە تورکیای بەڕووکەش توند و سعودیەی ئەنتی شیعەگەرا.

بە خاوەنی هەڵگری عەقڵێکی زیرانە ، هەڵوێست وەرگرتن بەرامبەر بەم پرسە و تراسانی خەڵکانی بەرهەڵست بەرامبەر بە پرۆژەکەی پارتی هەندەی تر ڕێگەی دەربازبوونی ئاسان کرد ، یەک لە نموونەکان

غیابی مام جەلال و کاک نەوشیروان وەکو دوو کاریزمای سیاسی پرۆژەکەی خستە سەرپێ، دیارە کەسانی بە ئاگا و ژیر کەوتنە جوڵە بەڵام بە حوکمی باکگراوندی سیاسی و نەبوونی ئەو کاریزمایەی لەم دوو کەسایەتییەدا هەبوو وەکو بڵقی سەر ئاو وون بوون نەیتوانی ئەو شەپۆلە پڕ جۆشە ناسیونالیستییە بوەستێنی کەلەسەر زەریای سۆز و عاتیفە بە نەتەوە تەوژمی ئەدا.
ئێستا بینیمان هەنگاوە سەرەتاکان چۆن بناغەکەی هەڵکەندو دروست بوونی ئەو هەیکەلە سیاسی و ئیدارییە بەکە دەبەڕێت، ئەمە لە کاتێکدا تەواوی هێزە سیاسییەکان لەوپەڕی جەشدامانی فیکری و روئیای سیاسیدا بەرامبەر بەم پلانە مەترسیدارە مەحکومن بە ترسنۆکی و دەستبردن بە ئەو ئاگرەی پێش هەر کەسێک خۆیان پریشکیان بەردەکەوێ و دەسوتێن ،کۆتایهاتنی زەمەنی سیاسیان وەک دوا وەڵام بە ئەم هەڵەیە ڕادەگەیەنرێت.

لە یەکەم گوتاری کاک مەسعود سەرۆکی پارتی دەرکەوت لە نەرمی نواندن بەرامبەر بە عێراق، هەروەها بەغداش زیاتر مووی شەقێنی ڕەق بووە ،چی بە ڕێگەی دەستور چی بە پشتیوانی دەولی ناچێتە ژێر باری ئەم ئەنجامەوە چونکە تا ئەم ساتەش یەک پارچەیی خاکی ووڵات خەتی سورە و بەزاندنی بقەیە. ئەم گرژیانە تا دێت توندتر دەبێت و دەگاتە بن بەست ، بەدوای ئەمەدا پلان دووی بارزانی دەست پێدەکات لەگەڵ تورکیا و بە هاوکاری سعودیە ڕێکدەکەون جۆرێک لە پشتیوانی دەولیش مسۆگەر دەکەن، ئەمجارە کورد بە سەرەڕەمی شەڕێکی نوێ دەسپێرن گرژی و ئاڵۆزی بەرۆکی ناوچەکە دەگرێت ئەنجامەکەشی تورکیا بە هاوکاری بارزانی دێتەوە ناو خاکی ویلایەتی موسڵ وەک هێنانە دی خەونی لە مێژینە دەکرێتە بەشێک لە خۆیان ئەوکات ڕەوشوێنی دروست بوونی قوبرسێکی تر دێتە سەر ئەرزی واقع.
پەلە پێلی ڕۆژئاوا و ساڵح موسلم لە پشتیوانی ئەم پلانە دەبێتە نەنگییەکی سیاسی بە هەمان هەڵکاری هێزەکانی یەکێتی، گۆڕان و ئیسلامییەکان یەخسری بە سۆز و عاتیفەی قەومیبوون بەرەوڕووی نوشست و پەشیمانیان دەکاتەوە. هەروەها لە چوارچێوەی وێنەکەدا ئامانجی سەرەکی تورکیا بە ڕوونی دیار دەکەوێت ئەوەش بەلەدانی پەکەکە لەسەر دەستی ژەندرمە و هاوسۆزەکانی ئاکپارتی قەندیلی سەربەرز خوێناوی دەکرێت،قینی چەندین ساڵەی نەژادپەرستان و شۆڤێنیەتی تورک بە پێکی سەرکەوتن کۆتایی دێت ، کوردستانیش بە حیکمەتی ئەم کۆمەڵە دەمڕاستە دەسپێرین بەهەمان قەدری نادیار.
ئەوەش گەلی هاوخوێن و ئازیز لە گەمەی ڕیفراندۆم دا وەکو چۆن سوڕانی سوکانەکەی نەوت بە دەستی مامە وکاکە بە پشتیوانی کاکە

نەوەی ڕەحمەتی پشکی شێر بەر تورکیا کەوت ، نەهامەتی و نەگبەتی بە ئــێوە بڕڕا، دەبینین سبەی ڕۆژ ئــەو پەنجەیەی کە شینتان کرد بە بەڵێی دڵپاکیتان سبەی ڕۆژ دەبێت بیگەزن و بێدەنگی هەڵبژێرن.

هــەڵــــــەڕن … شـــیعری ئـــارام ساڵح

1
(هەڵەڕن)
یەکەیەکە لوولت دان و
لەناو بوخچەی بێباکی دا شەتەکت دان
تازە ئیتر
چی لەو گوڵی هەستە گەچڵاوانەم بکەم
باخچەی دڵمت هەڵەڕن کرد
2
(سینگار)
بەردەوام هەر لە مەشق دام
ئای لە هەورازە ڕێ ی عەشقت چەند ڕکە
وام لە سینگاری دڵت دا!
مردن یەکە و نا بێ بە دوو…
هەر دەبێ بگەم بە لووتکە

3
(ئیمتیحان)
نە یەك وشە، نە یەك پیتم
بۆ نەنووسرا
لە ئیمتیحانی عەشقی دا
وەرەقەی سپیم تەسلیم کرد
4
(دیلانە)
من
نۆتەکانی ئاوازی دڵ دەنووسمەوە

تۆ تێکستی نەغمەی بولبول
دەی دەوەرە
با دیلانەی عەشق بڵێین بە یەکەوە
5
(گەورەترین گۆڕستان)
لەو جەنگە درێژخانەی ئەوینت دا
ملیۆنەها حەسرەتم بوون بە قوربانی…
گەورەترین گۆڕستانی شەهیدانە
ئەو نیشتمانەی دڵی من!
6
(کەشکەبژێر)
چش لە کەشکەبژێری تەمەن
چش لە مەرگی ناوادەی خۆم
کە من ئێستا باخەوانی
باخەهەڵواسراوەکانی
نێو داستانی ئەوینی تۆم
7
(شین)
لەسەر سیلەی کۆڵانەی (با)
لەبەردەم ماڵی (پایز) دا
بەدیار تەرمی پەپولەیەك
گوڵ… پرچی خۆی دەڕنیەوە.
8
(دەنگدانەوە)
لە ئەشکەوتی دڕدۆنگیتا
بەردەوام دەنگ دەداتەوە
ناڵەی دڵم

کۆڵبە فــر… مەولــود ئیــبراهیم

حەسەن

پێشکەشە بە روحی بەفر بەستووی کۆڵبەرەکانی سەر سنوور

بەفرێکی زۆر باریوە
بەفرێکی ئەستوور
پێی سەرما
بە ژێر بەستنی
کۆڵبەر دابەزیوە
***
دەڵێن :-
ئەو بەهارە
پاش ئەوەی
بەفر دەتوێتەوە
کۆڵبەر سەوز دەبن
لەو شاخانە .

***
وێنەیەکی س□□قیم
لە نێو بەفرا گرت
کە سەیری وێنەکەم کرد
لە جێی بەفر
پشتەوەم ..هه مووی کۆڵبەربوون .
***
هه رچی شێرە بەفرینە دەکەم
لە نێو بەفردا
دواجار
دەبێت بە پەیکەری ..کۆڵبەر .
***
ویستم..
لە نیو بەفردا
پیاسەیەک بکەم
هه رچی پیم هه ڵدەنا
خرچە خرچی شکانی
ئێسکی کۆلبەر بوو .
***
منداڵان..

تۆپە ڵە بە فرێکیان تێگرتم
سە یرم کرد
بە فر نە بوو
مشتى بە ستووى
کۆڵبە ریک بوو.
***
************** ۳/۲/۲۰۱۷- هه ولێر

داماوم ..
****
دە ڵێن ..
زە وی لە بێن دە چێ
داماوم ..
چێ لە م (کوردستان)ە بکە م
کە هێشتا
نە بووە بە دە وڵە ت .
***
دە ڵێن ..
زە وی لە بێن دە چێ
داماوم ..
چی لە م (کورد) ە بکە م
کە هێشتا
ئازادی نە دیوە .
***
دە ڵێن ..
زە وی لە بێن دە چێ
داماوم ..
چی لە م (کتێب) انە بکە م
کە هێشتا
نە مخوێندوونە تە وە .
************ مە ولود ئیبراهیم حە سە ن ۳/۷/۲۰۱۷ – هه ولێر
•
هوما ..
********* بۆ برای شاعیر مامۆستا (لە تیف هه ڵمە ت)
شە بقە کە ی هه ڵمە ت
باڵندە ی (هوما) یە

بە (سە ر) گە نجینە ی
پڕ لە شێعرە وە هه ڵنیشتووە
بە سۆزە وە
بۆ بە ختِە وە ر ئێمە دە خوێنێ .
***
چاویلکە کە ی هه ڵمە ت
بینینە کانی ژیان
ڕوونترو
جوانتر دە کات
بۆ چاوی ئێمە .
***
پێڵاوە کانی هه ڵمە ت
تۆزی هه موو
شۆڕشە کانی لێنیشتووە
بە دوای بە هه شتێکدا
دە گە ڕێ
دە رگا ..
بە ڕووی ئێمە دا بکاتە وە .

****************** مە ولـــود ئیـــبراهیم حە ســە ن /هــه ولێــر –
٢٠١٥/٣/١

1‏

حە سرە تی کتێب ..

چە ند بە حە سرە تی ئە وڕۆژە م
کە بتوانم ..
هه رچی زووە
جارێکی تر
هه موو ئە و کتێبانە
بخوێنمە وە
کە تا ئیستا خوێندوومنە تە وە .
***
زۆر بە پە لە م
هه رچی زووە
بتوانم ..
هه موو ئە و کتێبانە
بخوێنمە وە

کە پیشتر کڕیومن و
تا ئیستا
نە مخوێندوو نە تە وە .
***
چە ند تامە زرۆم
هه رچی زووە
بتوانم ..
هه موو ئە و کتیبانە
بکڕم
کە پیویستە بیانکڕم و
تا ئیستا نە مکڕیون .
***
زۆر بە پە لە چاوە ڕێی
ئە و ڕۆژە م
هه رچی زووە
هه موو ئە و کتێبانە
چاپ بکرین
کە پیویستە چاپ بکرین و
تا ئیستا
چاپ نە کراون .
***
زۆر بە عە شقە وە
بە هیوای
ئە و ڕۆژە م
ئە و نووسە رە لە دایک ببێ
کە تا ئیستا
لە دایک نە بووە .
بە ئە وە ی
ئە و کتیبە بنووسێ
کە تا ئیستا نە نووسراوە .
***
زۆر دە ترسم
بمرم و
پێرا نە گە م
ئە و کتێبە بکڕم و
بیخوێنمە وە
چە ند بە حە سرە تە وە

تا مە زرۆم
زۆر دە ترسم .

************ – هه ولیر